



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Σχολή Οικονομικών & Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών

ΠΜΣ Γεωπολιτικής Ανάλυσης, Γεωστρατηγικής Σύνθεσης και Σπουδών Άμυνας και
Διεθνούς Ασφάλειας

Όνοματεπώνυμο: Ρωξάνη Καπαντζάκη
Αριθμός μητρώου: 201510104
Γνωστικό Αντικείμενο: Διπλωματική
Επόπτες: (1) Ιωάννης Θ. Μάζης (2) Κωνσταντίνος Γρίβας (3) Γεώργιος Ανεψιού
Τίτλος εργασίας: Γεωπολιτική Ανάλυση της στρατηγικής ανάσχεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας από την επίσημη διάλυση της ΕΣΣΔ μέχρι σήμερα
Αριθμός λέξεων: 21.233
Προθεσμία κατάθεσης εργασίας: 15 Ιουνίου 2017
Ημερομηνία κατάθεσης εργασίας: 15 Ιουνίου 2017

Δήλωση: Με την υποβολή της παρούσας και τη συμπλήρωση του ανωτέρω πίνακα, βεβαιώ ότι έχω αναγνώσει και κατανοήσει τις πολιτικές και τους κανονισμούς του ΕΚΠΑ και του ΠΜΣ σχετικά με την αξιολόγηση των εργασιών και τα ακαδημαϊκά παραπτώματα.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή	4
1.1 Το Αντικείμενο της Μελέτης	5
Η Στρατηγική της Ανάσχεσης	5
2. Γενική Μεθοδολογική Περιγραφή	10
2.1 Γενική περιγραφή της εφαρμοσθείσας μεθοδολογίας	10
2.1.1 Ο Γεωπολιτικός Παράγοντας (ΓΠ)	10
2.1.2 Προσδιορισμός του Συστήματος/Συμπλόκου	10
2.1.3 Προσδιορισμός Υποσυστημάτων	11
2.1.4 Προσδιορισμός Υπερσυστήματος	12
2.1.5 Επιλογή Πυλώνων	12
2.1.6 Επιλογή Γεωπολιτικών Δεικτών	13
3. Ερευνητικοί Περιορισμοί	14
Μέρος Πρώτο	16
4. Ανάλυση Υποσυστημάτων	16
4.1. Ανάλυση 1 ^{ου} Υποσυστήματος	16
4.2 Ανάλυση 2 ^{ου} Υποσυστήματος	24
4.2.1 Εξέταση της περίπτωσης της Ουκρανίας και της Κριμαίας	31
4.3 Ανάλυση Υπερσυστήματος	38
4.3.1 Ευρωπαϊκή Ένωση	38
4.3.2 NATO	43
4.3.3 ΗΠΑ	46
4.3.4 ΡΩΣΙΑ	52
Μέρος Δεύτερο	58
5. Ανάλυση Γεωπολιτικών Δεικτών	58
5.1. Πυλώνας Ασφάλειας/Άμυνας – ΓΔ1: Ένοπλες Δυνάμεις	58
5.1.1 Ανάλυση ΓΔ1 για το Υποσύστημα Ρωσίας και χωρών Εγγύς Εξωτερικού	58
5.1.2 Ανάλυση ΓΔ1 για το Υποσύστημα NATO	59
5.2. Πυλώνας Ασφάλειας/Άμυνας – ΓΔ2: Ρωσικές βάσεις σε χώρες του Εγγύς Εξωτερικού	61
5.3. Πυλώνας Πολιτισμού – ΓΔ1: Αποφάσεις διεθνούς δικαίου δικαιοδοτικών οργάνων και οργάνων διεθνών οργανισμών υπέρ ή κατά της Ρωσίας	62
5.4 «Η νομική πτυχή του ζητήματος της Κριμαίας ως παράγοντας ανάσχεσης της Ρωσίας»	68
6. Γεωπολιτικό Υπόδειγμα	78
7. Συμπεράσματα και Γεωπολιτική Σύνθεση	80
Επίλογος	84
Παράρτημα Χαρτών	86
Πηγές	100

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη στρατηγική της ανάσχεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας από την επίσημη διάλυση της ΕΣΣΔ μέχρι σήμερα. Ξεκινώντας αναφερόμαστε στο αντικείμενο της μελέτης ήτοι στις απαρχές της εν λόγω στρατηγικής με τη χρήση της από τους Αμερικανούς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο κατόπιν προτροπής του Τζορτζ Κέναν. Στη συνέχεια περιγράφουμε τη μέθοδο ανάλυσης που χρησιμοποιείται ήτοι τη Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση χωρίζοντας τις χώρες στις οποίες δρα ο γεωπολιτικός μας παράγοντας σε δύο υποσυστήματα.

Παράλληλα, επισημαίνουμε τον προσδιορισμό των Συστημικών Βαθμίδων, και των Πυλώνων που θα χρησιμοποιήσουμε στην εργασία μας όπως και των Γεωπολιτικών Δεικτών μας προκειμένου να έχουμε τα δεδομένα από τα οποία θα προκύψει η ανακατανομή ισχύος. Αναφερόμαστε επίσης στους ερευνητικούς περιορισμούς οι οποίοι προέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας και οι επιλογές που έγιναν προκειμένου να υπερκεραστούν και να επιτευχθεί το βέλτιστο ποιοτικό αποτέλεσμα.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη. Στο πρώτο γίνεται η ανάλυση των συστημικών βαθμίδων όπου περιγράφονται οι συσχετισμοί των δυνάμεων που έχουμε μεταξύ τους και ο τρόπος που προσπαθούν να δημιουργήσουν τις δικές τους σφαίρες επιρροής. Στο δεύτερο μέρος γίνεται η ανάλυση των γεωπολιτικών μας δεικτών όπου μέσω ποσοτικών στοιχείων γίνεται η σύγκριση των δυνάμεων που εξετάζουμε προκειμένου να καταλήξουμε στο γεωπολιτικό μας υπόδειγμα και να μπορέσουμε να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα. Στον επίλογο αναφέρονται και ορισμένες περιπτώσεις για περαιτέρω έρευνα σε έναν διαρκώς εξελισσόμενο κόσμο.

1.1 Το Αντικείμενο της Μελέτης

Η Στρατηγική της Ανάσχεσης

Το αντικείμενο της μελέτης μας είναι η Στρατηγική της Ανάσχεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας εντός ενός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου, ήτοι από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης έως σήμερα. Προκειμένου να κατανοήσουμε τη στρατηγική της ανασχεσης χρειάζεται να ανατρέξουμε στη θεωρία του Νίκολας Σπάικμαν σχετικά με τις περιοχές ανά την υφήλιο οι οποίες κρίνονται ως ζωτικής σημασίας για τις δυνάμεις οι οποίες επιθυμούν να επικρατήσουν έναντι των υπολοίπων. Ο Σπάικμαν κάνει αναφορά στον Μάχαν ο οποίος κατανόησε την αλλαγή στο συσχετισμό των δυνάμεων που επήλθε με την ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας¹ αλλά και στον Μάκιντερ ο οποίος μελέτησε τη σχέση μεταξύ των χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων και έκανε λόγο για τον εσωτερικό δακτύλιο στον οποίο συμπεριλαμβάνονται *«όλα τα ηπειρωτικά κράτη με άμεση πρόσβαση στη θάλασσα και, συνεπώς, με δυνατότητα άσκησης θαλάσσιας και χερσαίας ισχύος»*.²

Καθοριστικής σημασίας για τον Μάκιντερ ήταν η Ζώνη-Άξων ή Heartland ή Κεντρική Γη της Ηπείρου, η οποία συμπίπτει με τις περιοχές πολιτικής επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης³ και γεωγραφικώς καλύπτει *«ολόκληρο αυτό το κομμάτι, που εκτείνεται δεξιά από την παγωμένη, επίπεδη ακτή της Σιβηρίας προς την ξηρή, απότομη ακτή του Βελουχιστάν και της Περσίας»*.⁴ Από την άλλη, ο Σπάικμαν αναφέρει ως εξαιρετικής σημασίας περιοχή αυτή του Κρηπιδώματος για το οποίο μας λέει ότι είναι η *«ενδιάμεση περιοχή, ευρισκόμενη μεταξύ της ζώνης-άξονα και των περιφερειακών θαλασσών»*.⁵ Ο ίδιος διαφωνεί με τον Μάκιντερ που υποστήριζε ότι η Ζώνη-Άξων είναι κρίσιμης σημασίας για τον έλεγχο του κόσμου και εισηγείται ενός νέου συνθήματος για την ισχύ: *«Όποιος ελέγχει το κρηπίδωμα εξουσιάζει την Ευρασία και όποιος εξουσιάζει την Ευρασία ελέγχει το πεπρωμένο του κόσμου»*.⁶

¹ Nicholas J., Spykman, *Η Γεωγραφία της Ειρήνης*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004, σ. 91.

² Βλ. όπ.αν., σ.93.

³ Βλ. όπ.αν., σσ. 94, 96.

⁴ Χάλφορντ Τζ., Μάκιντερ, *Δημοκρατικά Ιδεώδη και άλλες τρεις εισηγήσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2006, σ. 219.

⁵ Βλ. όπ. αν., Nicholas J., Spykman, «Η Γεωγραφία...», σ. 103.

⁶ Βλ. όπ.αν., σ. 107.

Ως εκ τούτου, γίνεται κατανοητή η σημασία που έχει η περιοχή της Ευρασίας για τη δύναμη που επιθυμεί να παίξει ηγεμονικό ρόλο παγκοσμίως. Για τις ευρασιατικές ζώνες συγκρούσεων ο Σπάικμαν τονίζει ότι «οι Ηνωμένες Πολιτείες υποχρεούνται να διασφαλίσουν τη θέση τους, βεβαιούμενες ότι δεν θα επιτραπεί η δημιουργία καμίας υπερδυνάμεως σε αυτές τις περιοχές».⁷ Ο καθηγητής Frederick Sherwood Dunn που προλογίζει το βιβλίο του Σπάικμαν στην αμερικανική έκδοση υποστηρίζει: «Το βασικό δίδαγμα είναι σαφές. Το σημαντικότερο στοιχείο για την αμερικανική ασφάλεια είναι το ποιος ελέγχει το κρηπίδωμα της Ευρώπης και της Ασίας. Εάν περιέλθει στον έλεγχο μιας δύναμης ή συνδυασμού δυνάμεων εχθρικών προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, η προκύπτουσα περικύκλωση θα μας θέσει σε σοβαρό κίνδυνο, ασχέτως του μεγέθους του στρατού ή του ναυτικού μας».⁸

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Ιωάννη Μάζη, ο Σπάικμαν δεν αρκέστηκε απλά στην αναφορά του στο Κρηπίδωμα αλλά έκανε λόγο και για μία ενωμένη Ευρώπη από ανεξάρτητα ευρωπαϊκά κράτη προβλέποντας έτσι την ανάδυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία θα λειτουργούσε ως ανασχετικός παράγοντας ενάντια στην επιθετικότητα της Ρωσίας αλλά και ως περιοχή έναρξης επιθετικών ενεργειών εκ μέρους των Άγγλων και Αμερικάνων κατά της Ρωσίας⁹ ενώ παρακάτω εκφράζεται ρητά η άποψη ότι η Ουάσιγκτον επιθυμούσε την επανένωση της Γερμανίας στα τέλη της δεκαετίας του 1980 προκειμένου να λειτουργήσει ως παράγοντας ανάσχεσης έναντι της ΕΣΣΔ και του κομμουνισμού.¹⁰

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε και τη δημιουργία του NATO, του Βορειοατλαντικού Συμφώνου που δημιουργήθηκε «με σκοπό την προστασία της ασφάλειας και της Δημοκρατίας»¹¹ και «θα αποτελούσε το στρατιωτικό σκέλος του «νέου μοντέλου διακυβέρνησης»»¹² σύμφωνα με το οποίο θα υπήρχε μια μορφή ανακατανομής της δικαιοσύνης και του παγκόσμιου πλούτου. Επίσης, ένας άλλος λόγος δημιουργίας του NATO είναι «ο φόβος για την εξάπλωση του Κομμουνισμού που ώθησε τα κράτη της Δύσης στην δημιουργία αυτής της Συμμαχίας. Έτσι, ευθέως δηλωνόταν η εξάρτηση της Συμμαχίας ως Οργάνωσης, από την τότε επεκτατική

⁷ Βλ. όπ.αν., Nicholas J., Spykman, , «Η Γεωγραφία...», 122.

⁸ Βλ. όπ.αν., σ. 28.

⁹ I.Th., Mazis, «LXV. The rationale of NATO founding and N.J. Spykman's geopolitical example», *Geopolitics: Academic Dissertations (2009-2016)*, Vol. II, Λειμών, Αθήνα 2016, pg. 663.

¹⁰ Βλ. όπ.αν., pg. 664.

¹¹ Μ.Π., Ευθυμιόπουλος, *Το NATO στον 21^ο αιώνα: Η ανάγκη για ένα νέο στρατηγικό πλάνο και η διεύρυνση των σχέσεων NATO-Ρωσίας*, Σάκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008, σ. 17.

¹² Βλ. όπ. αν.

πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης»,¹³ ένα στοιχείο το οποίο πρέπει να λάβουμε υπόψη μας για την ανάλυσή μας στη συνέχεια της εργασίας καθώς εντοπίζει ως λόγο λειτουργίας του NATO τη δράση του ως αντίβαρο για τη Σοβιετική Ένωση.

Ουσιαστικά οι Αμερικανοί βασίστηκαν στη θεωρία του Σπάικμαν προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη ρωσική επέκταση στην ανατολική Ευρώπη μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Για την απρόβλεπτη ρωσική πολιτική ο Χένρι Κίσινγκερ τόνισε ότι οι ΗΠΑ είχαν αμφιβολίες για την εξέλιξή της και τον τρόπο που έπρεπε να αντιδράσουν.¹⁴ Από τη δύσκολη αυτή θέση τους έβγαλε τρόπον τινά ο Τζορτζ Κέναν ένας Αμερικανός διπλωμάτης που υπηρέτησε στην αμερικανική πρεσβεία στη Μόσχα ο οποίος όντας γνώστης της ρωσικής πραγματικότητας υποστήριξε με ένα έγγραφό του που αργότερα έγινε γνωστό ως Long Telegram (*Το Μεγάλο Τηλεγράφημα*) ότι «οι προστριβές μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και της Αμερικής δεν ήταν προϊόν κάποιας παρεξήγησης ή ελαττωματικής επικοινωνίας ανάμεσα στην Ουάσιγκτον και τη Μόσχα, αλλά εγγενείς στον τρόπο που αντιλαμβανόταν η Σοβιετική Ένωση τον έξω κόσμο».¹⁵

Οι Σοβιετικοί διακατέχονταν από ένα αίσθημα ανασφάλειας γεγονός που τους έκανε εξαιρετικά καχύποπτους απέναντι στα άλλα έθνη ενώ πίστευαν πως ο μόνος τρόπος για να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους ήταν να καταστρέψουν ολοσχερώς τις αντίπαλες δυνάμεις.¹⁶ Σύμφωνα με τον Fyodor Tyutchev τα συμφέροντα της Δύσης είναι ενάντια σε αυτά της Ρωσίας και γι' αυτό η Ρωσία δεν θα έπρεπε να συμμαχήσει με τις Δυτικές δυνάμεις αλλά θα έπρεπε να επιδιώκει τη διάσπασή τους ούτως ώστε να πάψουν να είναι εχθρικές απέναντι στη Ρωσία, όχι εκ πεποιθήσεως αλλά λόγω ανικανότητας.¹⁷ Αν και αυτά ειπώθηκαν το 1864 είναι ωστόσο ενδεικτικά της ρωσικής αντίληψης για τις εξωτερικές δυνάμεις.

Αργότερα, ο Κέναν σε άρθρο του στο Foreign Affairs όπου υπέγραφε με το γράμμα X, προσπάθησε εκ νέου να τονίσει ότι «η εχθρότητα κατά των δημοκρατιών

¹³ Βλ. όπ. αν.

¹⁴ Henry, Kissinger, *Διπλωματία*, Λιβάνης, Αθήνα 1995, σ. 500.

¹⁵ Βλ. όπ. αν., σ. 501.

¹⁶ Anonymous, 'George Kennan sends "long telegram" to State Department', *History*, διαθέσιμο σε: <http://www.history.com/this-day-in-history/george-kennan-sends-long-telegram-to-state-department> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

¹⁷ Fyodor Tyutchev in, K. Bennet, "Russia's encirclement Obsession", *The American Interest*, Vol. XI, No.4, March/April 2016, pg.59. Συγκεκριμένα: "*There is not a single interest, not a single trend in the West which does not conspire against Russia, especially her future, and does not try to harm her. Therefore Russia's only natural policy towards the West must be to seek not an alliance with the Western powers but their disunion and division. Only then will they not be hostile to us, not of course out of conviction, but out of impotence*".

ήταν εγγενής στη σοβιετική εσωτερική δομή».¹⁸ Οι ΗΠΑ επεδίωξαν να χρησιμοποιήσουν την πολιτική της ανάσχεσης προκειμένου ο ρωσικός επεκτατισμός να βρει αντίσταση στις περιοχές που επιθυμούσε να κυριαρχήσει.¹⁹ Σύμφωνα με τον Κέναν «το κύριο χαρακτηριστικό της αμερικανικής πολιτικής απέναντι στην Σοβιετική Ένωση θα πρέπει να είναι μία υπομονετική αλλά σταθερή και άγρυπνη ανάσχεση (containment) των επεκτατικών τάσεων της».²⁰

Στη συνέχεια υπήρξε το Δόγμα Τρούμαν το οποίο «υπήρξε ουσιαστικά η εναρκτήρια δήλωση του Ψυχρού Πολέμου κι είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ σ' αυτό που ο διπλωμάτης Τζορτζ Κέναν αποκάλεσε «Θεωρία της Ανάσχεσης».²¹ Με το Δόγμα Τρούμαν, οι ΗΠΑ προσέφεραν προστασία σε όσες χώρες το είχαν ανάγκη ενεργώντας «για λογαριασμό της δημοκρατίας και της παγκόσμιας κοινότητας».²² Ο Τρούμαν ήθελε να σταματήσει την εξάπλωση του κομμουνισμού σε περιοχές ζωτικής σημασίας για τα αμερικανικά συμφέροντα και λόγω αδυναμίας της Βρετανίας να υποστηρίξει οικονομικά και στρατιωτικά την Ελλάδα και την Τουρκία²³ προτάθηκε το σχέδιο Μάρσαλ το οποίο αφορούσε στην οικονομική ενίσχυση σε 16 Ευρωπαϊκές χώρες με απώτερο στόχο «αφενός στην «τόνωση των οικονομιών τους», (που με σημαντικά δάνεια χρηματοδότησαν έτσι τις κατεστραμμένες από τον πόλεμο αγορές τους) και αφετέρου, εξυπηρετούσε άμεσα την αμερικανική εξωτερική πολιτική, που επιθυμούσε να αποφευχθεί ο κίνδυνος να περιέλθουν οι χώρες αυτές, στη «σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης».²⁴

Επιπλέον, το σχέδιο Μάρσαλ δεν είχε ως στόχο να πάει κόντρα σε οιαδήποτε χώρα ή δόγμα αλλά περισσότερο είχε ως στόχο να καταπολεμήσει την πείνα, τη φτώχεια, την απόγνωση και το χάος²⁵ και όπως τονίζει ο Ιωάννης Μάζης για να μπορέσει να λειτουργήσει το όραμα της οικονομικής αναζωογόνησης της Ευρώπης ήταν απαραίτητη μια οικονομία ελεύθερης αγοράς που θα αντιστάθμιζε την

¹⁸ H. Kissinger, *Διπλωματία*, Λιβάνης, Αθήνα 1995, σ. 508.

¹⁹ Anonymous, 'George Kennan sends "long telegram" to State Department', *History*, διαθέσιμο σε: <http://www.history.com/this-day-in-history/george-kennan-sends-long-telegram-to-state-department> , (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

²⁰ Ανώνυμος, «Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ», *greekalert*, διαθέσιμο σε: http://www.greekalert.com/2014/06/blog-post_5264.html , (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

²¹ Ανώνυμος, «Το Δόγμα Τρούμαν», διαθέσιμο σε: <https://www.sansimera.gr/articles/88> , (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

²² Βλ. όπ.αν., Henry Kissinger, «Διπλωματία», σ. 506.

²³ Βλ. όπ.αν., σ. 505.

²⁴ Ανώνυμος, «Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ», *greekalert*, διαθέσιμο σε: http://www.greekalert.com/2014/06/blog-post_5264.html , (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

²⁵ Βλ. όπ. αν., I. Th., Mazis, « The rationale...», σ.669.

εξάπλωση της σοσιαλιστικής οικονομίας της Ανατολικής Ευρώπης.²⁶ Σε αυτό το σημείο πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και τη στρατηγική που ακολούθησε η Αμερική μετά το 1990, την επονομαζόμενη Στρατηγική Προληπτικής Ανασχέσεως την οποία ακολούθησαν με απώτερο στόχο την προληπτική ανάσχεση όχι μόνο της Ρωσίας μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αλλά και της Ευρώπης, με την τελευταία να πρέπει να εξαρτάται από την Αμερική προκειμένου να αποφευχθεί η αυτονόμησή της είτε πολιτικά είτε στρατηγικά²⁷ με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ανάπτυξη των Πόλων Ισχύος που θα δούμε παρακάτω.

Επιπλέον, η ανάσχεση εφαρμόστηκε και στην περιοχή της Ευρασίας χώρος στον οποίο υπάρχουν αρκετά αντικρουόμενα συμφέροντα. Όσον αφορά τη σημασία της Ευρασίας για τη δύναμη που θέλει να αναλάβει ηγεμονικό ρόλο παγκοσμίως ο Μπρεζίνσκι αναφέρει ότι πρόκειται για μια περιοχή η οποία έχει συγκεντρώσει το μεγαλύτερο ποσοστό του φυσικού πλούτου στον κόσμο ενώ το ΑΕΠ της ανέρχεται σε ποσοστό της τάξης του 60% του παγκοσμίου ΑΕΠ.²⁸ Πέραν τούτου, στην Ευρασία εντοπίζονται εξαιρετικά ισχυρά κράτη με τις έξι μεγαλύτερες οικονομίες μετά τις ΗΠΑ αλλά και με τους έξι μεγαλύτερους καταναλωτές όπλων, κάτι το οποίο σύμφωνα με τον Μπρεζίνσκι μπορεί να αποβεί επικίνδυνο για την αμερικανική υπεροχή, ενώ παράλληλα δεν παραλείπει να αναφέρει ότι στο σύνολό της η Ευρασία αποκτά ισχύ κατά πολύ ανώτερη της αμερικανικής και θεωρεί ευτυχές γεγονός την έλλειψη ενιαίας πολιτικής ηγεσίας στην περιοχή.²⁹

Αυτό μας ωθεί να συμπεράνουμε ότι αυτός είναι ένας από τους λόγους που η Αμερική επιθυμεί τη διάσπαση και κατακερματισμό της Ευρασίας σε μικρότερα και ελεγχόμενα ως επί το πλείστον κράτη προσπαθώντας φυσικά να κρατήσει μια ισορροπία μεταξύ κρατών τόσο ισχυρών ώστε να παίξουν επαρκώς τον ρόλο τους ως παράγοντες ανάσχεσης της Ρωσίας αλλά και αρκετά ανίσχυρων προκειμένου να μην αναλάβουν ηγεμονικό ρόλο στην περιοχή. Σε γενικές γραμμές, με τη στρατηγική της ανάσχεσης τίθεται ο στόχος να καταστεί εφικτός ο αποκλεισμός της Ρωσίας από περιοχές που θα αύξαναν την ισχύ της εις βάρος των δυτικών δυνάμεων.

²⁶ Βλ. όπ.αν.

²⁷ Η. Ηλιόπουλος, *Ζητήματα Γεωπολιτικής και Διπλωματίας Ναυτικών και Ηπειρωτικών Δυνάμεων στον Σύγχρονο Κόσμο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2008, σς. 26-27.

²⁸ Ζ. Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, Λιβάνης, Αθήνα 1998, σς. 64-65.

²⁹ Βλ. όπ. αν., σ. 65.

2. Γενική Μεθοδολογική Περιγραφή

2.1 Γενική περιγραφή της εφαρμοσθείσας μεθοδολογίας

Η μέθοδος που χρησιμοποιούμε για την παρούσα γεωπολιτική ανάλυση είναι η Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση.³⁰ Σύμφωνα με αυτή τη μέθοδο γίνεται μελέτη των πολιτικών φαινομένων και γεγονότων καθώς και του τρόπου που αυτά αλληλεπιδρούν εντός ενός γεωγραφικού χώρου. Σε αυτόν τον γεωγραφικό χώρο εξετάζουμε τη δράση του γεωπολιτικού μας παράγοντα όπως αυτός δίνεται από τον τίτλο του θέματός μας και μελετάμε την ανακατανομή ισχύος λαμβάνοντας υπόψη μας τις τέσσερις πτυχές στις οποίες αυτή συνίσταται, ήτοι την αμυντική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική. Εν ολίγοις, η Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση αποσκοπεί στην «κατασκευή ενός προβλεπτικού υποδείγματος τάσεων ανακατανομής ισχύος»³¹ και δεν αποτελεί κανόνες δράσης που πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή καθώς αυτό θα ήταν γεωστρατηγική.³² Προκειμένου να προβούμε στη Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση οφείλουμε να προσδιορίσουμε τα εξής στοιχεία όπως αυτά προκύπτουν από τον τίτλο του θέματος της εργασίας μας:

2.1.1 Ο Γεωπολιτικός Παράγοντας (ΓΠ)

Ο οριζόμενος Γεωπολιτικός Παράγων (ΓΠ) του θέματός μας ο οποίος μεταβάλλει την κατανομή ισχύος στο εσωτερικό ή και στο εξωτερικό του Γεωγραφικού Συμπλόκου είναι η Στρατηγική Ανάσχεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας στο συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο που δίνεται δηλαδή από την επίσημη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης έως σήμερα.

2.1.2 Προσδιορισμός του Συστήματος/Συμπλόκου

³⁰ Ι. Θ. Μάζης, *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το Νεοθετικιστικό Πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012, σσ. 364-372 και σς. 396-408.

³¹ Βλ. όπ. αν., σ. 367.

³² Βλ. όπ. αν.

Για να ορίσουμε τα γεωπολιτικά συστήματα του συμπλόκου πρέπει να λάβουμε υπόψη τον γεωπολιτικό μας παράγοντα σε τρεις κλίμακες Συστημάτων (υποσυστήματα, συστήματα και υπερσυστήματα).³³ Όσον αφορά το Σύστημα για το θέμα μας, αποτελείται από το Γεωγραφικό Σύμπλοκο ήτοι το γεωγραφικό χώρο όπου εντοπίζεται η δράση του γεωπολιτικού μας παράγοντα. Συνεπώς, το Σύστημά μας αποτελείται από τη Ρωσική Ομοσπονδία επειδή έναντι αυτής κατευθύνεται ο ΓΠ ενώ παράλληλα συνίσταται και από τις χώρες που περιβάλλουν τη Ρωσική Ομοσπονδία καθώς σε αυτές επικεντρώνεται η στρατηγική της ανάσχεσης όπως αυτές θα περιγραφούν στα υποσυστήματα.

2.1.3 Προσδιορισμός Υποσυστημάτων

Τα υποσυστήματά μας βάσει της ανωτέρω διάκρισης αποτελούνται από δύο ομάδες. Στην πρώτη υπάγονται η Ρωσία και οι χώρες που ανήκουν στο Εγγύς Εξωτερικό της, ήτοι οι χώρες που αποτελούσαν την πρώην Σοβιετική Ένωση. Με τον όρο «Εγγύς Εξωτερικό» δηλώνεται η διάκριση μεταξύ των πρώην σοβιετικών κρατών σε σχέση με όλες τις υπόλοιπες χώρες που βρίσκονται εκτός της Ρωσίας ενώ παράλληλα τονίζεται η σημασία τους για τη σημερινή Ρωσία.³⁴ Στο Εγγύς Εξωτερικό ανήκουν τα 14 από τα 15 κράτη που συνιστούσαν τη Σοβιετική Ένωση, ήτοι η Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Λευκορωσία, Ουκρανία, Μολδαβία, Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Κιργιστάν και Τατζικιστάν.³⁵

Στο δεύτερο υποσύστημά μας υπάγονται οι 28 χώρες που ανήκουν στο NATO. Στην παρούσα εργασία εστιάζουμε την προσοχή μας στο ευρωπαϊκό τμήμα του NATO και την Ουκρανία.³⁶ Τα 28 κράτη-μέλη του NATO είναι η Αλβανία, το Βέλγιο, η Βουλγαρία, ο Καναδάς, η Κροατία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Δανία, η

³³ Βλ. όπ. αν., σσ. 369-371. Οι λόγοι επιλογής των τριών κατηγοριών Συστημάτων θα εξεταστούν στην ενότητα όπου περιγράφονται οι Ερευνητικοί Περιορισμοί ενώ η πλήρης ανάλυσή τους θα αναφερθεί στην ενότητα της Γεωπολιτικής Ανάλυσης.

³⁴ W. Saffire, 'ON LANGUAGE; The Near Abroad', *The New York Times*, 22 May 1994, διαθέσιμο σε: <http://www.nytimes.com/1994/05/22/magazine/on-language-the-near-abroad.html> (Ανακτήθηκε 01 Μαΐου 2017).

³⁵ Anonymous, 'Countries in the Soviet Union', *History/Russia*, διαθέσιμο σε: <http://historyofrussia.org/countries-in-soviet-union/> (Ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

³⁶ Αλβανία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Κροατία, Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία και Ηνωμένο Βασίλειο.

Εσθονία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Ισλανδία, η Ιταλία, η Λετονία, η Λιθουανία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Πολωνία, η Πορτογαλία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Σλοβενία, η Ισπανία, η Τουρκία, το Ην. Βασίλειο και οι ΗΠΑ³⁷ και θα συμπεριλάβουμε όσες χώρες δεν ανήκουν στο Εγγύς Εξωτερικό της Ρωσίας για λόγους που θα αναφέρουμε παρακάτω.

2.1.4 Προσδιορισμός Υπερσυστήματος

Ως δυνάμεις του Υπερσυστήματος εκλαμβάνονται αυτές οι οποίες σχηματίζουν Πόλους Ισχύος και επηρεάζουν τον ΓΠ ενώ παράλληλα συμπεριλαμβάνουν το Σύστημά μας και παίζουν καθοριστικό ρόλο στη στρατηγική ανάσχεσης της Ρωσίας. Αυτές είναι οι ΗΠΑ, το NATO και η ΕΕ η οποία επηρεάζεται από την ηγεσία της Γερμανίας, μιας χώρας που έχει ιδιαίτερη σχέση με τη Ρωσία λόγω του ρόλου που έχει παίξει ως παράγοντας ανάσχεσης μετά την ενοποίησή της έναντι της Ρωσίας και του κομμουνισμού.³⁸ Επίσης, η Ρωσία αναφέρεται ως παράγοντας του υπερσυστήματος καθώς επηρεάζει τη συμπεριφορά των υπολοίπων κρατών που εμπεριέχονται σε αυτό και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής που εξετάζουμε.

2.1.5 Επιλογή Πυλώνων

Βάσει της Συστημικής Γεωπολιτικής Ανάλυσης, γνωρίζουμε ότι υπάρχουν τέσσερις πυλώνες: η Οικονομία, η Άμυνα-Ασφάλεια, η Πολιτική και ο Πολιτισμός.³⁹ Σε μια ολοκληρωμένη μελέτη εξετάζονται και οι τέσσερις πυλώνες από μια μεγάλη ομάδα ερευνητών που επεξεργάζονται την ανάλυση ενός θέματος. Επειδή στην παρούσα εργασία η ανάλυση δεν βασίζεται σε μια τέτοια ομάδα αλλά και λόγω της περιορισμένης έκτασης της εργασίας δεν μπορούμε να προβούμε σε ανάλυση και των τεσσάρων πυλώνων. Ως εκ τούτου, για την παρούσα εργασία επιλέγονται οι πυλώνες της Άμυνας-Ασφάλειας και ο Πυλώνας του Πολιτισμού.

³⁷ Anonymous, 'NATO Member Countries', *NATO's official site*, 06 Φεβρουαρίου 2017, (διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017)).

³⁸ Βλ. όπ. αν., I. Th., Mazis, «LXV. The rationale...», σ.664.

³⁹ Βλ. όπ. αν., I. Θ. Μάζης, «Μεταθεωρητική...», σς. 398-399.

2.1.6 Επιλογή Γεωπολιτικών Δεικτών

Οι Γεωπολιτικοί Δείκτες (ΓΔ) ορίζονται βάσει των επιλεγμένων Πυλώνων. Για τον Πυλώνα Άμυνας-Ασφάλειας ορίζονται οι εξής δείκτες: ως ΓΔ1 οι ένοπλες δυνάμεις των χωρών που ανήκουν στα προαναφερόμενα υποσυστήματα και ως ΓΔ2 οι στρατιωτικές βάσεις της Ρωσίας σε κράτη μέλη του Εγγύς Εξωτερικού. Στον πυλώνα του Πολιτισμού ορίζεται ως δείκτης ΓΔ1 οι αποφάσεις δικαιοδοτικών οργάνων καθώς και οργάνων Διεθνών Οργανισμών υπέρ ή κατά της Ρωσίας μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ εξετάζοντας παράλληλα αποφάσεις και ορισμένων πολιτικών οργάνων σχετικά με το θέμα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη συλλογή στοιχείων μέσω του Διαδικτύου και μέσω βιβλιογραφίας ενώ η επιλογή των ΓΔ έγινε βάσει της σπουδαιότητάς τους και της συνάφειάς τους με το θέμα που εξετάζουμε. Έγινε ποσοτική επεξεργασία τους προκειμένου να καταστεί εφικτή η αριθμητική σύγκρισή τους.

3. Ερευνητικοί Περιορισμοί

Στην εργασία μας τίθενται ορισμένοι ερευνητικοί περιορισμοί οι οποίοι μπορεί να προκύπτουν από τη φύση του παρόντος πονήματος ως διπλωματικής εργασίας με περιορισμένη έκταση και όριο λέξεων ή από την ίδια τη φύση του θέματος. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη μας τον τίτλο του θέματος, ένας ανακύπτων περιορισμός είναι ο χρονικός. Προκειμένου να μην καταλήξουμε σε λάθος συμπεράσματα, πρέπει να εξετάσουμε όλες τις παραμέτρους μας βάσει της χρονικής περιόδου στην οποία αναφέρεται ο τίτλος, ήτοι την περίοδο μετά το 1992 οπότε και διαλύθηκε επισήμως η Σοβιετική Ένωση έως σήμερα.

Λόγω της περιορισμένης έκτασης της εργασίας μας προβαίνουμε στην ανάλυση μόνο δύο εκ των τεσσάρων πυλώνων ισχύος. Ως εκ τούτου, εστιάζουμε την προσοχή μας στον πυλώνα της Άμυνας/Ασφάλειας και στον πυλώνα του Πολιτισμού/Πληροφορίας οι οποίοι κρίνονται ως οι πλέον σημαντικοί για τις ανάγκες της μελέτης μας επειδή παρέχουν το πολεμικό δυναμικό κάθε χώρας και τον ρόλο της διεθνούς κοινότητας σχετικά με τις συμφωνίες που έχουν υπογραφεί υπέρ ή κατά της Ρωσίας.

Όσον αφορά στην επιλογή των γεωπολιτικών δεικτών αυτή έγινε βάσει της σημασίας που έχει ο στρατιωτικός εξοπλισμός κάθε χώρας για την ικανότητα άμυνας της και με αυτόν τον τρόπο να καταστεί εφικτή μια σύγκριση μεταξύ των ρωσικών και δυτικών δυνάμεων, προκειμένου να βγάλουμε συμπεράσματα για την τελική σύνθεση. Επίσης, η δικαιοσύνη παράμετρος κρίνεται σημαντική επειδή παρέχει τη στάση που τηρεί η διεθνής κοινότητα μέσω της νομικής οδού απέναντι στη Ρωσία. Για τους σκοπούς της μελέτης συγκεντρώθηκαν τα στοιχεία αυτά και παρέχονται σε πίνακες όπου γίνεται η άμεση σύγκρισή τους.

Η στρατηγική της ανάσχεσης ως γεωπολιτικός παράγοντας μπορεί να καλύψει μια ευρεία περιοχή η οποία περιβάλλει τη Ρωσική Ομοσπονδία και έτσι σύμφωνα με τη Συστημική Γεωπολιτική Ανάλυση μπορούμε να κατατάξουμε στο Σύστημα τη Ρωσία, στο Υποσύστημα 1 τη Ρωσία και τα κράτη μέλη Εγγύς Εξωτερικού της, στο Υποσύστημα 2 τα κράτη μέλη του NATO και τη Ζώνη του Κρηπιδώματος και στο Υπερσύστημα ως Πόλους Ισχύος τις ΗΠΑ, το NATO, την ΕΕ, την ΕΣΣΔ και τα πρώην σοβιετικά κράτη.

Καθώς όμως όπως προαναφέραμε η μελέτη είναι περιορισμένης έκτασης δεν δύναται να γίνει η ανάλυση ούτως ώστε να συμπεριλαμβάνει όλες τις περιοχές της ζώνης του Κρηπιδώματος. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα του γεωγραφικού χώρου στον οποίο εφαρμόζεται η στρατηγική της ανάσχεσης και την αντίληψη της ηγεσίας της σημερινής Ρωσίας η οποία θεωρεί τα πρώην συστατικά της κράτη ως “Near Abroad” προβήκαμε στον διαχωρισμό που περιγράψαμε ανωτέρω.

Επιπρόσθετα, αυτά τα κράτη αποτελούν το μήλον της έριδος μεταξύ Ρωσίας και Δύσης και χρησιμοποιούνται ως παράγοντας ανάσχεσης της Ρωσίας από τη Δύση με την προσπάθεια ένταξής τους είτε στην ΕΕ είτε στο ΝΑΤΟ. Ως εκ τούτου, αυτές οι περιοχές ουσιαστικά μπορούν να καταχωρηθούν είτε στο ένα υποσύστημα είτε στο άλλο και η τελική τους καταχώρηση στο υποσύστημα όπου υπάγεται η Ρωσία έγινε για την καλύτερη ανάλυσή τους. Η Ουκρανία αν και χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης υπάγεται και στα δύο υποσυστήματα όμως η ανάλυσή της γίνεται στο δεύτερο υποσύστημα με τις χώρες του ΝΑΤΟ εφόσον έχουν υπάρξει μεγάλες αλλαγές τα τελευταία χρόνια στην κυβέρνηση της χώρας αλλά και στη γεωγραφική της έκταση με την προσάρτηση της Κριμαίας στην οποία θα εστιάσουμε στο παρόν πόνημα.

Μέρος Πρώτο

4. Ανάλυση Υποσυστημάτων

4.1. Ανάλυση 1^ο Υποσυστήματος

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα το πρώτο μας υποσύστημα συνίσταται από τη Ρωσία και τις χώρες που αποτελούσαν κάποτε τη Σοβιετική Ένωση. Το ιστορικό αυτό παρελθόν είναι βαθιά ριζωμένο στη ρωσική αντίληψη κάτι που ίσως εξηγεί τη σημερινή στάση της Ρωσίας απέναντι σε αυτά τα κράτη, καθώς τα κατατάσσει αποκλειστικά στη δική της σφαίρα επιρροής και τα αποκαλεί ως «Εγγύς Εξωτερικό» θεωρώντας ότι έχει δικαίωμα εξάπλωσης της κυριαρχίας της στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο χωρίς ενδεχόμενη αντίδραση της Δύσης.⁴⁰

Η σημασία που δίνεται στη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης διαφαίνεται από τα λόγια του Πούτιν το 2005 ο οποίος την αποκάλεσε ως τη «μεγαλύτερη γεωπολιτική καταστροφή του 20^ο αιώνα»⁴¹ αιτιολογώντας την εν λόγω αντίδρασή του αργότερα, από το γεγονός ότι 25 εκ. Ρώσοι ξαφνικά βρέθηκαν εκτός των συνόρων της Ρωσικής Ομοσπονδίας έχοντας να αντιμετωπίσουν οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα.⁴² Όπως αναφέρει ο Μπρεζίνσκι μερικοί πιστεύουν ότι το «εγγύς εξωτερικό» αποτελούσε μια προσπάθεια εκ μέρους της Ρωσίας να υλοποιήσει μια οικονομική ολοκλήρωση υπό τη δική της ηγεσία και με την ελπίδα ότι στο μέλλον θα μπορούσε να ανακτήσει τον έλεγχο που είχε στο παρελθόν και να αντιπαρέλθει της ισχύος της Αμερικής και της Ευρώπης.⁴³ Επιπλέον, τονίζει ότι οι Ρώσοι ηγέτες έτρεφαν αυταπάτες πως η Κεντρική Ευρώπη θα παρέμενε τρόπον τινά υπό ένα στενό πολιτικό

⁴⁰ I. Galimova, 'The post-soviet space as the sphere of influence of Russia: "Compelling to friendship" mission', 25 Φεβρουαρίου 2016, *geopolitica.info*, διαθέσιμο σε: <http://www.geopolitica.info/the-post-soviet-space/> (ανακτήθηκε 01 Μαΐου 2017).

⁴¹ Anonymous, 'Putin deplores collapse of USSR', 25 Απριλίου 2005, *news.bbc.uk*, διαθέσιμο σε: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4480745.stm> (01 Μαΐου 2017).

⁴² L. Todd, Wood, 'Putin's Breakup of USSR a great tragedy for Russians', 28 Σεπτεμβρίου 2015, *The Washington Times*, διαθέσιμο σε: <http://www.washingtontimes.com/news/2015/sep/28/l-todd-wood-putin-breakup-ussr-great-tragedy-russi/> (01 Μαΐου 2017)

⁴³ Z. Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, Λιβάνης, Αθήνα 1998, σ. 173.

δεσμό με τη Ρωσία και ότι δεν υπήρχε ο κίνδυνος μετατόπισης των μελών του πρώην Συμφώνου Βαρσοβίας στην ΕΕ ή το ΝΑΤΟ.⁴⁴

Το δόγμα του Εγγύς Εξωτερικού προσδίδει στη Ρωσία πολλά οφέλη καθώς «η ονομαστική ανεξαρτησία νεοσυσταθέντων κρατών συνέφερε τη Ρωσία από κάθε άποψη. Της έδινε τη δυνατότητα να αφαιμάξει αυτά τα κράτη από τις πολύτιμες πρώτες ύλες τους, διασφαλίζοντας διάφορες (πολιτικές, ενεργειακές ή στρατιωτικές) παραχωρήσεις, χωρίς παράλληλα να επωμίζεται το κόστος της επιδότησης αυτών των καθεστώτων και των οικονομιών τους».⁴⁵ Με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία μπορούσε να έχει μεγαλύτερο όφελος με λιγότερο κόστος.

Επιπλέον, οι χώρες αυτές αποτελούσαν μια ζώνη ασφαλείας η οποία λειτουργούσε ως προστατευτικό ανάχωμα στις δυτικές επεκτατικές βλέψεις σε ρωσικό έδαφος, ενώ τη δεκαετία του '90 δημιουργούσε μια ασπίδα έναντι περιφερειακών κρίσεων αποτρέποντας την εξάπλωση παραγόντων όπως ο ισλαμικός φονταμενταλισμός στο εσωτερικό της χώρας.⁴⁶ Για τη Ρωσία οι περιοχές αυτές δεν είναι ανεξάρτητα και αυτόνομα τμήματα ενός διεθνούς συστήματος αλλά ανήκουν στη δική της σφαίρα επιρροής και μάλιστα η πολιτική που υιοθετεί έναντι αυτών των χωρών μπορεί να χαρακτηριστεί ως *επέκταση* της εσωτερικής της πολιτικής.⁴⁷

Βασικοί στόχοι του εν λόγω δόγματος ήταν να καταστεί η Ρωσία ως η μοναδική μετασοβιετική πυρηνική δύναμη ανακτώντας το πυρηνικό οπλοστάσιο που είχε αναπτυχθεί στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στη Λευκορωσία, το Καζακστάν και την Ουκρανία, καθώς επίσης και να αποδοθούν πολιτικά δικαιώματα ή πολιτική αυτονομία στους ρωσόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν στα πρώην σοβιετικά κράτη και μερικές φορές εργαλειοποιούνται προκειμένου να ασκηθεί πίεση στις κυβερνήσεις των συγκεκριμένων κρατών.⁴⁸ Μάλιστα, με αυτό το δόγμα η Ρωσία είχε πρόσβαση σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις στο έδαφος των εν λόγω κρατών διευκολύνοντας την παροχή προστασίας στους προαναφερθέντες πληθυσμούς και συνάμα, καθίσταται δυνατός ο συντονισμός των ενεργειακών πολιτικών κρατών όπως

⁴⁴ Βλ. όπ. αν., σ. 175.

⁴⁵ D., Drezner, in Θ., Τσακίρης, «Το Δόγμα του «Εγγύς Εξωτερικού»: Η ρωσική εξωτερική πολιτική έναντι της Ουκρανίας», «*Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*», Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σ. 181.

⁴⁶ Θ., Τσακίρης, «Το Δόγμα του «Εγγύς Εξωτερικού»: Η ρωσική εξωτερική πολιτική έναντι της Ουκρανίας», στο «*Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*», Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σ. 184-185.

⁴⁷ Η. Adomeit, 'Russia and its Near Neighbourhood', Απρίλιος 2011, διαθέσιμο σε: <http://aei.pitt.edu/58636/1/4.2011.pdf>, (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017), σελ. 25.

⁴⁸ Βλ. όπ. αν., Θ. Τσακίρης, «Το Δόγμα...», σ. 186.

το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν αλλά και των υποδομών μεταφοράς υδρογονανθράκων με στόχο να χρησιμοποιηθούν αυτές οι πολιτικές ως μοχλός πίεσης σε περίπτωση βούλησης των πρώην σοβιετικών κρατών να εναντιωθούν στο εν λόγω δόγμα.⁴⁹

Σύμφωνα με τον Μπρεζίνσκι «*Η κατάρρευση της ρωσικής αυτοκρατορίας δημιούργησε κενό εξουσίας στην ίδια την καρδιά της Ευρασίας*».⁵⁰ Τα νέα κράτη που δημιουργήθηκαν αν και απέκτησαν την ανεξαρτησία τους εμφανίζονταν ως αδύναμα ενώ και η Ρωσία ως ανεξάρτητη οντότητα εκλήθη να επαναπροσδιορίσει το μέλλον της αφήνοντας πίσω της το σοβιετικό παρελθόν της. Ωστόσο, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης η Ρωσία επεδίωξε τη διατήρηση στενών δεσμών με τα πρώην συστατικά της στοιχεία με τη δημιουργία οργανισμών όπου η ίδια θα κατείχε περίοπτη θέση. Έτσι, δημιουργήθηκε η Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) που αρχικά δημιουργήθηκε από τη Ρωσία, την Ουκρανία και τη Λευκορωσία κατόπιν συμφωνίας μεταξύ τους στο Μινσκ το 1991 ενώ μετά από λίγες μέρες τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους γίνονται μέλη η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν.⁵¹

Το 1993 συνάπτεται η Συνθήκη Δημιουργίας Οικονομικής Ένωσης βασισμένη στις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας αγαθών, υπηρεσιών, εργαζομένων και κεφαλαίου στα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ το 1996 πέντε κράτη της ΚΑΚ (η Λευκορωσία, Καζακστάν, Κιργιστάν, Ρωσική Ομοσπονδία και Τατζικιστάν) συμφώνησαν για τη δημιουργία τελωνειακής ένωσης.⁵² Σήμερα η ΚΑΚ αποτελείται από το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία, τη Λευκορωσία, την Γεωργία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, τη Μολδαβία, την Ρωσία, το Τατζικιστάν, το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν και την Ουκρανία.⁵³

Το 2002 δημιουργείται ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (CSTO) ως αποτέλεσμα του ομώνυμου συμφώνου που είχε υπογραφεί το 1992 μεταξύ της Αρμενίας, της Λευκορωσίας, του Καζακστάν, του Κιργιστάν, της Ρωσικής Ομοσπονδίας και του Τατζικιστάν. Σκοπός του Οργανισμού είναι η ενίσχυση της ειρήνης και της διεθνούς και περιφερειακής ασφάλειας και σταθερότητας

⁴⁹ Βλ. όπ. αν., σσ. 186-187.

⁵⁰ Βλ. όπ. αν., Ζ., Brzezinski, «*Η Μεγάλη Σκακιέρα...*», σ. 158.

⁵¹ F., Géré, «*Γιατί οι πόλεμοι; ένας αιώνας γεωπολιτικής*», μτφση Ιωάννα Τζουρμανά, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, σ. 78.

⁵² Anonymous, 'Commonwealth of Independent States', 26 Οκτωβρίου 2011, διαθέσιμο σε: <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/commonwealth-independent-states-cis/> (ανακτήθηκε 07 Μαΐου 2017).

⁵³ Anonymous, 'About Commonwealth of Independent States', διαθέσιμο σε: <http://www.cisstat.com/eng/cis.htm> (ανακτήθηκε 01 2017).

προκειμένου να εξασφαλιστεί η εδαφική ακεραιότητα των κρατών μελών του με τη χρήση πολιτικών μέσων με κύριο στόχο τον συντονισμό και την εμβάθυνση της στρατιωτικής και πολιτικής συνεργασίας.⁵⁴ Είναι προφανής η σύγκριση με το ΝΑΤΟ, ωστόσο, κατ' ουσίαν ο ΟΣΣΑ αποτελεί ένα ανεπιτυχές αντίγραφο του ΝΑΤΟ με τα μέλη του να θέτουν διαφορετικές προτεραιότητες και συμφέροντα ενώ ταυτόχρονα, δεν υπάρχει αντίστοιχο Άρθρο 5 το οποίο να λειτουργεί δεσμευτικά προς τα κράτη όσον αφορά τον μηχανισμό συλλογικής άμυνας.⁵⁵

Το 2015 ιδρύθηκε η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (ΕΟΕ) με τη συμμετοχή της Ρωσίας, του Καζακστάν, του Κιργιστάν, της Λευκορωσίας και της Αρμενίας με απώτερο στόχο την άρση εμπορικών φραγμών και της ολοκλήρωσης των μελών της.⁵⁶ Όσοι υποστηρίζουν το εγχείρημα αυτό κάνουν λόγο για έναν μηχανισμό διαλόγου με την ΕΕ και άλλους διεθνείς εταίρους, αλλά οι επικριτές αναφέρονται σε ένα αποσταθεροποιητικό σχέδιο που αυξάνει την επιρροή της Ρωσίας στην περιοχή περιορίζοντας τις σχέσεις μεταξύ των κρατών αυτών και της ΕΕ.⁵⁷ Επιπλέον, οι απρόβλεπτες επιλογές των Αμερικανικών πολιτικών στην περιοχή απαιτούν λεπτούς χειρισμούς και υψηλή διπλωματία εκ μέρους της Ρωσικής ηγεσίας.⁵⁸

Οι στενότεροι οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των μελών της ΕΟΕ μειώνουν τις πιθανότητες διαμάχης μεταξύ τους με το διασυννοριακό εμπόριο και την κυκλοφορία ενδεχομένως να καταστήσουν εφικτή τη μείωση των εντάσεων στην Κεντρική Ασία, ωστόσο σε περίπτωση που η Ρωσία χρησιμοποιήσει την ΕΟΕ προκειμένου να επικρατήσει πολιτικά στην περιοχή, λύσεις όπως η συνεργασία με την ΕΕ ενδεχομένως να είναι πηγή αντιπαράθεσεων μεταξύ της Ρωσίας και των υπολοίπων μελών της ΕΟΕ.⁵⁹ Η ΕΕ εξάλλου θεωρεί το εγχείρημα αυτό ως μια πρόκληση για την Πολιτική Ανατολικής Γειτονίας, με την αποχώρηση της Αρμενίας ως Συνδεδεμένο

⁵⁴ Anonymous, 'Организация Договора о коллективной безопасности', διαθέσιμο σε: http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

⁵⁵ A., Hayrapetyan, 'Why the collective Security Treaty Organization is a pale replica of NATO', 8 Σεπτεμβρίου 2016, *Russia-direct.org*, διαθέσιμο σε: <http://www.russia-direct.org/opinion/why-collective-security-treaty-organization-just-pale-replica-nato> (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017)

⁵⁶ International Crisis Group, 'The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade', *Report No 240*, 20 Ιουλίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/eurasian-economic-union-power-politics-and-trade> (ανακτήθηκε 07 Μαΐου 2017).

⁵⁷ Βλ. όπ. αν.

⁵⁸ T., Bordachev, 'Russia in Asia and Eurasia: Successes and new challenges', 4 Ιανουαρίου 2017, *valdaiclub*, διαθέσιμο σε: <http://valdaiclub.com/a/highlights/russia-in-asia-and-eurasia/> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

⁵⁹ Βλ. όπ. αν.

Μέλος από την ΕΕ και την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία να δυσχεραίνουν την προώθηση των ευρωπαϊκών πολιτικών.⁶⁰

Στις χώρες που ανήκουν στο Εγγύς Εξωτερικό η Ρωσία υπάρχουν δύο κατηγορίες. Αυτές που έχουν φιλικές σχέσεις με τη Ρωσία και αυτές οι οποίες έχουν προσδεθεί στο άρμα της Δύσης χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν χώρες που προσπαθούν να εξισορροπήσουν μεταξύ των δύο πόλων ισχύος. Κράτη όπως η Λευκορωσία, η Αρμενία και το Τατζικιστάν μπορούν να εκληφθούν ότι έχουν ισχυρούς δεσμούς με τη Ρωσία.⁶¹ Αντίθετα, κράτη όπως η Γεωργία, η Λιθουανία, η Εσθονία, η Μολδαβία, το Ουζμπεκιστάν και το Τουρκμενιστάν δεν είναι φίλα προσκείμενες απέναντι στη Ρωσία.⁶²

Πιο συγκεκριμένα, η Λευκορωσία αποτελεί σημαντική χώρα για τη Ρωσία επειδή σε συνδυασμό με την Ουκρανία *«εξασφαλίζουν το εναπομείναν στρατηγικό βάθος, την γεωγραφική εκείνη επιφάνεια, η οποία προστατεύει την ρωσική επικράτεια από επιθετικές ενέργειες στα δυτικά της σύνορα»*.⁶³ Ο πρόεδρος της χώρας Αλεξάντερ Λουκασένκο εμφανίζεται ως αυταρχικός ηγέτης που με τις πολιτικές του έχει προκαλέσει τριβές στις σχέσεις της χώρας του με την ΕΕ και τις ΗΠΑ, επιβάλλοντας κυρώσεις σε υψηλόβαθμους αξιωματούχους, ενώ με τη Ρωσία έχει συνάψει συμφωνίες συνεργασίας.⁶⁴ Πρόσφατα όμως, η Λευκορωσία κατηγορεί τη Ρωσία ότι έχει δημιουργήσει μια ζώνη ασφαλείας στα κοινά σύνορα των δύο χωρών κατόπιν ανακοίνωσης από το Μινσκ για την ελεύθερη είσοδο στη χώρα άνευ βίζας σε πολίτες 80 χωρών με σκοπό τον βραχυπρόθεσμο τουρισμό.⁶⁵

Ακόμη, ο Λουκασένκο κατηγορήσε τη Ρωσία ότι χρησιμοποιεί το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο ως παράγοντες ελέγχου της χώρας παραβιάζοντας τις μεταξύ τους συμφωνίες.⁶⁶ Επίσης, ένα άλλο γεγονός που τον δυσαρεστεί είναι ότι ενώ μέχρι πρότινος τυχόν προβλήματα που ανέκυπταν στις σχέσεις Ρωσίας και Λευκορωσίας οι

⁶⁰ International Crisis Group, 'The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade', *Report No 240*, 20 Ιουλίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/eurasian-economic-union-power-politics-and-trade> (ανακτήθηκε 07 Μαΐου 2017).

⁶¹ J. Burke, 'Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states', 9 Ιουνίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states> (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017)

⁶² Βλ. όπ. αν.

⁶³ Γ. Διακοφωτάκης, *Κριμαία: A new(er) world (dis)order?*, Andy's publishers, Αθήνα 2014, σ. 12.

⁶⁴ J. Burke, 'Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states', 9 Ιουνίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states> (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017)

⁶⁵ RFE/RL's Belarus Service, 'Lukashenka Accuses Russia of 'Grabbing Belarus By the Throat'', (3 Φεβρουαρίου 2017), διαθέσιμο σε: <https://www.rferl.org/a/belarus-lukashenka-chaos-and-conflict-press-conference/28276919.html> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017)

⁶⁶ Βλ. όπ. αν.

δύο Πρόεδροι επενέβαιναν προκειμένου να επέλθει λύση σε φιλικό κλίμα, τώρα οι διαπραγματεύσεις διεξάγονται μεταξύ του Λουκασένκο και εκπροσώπων του Πούτιν.⁶⁷

Στη Λιθουανία, εκφράζονται φόβοι από την ηγεσία της χώρας ότι θα υπάρξει περιστατικό παρόμοιο της προσάρτησης της Κριμαίας καθώς η Ρωσία κάνει λόγο για πόλεις που της δόθηκαν ως δώρο από τον Στάλιν πυροδοτώντας την αντίδραση της Δύσης με τη Γερμανία να ηγείται στρατευμάτων από κράτη μέλη του NATO στη Λιθουανία, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο και ο Καναδάς θα ηγηθούν ομάδων μάχης που θα λάβουν θέσεις στη Λετονία και την Εσθονία.⁶⁸ Ειδικά στην Εσθονία οι σχέσεις με τη Ρωσία πόρρω απέχουν από το να χαρακτηριστούν ως φιλικές, κάτι το οποίο γίνεται προφανές από τους ισχυρισμούς της Προέδρου, Κέρστι Κάλιουλαϊντ, η οποία θεωρεί τη Ρωσία ως απειλή όχι τόσο για τις χώρες του NATO όσο για τη διεθνή ασφάλεια τονίζοντας πως το NATO προσφέρει μια δικλείδα ασφαλείας και λειτουργεί ως αποτρεπτικός παράγοντας έναντι μιας ρωσικής επίθεσης.⁶⁹ Μια άλλη Βαλτική χώρα, η Λετονία, είναι εξαρτημένη εξ ολοκλήρου από το ρωσικό φυσικό αέριο και εξετάζει το ενδεχόμενο να αναζητήσει εναλλακτικές πηγές ενέργειας, κάτι που όμως κρίνεται να εμπεριέχει υψηλό ρίσκο καθώς η Ρωσία ενδέχεται να διακόψει την παροχή φυσικού αερίου όπως είχε κάνει και στην περίπτωση της Ουκρανίας.⁷⁰

Στη Μολδαβία, υπάρχει ένας διαχωρισμός στις απόψεις μεταξύ του Προέδρου Ιγκόρ Ντόντον και του Πρωθυπουργού της, Πάβελ Φίλιπ, με τον πρώτο να υποστηρίζει τη συνεργασία της χώρας με την ΕΟΕ και συνεπώς με τη Ρωσία, εν αντιθέσει με τον δεύτερο ο οποίος θεωρεί πως υπονομεύονται οι προσπάθειες της κυβέρνησής του για στενότερη συνεργασία με την ΕΕ.⁷¹ Είναι μια ενέργεια η οποία προέρχεται από μια χώρα που είναι μέλος της ζώνης ελεύθερου εμπορίου της ΕΕ και

⁶⁷ A. Shraibman, 'The far-reaching consequences of Belarus's conflict with Russia', 8 Φεβρουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://carnegie.ru/commentary/?fa=67939> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017)

⁶⁸ C. Woody, 'Baltic states think Russia is laying the groundwork for looming 'kinetic operations'', 3 Απριλίου 2017, *businessinsider*, διαθέσιμο σε: <http://www.businessinsider.com/russia-propaganda-in-lithuania-attack-on-the-baltics-2017-4> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017)

⁶⁹ L. Weymouth, 'Russia is a threat': Estonia frets about its neighbour', 24 Μαρτίου 2017, *The Washington Post*, διαθέσιμο σε: https://www.washingtonpost.com/opinions/russia-is-a-threat-estonia-frets-about-its-neighbor/2017/03/24/011ad320-0f2b-11e7-9b0d-d27c98455440_story.html (14 Μαΐου 2017).

⁷⁰ B. D., Cebrián, 'Latvia: Can't live with Russia, can't live without her', 27 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: http://elpais.com/elpais/2017/03/24/inenglish/1490368154_789831.html (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

⁷¹ RFE/RL, 'EU warns Moldova to honor trade pact as President looks to Russia', 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.rferl.org/a/moldova-eu-warning-trade-pact- Eurasian-union/28439766.html> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

έχει υπογράψει το Συμφωνία Σύνδεσης (*association agreement*) με την ΕΕ το 2014, ωστόσο, ο Πρόεδρος της φέρεται να επιθυμεί την αλλαγή σελίδας στις σχέσεις μεταξύ της Μολδαβίας και της Ρωσίας κάτι που είναι προφανές από την πρόσφατη επίσκεψή του στη Μόσχα, όπου για εννέα χρόνια δεν είχε παραστεί κανένας επίσημος από τη Μολδαβία.⁷²

Οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Γεωργία πρέπει να εξεταστούν λαμβάνοντας υπόψη την υποστήριξη της Ρωσίας στα αποσχιστικά κινήματα με την παροχή εξοπλισμού, χάνοντας την ευκαιρία να διατηρήσει την επιρροή που είχε μέχρι εκείνη τη στιγμή καθώς αυτή η ενέργεια προκάλεσε τη δυσαρέσκεια της Γεωργίας.⁷³ Η Γεωργία από το 1999 που έγινε μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης αρχίζει να υιοθετεί μια φιλοευρωπαϊκή στάση, ενώ λαμβάνει μέρος με παροχή στρατευμάτων στην αμφιλεγόμενη αποστολή του NATO στο Κόσοβο αλλά και στο Αφγανιστάν αργότερα ως τμήμα της δύναμης ISAF.⁷⁴

Όλα αυτά σε συνδυασμό με την επίσκεψη του Τζορτζ Μπους το 2005 που έστειλε ένα ισχυρό μήνυμα στη Ρωσία σχετικά με την παρουσία της αμερικανικής ισχύος στην περιοχή, με αποτέλεσμα να ενισχυθούν οι φωνές στη Ρωσία που ήταν υπέρ μιας πιο σκληρής στάσης έναντι της Γεωργίας σε φόβο ότι θα έχαναν την επιρροή τους στη χώρα, με αποτέλεσμα να επέλθει και ο πόλεμος του 2008.⁷⁵ Σύμφωνα με την Ketevan Tsikhelashvili, η Γεωργία αποζητά τη σταθερότητα χωρίς αυτό όμως να σημαίνει πως αποδέχεται την τρέχουσα κατάσταση με τις διαμάχες στη Νότιο Οσετία και την Αμπχαζία όπου ασκείται ολοένα και περισσότερο η ρωσική επιρροή.⁷⁶

Ωστόσο, υπάρχουν και κράτη όπως το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν και το Κιργιστάν τα οποία προσπαθούν να βρουν τη χρυσή τομή και να επωφεληθούν της συνεργασίας και με τις δύο πλευρές.⁷⁷ Ιδίως το Αζερμπαϊτζάν επειδή κρίνει πως το

⁷² S. Lavrenov, 'The current status of Russia-Moldova relations', 24 Ιανουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://valdaiclub.com/a/highlights/the-current-status-of-russia-moldova-relations/> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

⁷³ G. Gobronidje, 'The tragic roots of the Five-Day war between Russia and Georgia', 9 Αυγούστου 2016, διαθέσιμο σε: <http://www.russia-direct.org/opinion/tragic-roots-five-day-war-between-russia-and-georgia> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

⁷⁴ Βλ.οπ. αν.

⁷⁵ Βλ.οπ. αν.

⁷⁶ S. Joyce, 'Along a shifting border, Georgia and Russia maintain an uneasy peace', 13 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.npr.org/sections/parallels/2017/03/13/519471110/along-a-shifting-border-georgia-and-russia-maintain-an-uneasy-peace> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017)

⁷⁷ Justin Burke, 'Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states', 9 Ιουνίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states> (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017).

NATO μπορεί να προφυλάξει τη χώρα έναντι πιθανών εχθρικών ενεργειών από γειτονικές χώρες έχει συμμετάσχει στο παρελθόν σε επιχειρήσεις του NATO στην περιοχή του Κοσόβου καθώς επίσης και στην ISAF στο Αφγανιστάν, χωρίς όμως να επιθυμεί να προκαλέσει τη Ρωσία που ενδεχομένως να αντιδρούσε σε μια απομάκρυνση χώρας του Εγγύς Εξωτερικού από τη ρωσική σφαίρα επιρροής.⁷⁸ Όσον αφορά στο Κιργιστάν εξαρτάται οικονομικά από τη Ρωσία και διατηρεί φιλικές σχέσεις μαζί της⁷⁹ ωστόσο φιλοξενούσε μέχρι το 2014 αμερικανική αεροπορική βάση προκειμένου να βοηθήσει τις ΗΠΑ να ανταπεξέλθει στις επιχειρήσεις της στο Αφγανιστάν.⁸⁰

Επιπλέον, το Καζακστάν έχει παίξει το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας μετά την κατάρριψη του Ρωσικού αεροσκάφους και έχει αποτελέσει ένα επιπλέον σημείο διαπραγματεύσεων σχετικά με τη Συρία πέραν της Γενεύης.⁸¹ Ο Πρόεδρος Ναζαρμπάγιεφ χαιρεί της εκτίμησης του Ρώσου Προέδρου, Βλαντιμίρ Πούτιν, και η ασφάλεια της χώρας του ενισχύεται με τη στρατιωτική προστασία της Ρωσίας.⁸² Από τις δύο αυτές κατηγορίες που προαναφέρθηκαν δεν συμπεριλήφθη η Ουκρανία η οποία αποτελεί μια ιδιαίζουσα περίπτωση και θα αναλυθεί διεξοδικά σε άλλη ενότητα της εργασίας μας. Σε αυτό το σημείο αρκεί να αναφέρουμε ότι μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία η Ουκρανία βρίσκεται εν μέσω κρίσης όπου η αστάθεια είναι κυρίαρχο στοιχείο με το ανατολικό τμήμα της χώρας να βρίσκεται υπό τον έλεγχο τοπικών κινημάτων που επιθυμούν την απόσχιση από την Ουκρανία και έτσι η χώρα φέρεται να έχει χωριστεί σε δύο κομμάτια με το ένα να είναι φιλορωσικό και το άλλο φιλοδυτικό.⁸³

Οι περιοχές αυτές εφόσον κρίνονται ζωτικές για την ασφάλεια της Ρωσίας αυτό σημαίνει ότι χρησιμοποιούνται από τους Αμερικάνους προκειμένου να αποκόψουν τη ρωσική επιρροή. Οι ισχυρισμοί των Αμερικανών ότι επιθυμούν την

⁷⁸ Α. Ανδριανόπουλος, *AZEPMIIAΪTZAN: Κυρίαρχος στο σταυροδρόμι της Ευρασίας*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 95.

⁷⁹ Justin Burke, 'Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states', 9 Ιουνίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states> (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017).

⁸⁰ J. Hays, 'Facts and Details: Manas air base and the US military in Kyrgyzstan', 2008, διαθέσιμο σε: http://factsanddetails.com/central-asia/Kyrgyzstan/sub8_5d/entry-4793.html (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

⁸¹ M. Gurcan, 'Russia scores diplomacy points by mentoring Kazakhstan on Mideast', 3 Ιανουαρίου 2017, *al-monitor*, διαθέσιμο σε: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/turkey-kazakhstan-new-mediator-for-syria.html> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017)

⁸² Βλ. όπ. αν.

⁸³ Justin Burke, 'Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states', 9 Ιουνίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states> (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017).

αύξηση της ανεξαρτησίας και της αυτονομίας των πρώην σοβιετικών κρατών ερμηνεύονταν από τους Ρώσους ως μια προσπάθεια των Δυτικών να ελαττώσουν τον ρωσικό έλεγχο σε αυτές τις περιοχές.⁸⁴ Εξάλλου οι Αμερικανοί ήδη από τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου χρησιμοποιούσαν τη στρατηγική της ανάσχεσης κάτι που συνεχίστηκε και μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Προκειμένου να ανακόψουν την ανάκαμψη της Ρωσίας οι ΗΠΑ υποστήριξαν τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ και της ΕΕ σε χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ τη δεκαετία του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000 παρόλο που τότε η Ρωσία δεν ήταν ιδιαίτερος ισχυρή.⁸⁵

4.2 Ανάλυση 2^ο Υποσυστήματος

Εξετάζοντας τις σχέσεις μεταξύ των χωρών που ανήκουν στην ευρωπαϊκή πτέρυγα του ΝΑΤΟ⁸⁶ πρέπει να αναφερθούμε στη διαδικασία της διεύρυνσης του Οργανισμού στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης. Καταρχάς, ανατρέχοντας στην ιστορία του ΝΑΤΟ οφείλουμε να σημειώσουμε ότι ιδρύθηκε το 1949 και ξεκίνησε με 12 ιδρυτικά μέλη.⁸⁷ Στο χρονικό διάστημα που μας ενδιαφέρει το 1999 ο οργανισμός διευρύνεται με την ένταξη της Δημοκρατίας της Τσεχίας, της Ουγγαρίας και της Πολωνίας ενώ το 2004 με την ένταξη της Βουλγαρίας, Εσθονίας, Λετονίας, Λιθουανίας, Ρουμανίας, Σλοβακίας και Σλοβενίας ενώ το 2009 η Αλβανία και η Κροατία γίνονται και αυτές μέλη.⁸⁸ Μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου τη δεκαετία του 1990 το ΝΑΤΟ μεταλλάχτηκε «σε μια Συμμαχία αποτροπής κρίσεων και στρατιωτικών επιχειρήσεων, για την διατήρηση της ειρήνης καθώς και του

⁸⁴ Βλ. όπ. αν., Θ.Τσακίρης, «Το Δόγμα...», σ. 188.

⁸⁵ E. Chausovsky, 'Washington's Cold War Containment strategy is still alive and well', 23 Ιανουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.stratfor.com/article/washingtons-cold-war-containment-strategy-still-alive-and-well> (ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2017).

⁸⁶ Εδώ δεν εξετάζουμε τις χώρες που μπορεί να ανήκουν στο ΝΑΤΟ αλλά να υπάγονται στο Εγγύς Εξωτερικό. Συνεπώς, στην ευρωπαϊκή πτέρυγα του ΝΑΤΟ ανήκουν η Αλβανία, το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Κροατία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Δανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Ισλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Πορτογαλία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Σλοβενία, η Ισπανία, η Τουρκία και το Ην.Βασίλειο(22). Εξαιρέση αποτελεί η Ουκρανία η οποία αν και δεν ανήκει στο ΝΑΤΟ την εξετάζουμε στο εν λόγω υποσύστημα καθώς είναι μια ιδιαίζουσα περίπτωση.

⁸⁷ Βέλγιο, Καναδάς, Δανία, Γαλλία, Ισλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ στο ΝΑΤΟ, 'Member countries', 12 Ιουνίου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2017).

⁸⁸ NATO Fact Sheet, 'NATO Enlargement & Open Door', Ιούλιος 2016, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf (ανακτήθηκε 26 Μαΐου 2017).

γεωπολιτικού ισοζυγίου δύναμης».⁸⁹ Επιπρόσθετα, μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 το NATO αποκτά άλλη διάσταση επιδιώκοντας την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και συμμετέχοντας σε στρατιωτικές επιχειρήσεις που κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές.⁹⁰

Στην επίσημη σελίδα του NATO γίνεται ιδιαίτερη αναφορά⁹¹ για το πρώτο κύμα διεύρυνσης του οργανισμού στη μεταψυχροπολεμική περίοδο με την ένταξη των τριών χωρών που προαναφέραμε το 1999 οι οποίες ήταν οι πρώτες χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας που εντάχθηκαν στο NATO. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στους λόγους που προτάσσει η ιστοσελίδα για την εν λόγω ένταξη όπου αναφέρεται ότι «το τέλος του Ψυχρού Πολέμου παρείχε μια μοναδική ευκαιρία για βελτίωση της ασφάλειας σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή περιοχή και η διεύρυνση του NATO θα μπορούσε να συνεισφέρει σταθερότητα και ασφάλεια για όλους».⁹² Διαφαίνονται εδώ οι προθέσεις κάλυψης του κενού που άφησε η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης με τη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών στα οποία θα μπορούσαν να δράσουν οι δυτικές δυνάμεις προκειμένου να ανακόψουν την ισχύ της Ρωσίας και την επιρροή της στα πρώην σοβιετικά κράτη.

Αρκετά κράτη από το πρώην Σύμφωνο της Βαρσοβίας όπως η Αλβανία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Ρουμανία και η Σλοβακία ανήκουν πλέον στο NATO. Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας αποτελούσε την απάντηση της Σοβιετικής Ένωσης στον σχηματισμό του NATO και μια προσπάθεια για επίρρωση της διαπραγματευτικής ικανότητας της Σοβιετικής Ένωσης διεθνώς.⁹³ Στον ισχυρισμό ότι η διεύρυνση του NATO συνιστά απειλή για τη Ρωσία, το NATO αρνούμενο υποστηρίζει ότι η Συμμαχία δεν επιδιώκει καμία αντιπαράθεση και προσθέτει ότι κάθε ανεξάρτητο κράτος έχει το δικαίωμα επιλογής σε θέματα ασφαλείας με την πολιτική διεύρυνσης να σημειώνει επιτυχία σε συνδυασμό με τη

⁸⁹ Μ.Π. Ευθυμίου, *Το NATO στον 21^ο αιώνα: Η ανάγκη για ένα νέο στρατηγικό πλάνο και η διεύρυνση των σχέσεων NATO-Ρωσίας*, Σάκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008, σ. 19.

⁹⁰ Βλ. όπ. αν., σ. 20.

⁹¹ NATO, 'Member countries', 12 Ιουνίου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2017).

⁹² Μετάφραση της γράφουσας από το κομμάτι "the end of the Cold War provided a unique opportunity to build improved security in the entire Euro-Atlantic area and that NATO enlargement would contribute to enhanced stability and security for all." Στο NATO, 'Member countries', 12 Ιουνίου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2017).

⁹³ Anonymous, 'Warsaw Pact: Europe [1955-1991]', διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact> (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

διεύρυνση της ΕΕ αυξάνοντας τη σταθερότητα και την ευημερία στον ευρωπαϊκό χώρο.⁹⁴

Επιπλέον, όσον αφορά τον ισχυρισμό ότι το ΝΑΤΟ έχει ως σκοπό την ανάσχεση ή την αποδυνάμωση της Ρωσίας υποστηρίζεται ότι ο στόχος που σκιαγραφείται στον καταστατικό χάρτη του οργανισμού. Αυτός είναι η προστασία της ελευθερίας και του πολιτισμού των εθνών του, με την παράλληλη προώθηση των ιδεών της δημοκρατίας και της σταθερότητας και τη λήψη μέτρων συλλογικής άμυνας προκειμένου να προστατευθεί η ειρήνη και η ασφάλεια.⁹⁵ Συνεπώς, σύμφωνα με αυτή τη λογική, στις αποστολές του οργανισμού σε διάφορες περιοχές, σε ορισμένες εκ των οποίων συμμετείχε και η ίδια η Ρωσία δεν ευσταθεί ο ισχυρισμός ότι το ΝΑΤΟ επιθυμούσε να ενεργήσει ενάντια της Ρωσίας.⁹⁶

Ωστόσο, η Ρωσία δεν συμφωνεί με αυτό το επιχείρημα ισχυριζόμενη ότι οι ΗΠΑ στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δυτικών δυνάμεων και της Σοβιετικής Ένωσης σχετικά με την ενοποίηση της Γερμανίας έδωσαν την υπόσχεση ότι το ΝΑΤΟ δεν θα επεκτεινόταν στην περιοχή της ανατολικής Ευρώπης, κάτι το οποίο όμως αρνείται η Δύση.⁹⁷ Συγκεκριμένα, αυτό έγινε με την φερόμενη δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζέιμς Μπέικερ, στον Γκορμπατσόφ στη διάρκεια συνάντησής τους στη Μόσχα το 1990, ότι δεν θα υπάρξει ούτε μία ίντσα περαιτέρω επέκταση των νατοϊκών δυνάμεων προς τα ανατολικά.⁹⁸ Στην ίδια πηγή αναφέρεται ότι ο Γκορμπατσόφ αργότερα παραδέχτηκε ότι οι εν λόγω συζητήσεις αφορούσαν αποκλειστικά τη Γερμανία και ότι δεν υπήρξε καμία αναφορά στις πρώην χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας.

Πρόσφατα, το ΝΑΤΟ ανάπτυξε στρατό στα σύνορα με τη Ρωσία στις χώρες της Βαλτικής, στην Πολωνία, Ρουμανία και Βουλγαρία ενώ ακόμη και στη Νορβηγία, η οποία συνορεύει με τη Ρωσία στον Αρκτικό Κύκλο βρίσκονται περισσότεροι από 300 Αμερικανοί πεζοναύτες, κινήσεις που σχολιάζονται από αξιωματούχους του

⁹⁴ ΝΑΤΟ, 'NATO-Russia relations: the facts: NATO enlargement threatens Russia', 29 Μαΐου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#cl410, (ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2017).

⁹⁵ ΝΑΤΟ official site, 'NATO's purpose is to contain or weaken Russia', 29 Μαΐου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#cl1104, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

⁹⁶ Βλ. όπ. αν.

⁹⁷ J. R., Itzkowitz Shifrinson, 'Op-Ed: Russia's got a point: The U.S. broke a NATO promise', 30 Μαΐου 2016, *Los Angeles Times*, διαθέσιμο σε: <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-shifrinson-russia-us-nato-deal--20160530-snap-story.html>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017)

⁹⁸ K. H. Hicks et.al., 'NATO Enlargement: A Case Study', 15 Μαΐου 2017, *csis*, διαθέσιμο σε: <https://medium.com/center-for-strategic-and-international-studies/nato-enlargement-a-case-study-c380545dd38d>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

Κρεμλίνου λέγοντας πως αυτή είναι η μεγαλύτερη ανάπτυξη δύναμης από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.⁹⁹ Από αυτές τις ενέργειες θα μπορούσε κανείς να καταλήξει στο συμπέρασμα πως ουσιαστικά το NATO στην πράξη χρησιμοποιείται ως ασπίδα προστασίας των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης, τέως δορυφορικών κρατών της Σοβιετικής Ένωσης, και ως εκ τούτου η διεύρυνση του NATO να εκληφθεί ως προσπάθεια ανάσχεσης της επιρροής της σημερινής Ρωσίας.

Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του Στρατηγού Κέρτις Σκαπαρότι, Ανώτατου Συμμαχικού Διοικητή στην Ευρώπη ο οποίος υποστήριξε ότι η ανάπτυξη στρατευμάτων στην Πολωνία συνιστά μια ξεκάθαρη απόδειξη της ενότητας του NATO στέλλοντας σαφές μήνυμα σε οποιονδήποτε εκδηλώσει επιθετικές ενέργειες.¹⁰⁰ Επίσης, από πλευράς της Πολωνίας, η πλειοψηφία των πολιτών της θεωρεί ότι το NATO έχει βελτιώσει την ασφάλεια της χώρας και τα 2/3 της χώρας συμφωνούν με τις δραστηριότητες του οργανισμού που αποσκοπούν στη διατήρηση της ειρήνης και την πρόληψη ένοπλης σύρραξης.¹⁰¹

Όσον αφορά τη Ρουμανία το NATO έχει κατασκευάσει μια πυραυλική ασπίδα στο έδαφος της που κόστισε 800 εκ. δολ. ενώ υπάρχουν σχέδια να υπάρξει αντίστοιχος εξοπλισμός στο έδαφος της Πολωνίας.¹⁰² Οι Αμερικανοί ισχυρίζονται ότι η πυραυλική ασπίδα προσφέρει προστασία από το Ιράν χωρίς να απειλεί τη Ρωσία, ωστόσο οι Ρώσοι δια στόματος του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Αλεξέι Μεσκόφ, εκλαμβάνουν την ανάπτυξη Νατοϊκών στρατευμάτων και στρατιωτικού εξοπλισμού στα Βαλτικά κράτη, την Πολωνία και τη Γερμανία ως απειλή.¹⁰³ Ο ίδιος προσθέτει επίσης ότι Γερμανοί στρατιώτες δεν είχαν εμφανιστεί στα σύνορά τους από την εποχή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.¹⁰⁴

Η Ρουμανία είναι η χώρα που βρίσκεται πιο κοντά στην Κριμαία και άσκησε πίεση για περαιτέρω ενίσχυση της ασφάλειας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

⁹⁹ T. Bachelor, 'The map that shows how many NATO troops are deployed along Russia's border', 5 Φεβρουαρίου 2017, *independent*, διαθέσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-border-forces-map-where-are-they-positioned-a7562391.html>, (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017).

¹⁰⁰ L. Kelly, 'NATO deploys troops to Poland while concerns about country's army rise', 13 Απριλίου 2017, *reuters*, διαθέσιμο σε: <http://www.reuters.com/article/us-nato-russia-poland-idUSKBN17F290>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹⁰¹ Anonymous, 'Poland in NATO', διαθέσιμο σε: http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/nato_2016/poland_in_nato/, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹⁰² S. Osborne, 'Russia calls Romania a 'clear threat' and NATO outpost for hosting US missile shield', 9 Φεβρουαρίου 2017, *independent*, διαθέσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-romania-clear-threat-nato-outpost-us-anti-missile-shield-putin-tensions-a7571031.html>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹⁰³ Βλ. όπ. αν.

¹⁰⁴ Βλ. όπ. αν.

ενώ ως αντάλλαγμα συνεισφέρει στην αποστολή του NATO στην Πολωνία.¹⁰⁵ Οι κινήσεις του NATO γενικά προκάλεσαν την αντίδραση της Ρωσίας και την ανάπτυξη συστημάτων αεράμυνας με πυραύλους S-400 μεγάλου βεληνεκούς στην Κριμαία καθώς η ανάπτυξη των νατοϊκών στρατευμάτων κοντά στην ακτή της ρωσικής Μαύρης Θάλασσας καθιστά αυτομάτως τη Ρουμανία ως στόχο.¹⁰⁶

Σε γενικές γραμμές πέραν της Ρουμανίας τα κράτη της Μαύρης Θάλασσας σε αντίθεση με τις χώρες της Βαλτικής υποστηρίζουν μια διακριτική παρουσία του NATO στην περιοχή τους.¹⁰⁷ Η πολιτική ελίτ της Βουλγαρίας έχει στενούς δεσμούς με τη Ρωσία σε πολιτικό και επιχειρηματικό επίπεδο και γι' αυτό υπήρξε αντίδραση έναντι της επιβολής κυρώσεων στη Ρωσία από την ΕΕ, κάτι που όμως δεν εμπόδισε την αποστολή στρατευμάτων στη Ρουμανία στην Πολυεθνική Ταξιαρχία (Multinational Framework Brigade) της Ρουμανίας.¹⁰⁸

Όσον αφορά την Τουρκία, πρέπει να πούμε ότι ο ρόλος της είναι εξαιρετικά σημαντικός για τη Συμμαχία καθώς αποτελούσε τον *κυματοθραύστη* έναντι του Σοβιετικού κομμουνισμού¹⁰⁹ και συνεπώς στις μέρες μας λειτουργεί ακόμα ως παράγοντας ανασχεσης της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Και στην τουρκική πλευρά υπάρχει η αντίληψη ότι η Τουρκία είναι πολύ σημαντική καθώς βρίσκεται στην περιοχή του Κρηπιδώματος που έχει μεγάλη σημασία, ενώ σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου η χώρα πρέπει να αναδείξει τη γεωπολιτική της σημασία για το NATO και τις ΗΠΑ αλλά και το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στον άξονα ΗΠΑ-ΕΕ-Ρωσίας.¹¹⁰ Ωστόσο, αν και η Τουρκία είχε τεταμένες σχέσεις με τη Ρωσία λόγω της κατάρριψης του Su-24M, προσφάτως φαίνεται να έχουν βελτιωθεί οι σχέσεις τους με την υπογραφή κατασκευής του αγωγού TurkStream.¹¹¹ Από την άλλη, υποστηρίζει παράλληλα την ενίσχυση της παρουσίας του NATO στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας εφόσον αυτή δεν επηρεάζει τον τρόπο που ερμηνεύει τη Συνθήκη του

¹⁰⁵ A. Gorka, 'NATO Build-up in Romania: Clear Threat to Russia', 22 Απριλίου 2017, *strategic culture*, διαθέσιμο σε: <http://www.strategic-culture.org/news/2017/04/22/nato-build-up-romania-clear-threat-russia.html>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹⁰⁶ Βλ. όπ. αν.

¹⁰⁷ B. Toucas, 'NATO and Russia in the Black Sea: A New Confrontation?', 6 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.csis.org/analysis/nato-and-russia-black-sea-new-confrontation>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹⁰⁸ Βλ. όπ. αν.

¹⁰⁹ Ι. Θ., Μάζης, *Γεωπολιτική: Η Θεωρία και η Πράξη*, Παπαζήσης, Αθήνα 2002, σ. 413.

¹¹⁰ Νταβούτογλου, Αχμετ, in Ι. Θ., Μάζης, *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική: Μνήμη Τάσου Παπαδόπουλου*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2013, σς. 43-45.

¹¹¹ B. Toucas, 'NATO and Russia in the Black Sea: A New Confrontation?', 6 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.csis.org/analysis/nato-and-russia-black-sea-new-confrontation>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

Μοντρέ.¹¹² Δεν είναι όμως ξεκάθαρη η στάση της, λόγω των εντάσεων που υπάρχουν στις αμερικανο-τουρκικές σχέσεις μετά τις κατηγορίες της Άγκυρας ότι οι ΗΠΑ κρύβονται πίσω από το πραξικόπημα του 2016 και τις τουρκικές ενέργειες στη Συρία και την Κύπρο.¹¹³

Πρόσφατα, υπήρξαν εξελίξεις στο θέμα της επικείμενης διεύρυνσης του οργανισμού με την υποψηφιότητα του Μαυροβουνίου. Η χώρα αυτή μέχρι πρότινος ανήκε στα κράτη που συνεργάζονται με το NATO στον Σύμπραξη για την Ειρήνη (PFP- Partnership for Peace).¹¹⁴ Η PFP αναπτύχθηκε με πρωτοβουλία της κυβέρνησης Κλίντον προκειμένου να αποφευχθεί η ταχεία ένταξη νέων μελών, αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο για τη διεύρυνση της Συμμαχίας στο μέλλον¹¹⁵. Το Κοινοβούλιο του Μαυροβουνίου όπως και 26 από τα 28 μέλη του NATO έχουν εγκρίνει την ένταξη της χώρας στο NATO.¹¹⁶ Η Ρωσία θεωρεί το Μαυροβούνιο όπως και τη Σερβία ως συμμάχους και λόγω της επικείμενης ένταξής του στο NATO απαγόρευσε την εισαγωγή κρασιού από τη χώρα τη στιγμή που το 1/5 της συνολικής παραγωγής κατευθύνεται προς Ρωσία προκαλώντας σοβαρές οικονομικές συνέπειες, με το Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών να διατείνεται ότι η ηγεσία του Μαυροβουνίου και οι Δυτικοί υποστηρικτές της «αγνοούν τη φωνή της λογικής και της συνείδησης».¹¹⁷

Ο Ρεπουμπλικανός Γερουσιαστής Τζον Μακκίν δήλωσε ότι το Μαυροβούνιο είναι ζωτικής σημασίας για τη σταθερότητα της περιοχής και την από κοινού προσπάθεια των Δυτικών συμμάχων να προβάλλουν αντίσταση στην αναδυόμενη ισχύ της Ρωσίας, ενώ επιρρίπτει ευθύνες στη Ρωσία για την υπονόμευση των

¹¹² Βλ. όπ. αν.

¹¹³ L. Bershidsky, 'Turkey's Troubled NATO Status', 14 Μαρτίου 2017, *Bloomberg*, διαθέσιμο σε: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-03-14/turkey-s-nato-status-grows-more-troubled>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017). Επίσης, υπάρχουν άρθρα όπου υποστηρίζεται η έξοδος της Τουρκίας από το NATO: Βλ. S. Weiss, 'It's time to kick Erdogan's Turkey Out of NATO', *huffingtonpost*, διαθέσιμο σε: http://www.huffingtonpost.com/stanley-weiss/its-time-to-kick-erdogans_b_9300670.html, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹¹⁴ Ανώνυμος, 'Τι είναι το NATO;', διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20150428_WhatIsNATO_gre.pdf, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

¹¹⁵ K. H. Hicks et.al., 'NATO Enlargement: A Case Study', 15 Μαΐου 2017, *csis*, διαθέσιμο σε: <https://medium.com/center-for-strategic-and-international-studies/nato-enlargement-a-case-study-c380545dd38d>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

¹¹⁶ Anonymous, 'Montenegro approves Nato membership as Russia protests', 28 Απριλίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-39738238>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

¹¹⁷ Βλ. όπ. αν.

δημοκρατικών διαδικασιών και σε άλλα μέρη του κόσμου.¹¹⁸ Αξίζει να αναφέρουμε μια σημαντική λεπτομέρεια που σχετίζεται με τη γεωγραφική διάσταση του Μαυροβουνίου. Όταν το Μαυροβούνιο αποσκήρτησε από τη ρωσόφιλη Σερβία με την οποία μοιράζεται κοινά ιστορικά, πολιτισμικά, γλωσσικά, εθνολογικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά ουσιαστικά ολοκληρώθηκε «ο επίλογος του αποκλεισμού της θαλάσσιας έμμεσης πρόσβασης της Ρωσίας».¹¹⁹ Συνεπώς, εφόσον όντως στερεί στη Ρωσία τη διέξοδό της προς την Αδριατική και στη Μεσόγειο και άρα αύξηση του πεδίου ελιγμών και επιρροής της, ενδεχομένως να χρησιμοποιείται ως παράγοντας ανασχεσης από το NATO και δη τις ΗΠΑ.

Η ένταξη της Πολωνίας, Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Τσεχίας και των Βαλτικών χωρών πυροδότησε την αντίδραση της Ρωσίας με αρκετούς Ρώσους ηγέτες να διαμαρτύρονται δημοσίως σε τηλεοπτικά δίκτυα ότι οι Αμερικανοί ηγέτες είχαν παραβιάσει τη συμφωνία μη διεύρυνσης, ενώ περαιτέρω αντιδράσεις συνάντησαν οι ενέργειες του NATO προκειμένου να εντάξει τη Γεωργία και την Ουκρανία.¹²⁰ Υπάρχουν επίσης άλλες χώρες για τις οποίες το NATO επιθυμεί την ένταξή τους. Αυτές είναι η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Γεωργία και η ΠΓΔΜ με την τελευταία να πρέπει να επιλύσει πρώτα το θέμα της ονομασίας της σε μια κοινώς αποδεκτή λύση με την Ελλάδα προτού λάβει πράσινο φως για την υποψηφιότητά της.¹²¹

Η Γεωργία αν και την έχουμε εντάξει στο πρώτο υποσύστημα αποτελεί μια χώρα της οποίας ο Πρωθυπουργός, Γκιόργκι Κβρικασβίλι, μιλάει θετικά για το Ευρω-Ατλαντικό Σύμφωνο βρίσκοντας εξαιρετικά ελκυστική τη στρατιωτική προστασία που αυτό προσφέρει και θεωρώντας ότι οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις θα τη μεταμορφώσουν σε ένα ευρωπαϊκό κράτος.¹²² Βέβαια, ταυτόχρονα συνεχίζει τον διάλογο με τη Ρωσία καθώς, όπως επισημαίνει ο Γεωργιανός Πρωθυπουργός, ο

¹¹⁸ A. Vasovic, 'Montenegro's NATO membership important for keeping Russia at bay – McCain', 12 απριλίου 2017, *reuters*, διαθέσιμο σε: <http://www.reuters.com/article/us-usa-montenegro-nato-idUSKBN17E1VB>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

¹¹⁹ Α. Κάντας, *Η μικρή σκακιέρα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2016, σ. 68.

¹²⁰ J. R., Itzkowitz Shiffrinson, 'Op-Ed: Russia's got a point: The U.S. broke a NATO promise', 30 Μαΐου 2016, *Los Angeles Times*, διαθέσιμο σε: <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-shiffrinson-russia-us-nato-deal--20160530-snap-story.html>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

¹²¹ NATO Fact Sheet, 'NATO Enlargement & Open Door', Ιούλιος 2016, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf (ανακτήθηκε 26 Μαΐου 2017).

¹²² J. Dempsey, 'Georgia's NATO, EU, and Russia Challenge', 20 Ιουνίου 2016, διαθέσιμο σε: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/63845>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

πόλεμος του 2008 και οι δύο περιοχές που βρίσκονται υπό ρωσική κατοχή υποσκάπτουν την ασφάλεια στον Νότιο Καύκασο.¹²³

Ειδικά για το χώρο που εστιάζει στο έδαφος που εκτεινόταν η Γιουγκοσλαβία εκεί όπου κάποτε υπήρχε ανταγωνισμός μεταξύ της ΟΔΓ και ΗΠΑ, ουσιαστικά η βαθύτερη αιτία δεν ήταν για το μέλλον των σχετιζόμενων λαών, όπως των Σέρβων, Αλβανών και Κροατών αλλά περισσότερο η *«περαιτέρω εξέλιξη του υπό διαμόρφωσιν Ευρωπαϊκού Πόλου Διεθνούς Ισχύος και την μελλοντική θέση των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα»*.¹²⁴ Πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη ότι μεγάλο ποσοστό του πετρελαίου που προέρχεται από τη Μέση Ανατολή διέρχεται από περιοχές όπως η Κροατία, η Βοσνία, το Κόσσοβο και τα Σκόπια, τα οποία μάλιστα βρίσκονται εν μέσω της απόστασης των σημαντικών λιμανιών Ρότερνταμ και Πορτ Σάιντ, κάτι που καθιστά την περιοχή σημαντική εμπορική οδό και αναδεικνύει τη σημασία της τόσο για το ΝΑΤΟ όσο και τη Ρωσία.¹²⁵

4.2.1 Εξέταση της περίπτωσης της Ουκρανίας και της Κριμαίας

Η σημασία που έχει η Ουκρανία για τη Ρωσία διαφαίνεται στα λόγια του Ζμπίγκνιου Μπρεζίνσκι ο οποίος την αποκαλεί γεωπολιτικό άξονα που συντελεί στη μεταμόρφωση της Ρωσίας με την τελευταία να αδυνατεί να καταστεί *«ευρασιατική αυτοκρατορία»* άνευ της Ουκρανίας.¹²⁶ Ο ίδιος υποστηρίζει σθεναρά πως γενικά *«η προς ανατολάς επέκταση της Ευρώπης θα σταθεροποιούσε τη δημοκρατική νίκη της δεκαετίας του 1990»*¹²⁷ και ότι *«Η Ευρώπη είναι το ουσιαστικό γεωπολιτικό προγεφύρωμα της Αμερικής στην ευρασιατική ήπειρο»* κάνοντας τον άμεσο συσχετισμό ότι ενδεχόμενη διεύρυνση της Ευρώπης ισοδυναμεί με διεύρυνση του χώρου επιρροής των ΗΠΑ.¹²⁸

Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την Ουκρανία, ο Μπρεζίνσκι υποστηρίζει ότι το διάστημα 2005-2010, η χώρα οφείλει να σημειώσει σημαντική πρόοδο όσον αφορά τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις στο εσωτερικό της για να πληροί τις προϋποθέσεις που χρειάζονται και να μπορέσει να εισέλθει σε διαπραγματεύσεις

¹²³ Βλ. όπ. αν.

¹²⁴ Βλ. όπ. αν., Η. Ηλιόπουλος, «Ζητήματα...», σ. 21.

¹²⁵ Βλ. όπ. αν., Ι.Θ. Μάζης, «Γεωπολιτική: Η Θεωρία...», σ. 421.

¹²⁶ Βλ. όπ. αν., Ζ. Brzezinski, «Η Μεγάλη Σκακιέρα...», σ. 88.

¹²⁷ Βλ. όπ. αν., σ. 109.

¹²⁸ Βλ. όπ. αν., σς. 109-110.

τόσο με την ΕΕ όσο και με το ΝΑΤΟ.¹²⁹ Προσθέτει ακόμη ότι η Ουκρανία ενδέχεται να αποτελέσει σημαντικό κρίκο στην αλυσίδα που συνδέει τη Γαλλία, Γερμανία και Πολωνία σε μια συνεργασία που θα ενδυναμώσει το γεωστρατηγικό βάθος της χώρας.¹³⁰ Ως εκ τούτου, συμπεραίνουμε ότι η Ουκρανία είναι υψίστης σημασίας για τα ζωτικά αμερικανικά συμφέροντα τα οποία όμως τυγχάνει να αλληλοσυγκρούονται με τα αντίστοιχα ρωσικά.

Ο διάλογος μεταξύ της Βορειοατλαντικής συμμαχίας και της Ουκρανίας ξεκίνησε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με τη συμμετοχή της Ουκρανίας στο Βορειοατλαντικό Συμβούλιο (1991) και στη Σύμπραξη για την Ειρήνη (1994).¹³¹ Το 1997 συστάθηκε η Επιτροπή ΝΑΤΟ-Ουκρανίας (NUC) και έκτοτε υπήρξε εμβάθυνση στη συνεργασία μεταξύ των δύο πλευρών με την Ουκρανία να συμβάλει ουσιαστικά στις νατοϊκές επιχειρήσεις και αποστολές.¹³² Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία η Συμμαχία υποστήριξε την εθνική κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας και χαρακτήρισε ως παράνομη την εν λόγω ρωσική ενέργεια.¹³³

Πρόσφατα, ο Ουκρανός Πρόεδρος Πέτρο Ποροσένκο δήλωσε ότι επιθυμεί τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος σχετικά με την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ καθώς σύμφωνα με δημοσκοπήσεις που έχουν γίνει επί του θέματος οι Ουκρανοί πολίτες με ποσοστό 54% τάσσονται υπέρ της ένταξης.¹³⁴ Πίσω από τις προθέσεις του Ποροσένκο κρύβεται η πρόσφατη έξαρση περιστατικών βίας στο ανατολικό τμήμα της Ουκρανίας και η προοπτική άρσης των κυρώσεων από τον Τραμπ.¹³⁵ Ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Γενς Στόλτενμπεργκ κάνει έκκληση στη Ρωσία να χρησιμοποιήσει την επιρροή της στους αντάρτες της ανατολικής Ουκρανίας για να σταματήσουν οι βιαιοπραγίες ενώ παράλληλα το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ επισημαίνει τις σοβαρές επιπτώσεις στους πολίτες της περιοχής από την επιδείνωση των γεγονότων.¹³⁶

¹²⁹ Βλ. όπ. αν., σ. 152.

¹³⁰ Βλ. όπ. αν., σς. 152-153.

¹³¹ NATO, 'Relations with Ukraine', 3 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017).

¹³² Βλ. όπ. αν.

¹³³ Βλ. όπ. αν., Response to the Russia-Ukraine conflict.

¹³⁴ E. King, 'Ukraine mulls referendum on NATO membership', 2 Φεβρουαρίου 2017, *politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.eu/article/ukraine-mulls-referendum-on-nato-membership/>, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017)

¹³⁵ Βλ. όπ. αν.

¹³⁶ Βλ. όπ. αν.

Παρόλα αυτά, προκειμένου να αποφύγει τη δυσαρέσκεια της Ρωσίας το NATO δεν εμφανίζεται ιδιαίτερα διατεθειμένο να συσφίξει τους δεσμούς του με την Ουκρανία και ανέβαλλε προγραμματισμένη συνάντηση για το πυραυλικό αμυντικό σύστημα με Ουκρανούς αξιωματούχους.¹³⁷ Σημαντικές είναι οι δηλώσεις αξιωματούχων της Συμμαχίας ότι το NATO δεν προτίθεται να χρησιμοποιήσει το πυραυλικό σύστημα που βρίσκεται στη Ρουμανία για την αναχαίτιση εχθρικών πυραύλων κατευθυνόμενων προς την Ουκρανία χωρίς όμως να αποκλείονται μελλοντικές συζητήσεις μεταξύ των δύο πλευρών.¹³⁸

Ανατρέχοντας στα σημαντικά γεγονότα που συνέβησαν στην Ουκρανία και συνετέλεσαν στην κλιμάκωση των σχέσεών της με τη Ρωσία οφείλουμε να σταθούμε στις τάσεις και ανακατατάξεις που υπήρχαν πριν την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία. Το 1991 μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού, η Ουκρανία αποκτά την ανεξαρτησία της με τη μετάβαση από το Σοσιαλισμό στο Καπιταλισμό να κρίνεται ως ιδιαίτερα οδυνηρή, καθώς υπήρχε υψηλός πληθωρισμός και οικονομική ύφεση για αρκετά χρόνια.¹³⁹ Το 2004 η εκλογή του Προέδρου Γιανουκόβιτς, που έχαιρε της ρωσικής υποστήριξης, έφερε τη χώρα στο χείλος της αποσύνθεσης και του εμφύλιου πολέμου και οι Ουκρανοί που υποστήριζαν τον Γιουστσένκο, το αντίπαλο δέος του Γιανουκόβιτς, φορώντας πορτοκαλί ενδυμασίες προχώρησαν σε διαδηλώσεις που έγιναν ευρύτερα γνωστές ως η Πορτοκαλί Επανάσταση.¹⁴⁰ Η επανάσταση αυτή θεωρήθηκε ότι έθεσε ένα νέο ορόσημο στην μετα-κομμουνιστική ιστορία της Ανατολικής Ευρώπης, αλλάζοντας ριζικά το γεωπολιτικό τοπίο της περιοχής με την επιθυμία για αποφασιστική στροφή προς τη Δύση.¹⁴¹

Το Ανώτατο δικαστήριο της Ουκρανίας διέταξε την επανάληψη των εκλογών στις οποίες είχε εκλεχθεί ο Γιανουκόβιτς με αποτέλεσμα ο Γιουστσένκο, εν μέσω απειλών για απόσχιση από τους υποστηρικτές του Γιανουκόβιτς, να γίνει Πρόεδρος

¹³⁷ J.E. Barnes, N. Hodge, “NATO Shelves Plan to Meet With Ukraine: Talks about missile system in neighboring Romania seen as potentially provocative to Russia”, 1 Φεβρουαρίου 2017, *WSJ*, διαθέσιμο σε: <https://www.wsj.com/articles/nato-shelves-plan-to-meet-with-ukraine-1485964862>, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017)

¹³⁸ Anonymous, ‘Ukraine plans NATO referendum...but alliance reportedly shuns missile shield talks with Kiev’, 2 Φεβρουαρίου 2017, *rt*, διαθέσιμο σε: <https://www.rt.com/news/376038-ukraine-nato-russia-poroshenko/>, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017).

¹³⁹ T. Lambert, ‘A short history of Ukraine’, διαθέσιμο σε: <http://www.localhistories.org/ukraine.html> (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

¹⁴⁰ Anonymous, ‘The Orange Revolution and the Yushchenko presidency’, *encyclopaediabritannica*, διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Orange-Revolution-and-the-Yushchenko-presidency#ref986649>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

¹⁴¹ A. Karatnycky, ‘Ukraine’s Orange Revolution’, March/April, 2005 issue, *foreignaffairs*, διαθέσιμο σε: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2005-03-01/ukraines-orange-revolution>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

της χώρας το 2005.¹⁴² Ο Γιανουκόβιτς εκλέγεται Πρόεδρος τον Φλεβάρη του 2010 με μικρή διαφορά από τη Γιούλια Τιμοσένκο.¹⁴³ Τον Απρίλιο του 2010 η Ουκρανία αποκαθιστά τις σχέσεις της με τη Ρωσία και υπογράφεται στο Χάρκοβο συμφωνία μεταξύ των δύο μερών με την οποία η Ρωσία δεσμευόταν να μειώσει κατά 30% την τιμή πώλησης φυσικού αερίου προς την Ουκρανία.¹⁴⁴ Σε αντάλλαγμα έλαβε παράταση παραμονής της ναυτικής της βάσης στη Σεβαστούπολη της Κριμαίας κατά 25 έτη, ήτοι έως το 2042.¹⁴⁵ Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι η Ουκρανία το 2010 έχει αποσύρει την υποψηφιότητά της για ένταξή της στο NATO.¹⁴⁶

Οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας αναθερμάνθηκαν για λίγο, ωστόσο αργότερα, ακολούθησε ένα άλλο γεγονός που έβαλε ξανά τις σχέσεις τους σε δοκιμασία. Το 2009 ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας, Σεργκέι Λαβρόφ, εξέλαβε την πολιτική Ανατολικής Γειτονίας που εγκαινίασε η ΕΕ ως προσπάθεια επέκτασης της σφαίρας επιρροής της.¹⁴⁷ Ως εκ τούτου, το 2013 οπότε και η Ουκρανία εκλήθη να υπογράψει την εν λόγω πολιτική στη Διάσκεψη Κορυφής του Βίλνιους υπήρξε αντίδραση της Ρωσίας. Ξεκίνησαν λοιπόν εξονυχιστικοί έλεγχοι σε ουκρανικά προϊόντα με προορισμό τη ρωσική αγορά αλλά υπήρξε ουσιαστικά απαγόρευση εισόδου τους στη Ρωσία. Με αυτόν τον τρόπο, η ουκρανική οικονομία δέχτηκε ισχυρό πλήγμα και η χώρα έλαβε το μήνυμα από τη Ρωσία ότι έπρεπε να αποφύγει να προχωρήσει σε συμφωνία με την ΕΕ.¹⁴⁸ Στην πραγματικότητα, η Ουκρανία κινδύνευε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της πτώχευσης και η λύση της ΕΕ ήταν αρκετά δελεαστική καθώς θα έδινε ως βοήθημα περίπου 600 εκ. αν δεχόταν να υπογράψει.¹⁴⁹ Εν τέλει, ο πρόεδρος της Ουκρανίας, Γιανουκόβιτς, λόγω της ρωσικής πίεσης δεν υπέγραψε τη συμφωνία με την ΕΕ και δέχτηκε την οικονομική ενίσχυση που του

¹⁴² Anonymous, 'The Orange Revolution and the Yushchenko presidency', *encyclopaediabritannica*, διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Orange-Revolution-and-the-Yushchenko-presidency#ref986649>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

¹⁴³ Βλ. όπ. αν.

¹⁴⁴ I. Watson, M. Tkachenko, 'Russia, Ukraine agree on naval-base-for-gas deal', 21 Απριλίου 2010, *cnn*, διαθέσιμο σε: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/04/21/russia.ukraine/index.html?hpt=T2> (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

¹⁴⁵ Βλ. όπ. αν.

¹⁴⁶ NATO, 'Enlargement', 7 Ιουνίου 2017, *nato*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm?selectedLocale=en (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

¹⁴⁷ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία:...», σ. 19.

¹⁴⁸ Βλ. όπ. αν., σ.20.

¹⁴⁹ Χ. Ζάπελ, *Πούτιν: Η εξουσία εκ των έσω*, Καστανιώτης, Αθήνα 2016, σς. 252-253.

παρείχε ο Πούτιν και μάλιστα «για «λόγους εθνικής ασφάλειας», αποφάσισε να παγώσει την υπογραφή της συμφωνίας σύνδεσης.¹⁵⁰

Μετά από διαβουλεύσεις μεταξύ του Γιανουκόβιτς και δύο βοηθών του, των Υπουργών Εξωτερικών της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Πολωνίας και της ουκρανικής αντιπολίτευσης συντάσσεται ένα σχέδιο για το οποίο και ο παρευρισκόμενος εκπρόσωπος του Πούτιν είχε οδηγίες από τον Ρώσο Πρόεδρο να συμφωνήσει.¹⁵¹ Με τον Ουκρανό Πρόεδρο να δέχεται ουσιαστικά τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών φαίνεται η κρισιμότητα της κατάστασης όπου υπήρξε σύγκλιση απόψεων προκειμένου να αποφευχθεί το χάος.¹⁵²

Ωστόσο, όπως εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα μετέπειτα, κάτι τέτοιο δεν κατέστη εφικτό. Η εγκατάλειψη της ευρωπαϊκής προοπτικής από τον Γιανουκόβιτς αν και είχε ως αποτέλεσμα την πώληση ρωσικού φυσικού αερίου, που ήταν φθηνότερο κατά 30%, σε συνδυασμό με πακέτο οικονομικής ενίσχυσης ύψους 15 δις. δολ από τη Ρωσία, πυροδότησε τη δυσαρέσκεια του ουκρανικού λαού που προχώρησε σε διαδηλώσεις.¹⁵³ Το κύριο μέρος των αντιδράσεων έλαβε χώρα στην πλατεία Μαϊντάν στο Κίεβο με τον κόσμο να θεωρεί την Ευρώπη ως «ένα χαμένο όνειρο για ενημερία και τάξη».¹⁵⁴ Υπήρξαν αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ αστυνομικών και διαδηλωτών με αρκετά άτομα να τραυματίζονται και από τις δύο πλευρές¹⁵⁵ και «άγνωστοι ελεύθεροι σκοπευτές πυροβολούν μέσα στο πλήθος».¹⁵⁶

Ο Γιανουκόβιτς καταφεύγει στο Χάρκοβο αφού αποσύρει την αστυνομία ενώ οι αντίπαλοί του ζητούν την παραίτησή του, με την χώρα να βρίσκεται σε έναν αναβρασμό με κίνδυνο το ξέσπασμα εμφυλίου πολέμου, καθώς στην Ανατολική Ουκρανία συγκεντρώνονται δυνάμεις με σκοπό να αντισταθούν στη νέα εξουσία.¹⁵⁷ Στις 22 Φεβρουαρίου του 2014 σημειώνεται κατάρρευση του καθεστώτος και ο Ουκρανός Πρόεδρος διαφεύγει στη Ρωσία.¹⁵⁸ Ο ίδιος το κατονόμασε ως πραξικόπημα

¹⁵⁰ Βλ. όπ. αν., σ. 260.

¹⁵¹ Βλ. όπ. αν., σ. 270-271.

¹⁵² Βλ. όπ. αν., σ. 271.

¹⁵³ A. Nafeez, 'Ukraine crisis is about Great Power oil, gas pipeline rivalry', 6 Μαρτίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/mar/06/ukraine-crisis-great-power-oil-gas-rivals-pipelines>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

¹⁵⁴ Βλ. όπ. αν, X. Ζάιπελ, «Πούτιν...», σ.247.

¹⁵⁵ Edts of Encyclopaedia Britannica, 'The Maidan protest movement', διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Maidan-protest-movement>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

¹⁵⁶ Βλ. όπ. αν, X. Ζάιπελ, «Πούτιν...», σ. 271.

¹⁵⁷ Βλ. όπ. αν., σσ. 274-275.

¹⁵⁸ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ. 21.

καθώς ήδη οι διαδηλωτές είχαν καταλάβει διοικητικά κτήρια και το Κοινοβούλιο ψηφίζει για αποπομπή του προέδρου από την εξουσία με εκλογές προγραμματισμένες για τις 25 Μαΐου.¹⁵⁹ Στις 27 Φεβρουαρίου φιλορωσικές δυνάμεις καταλαμβάνουν σημαντικά κτήρια στη Συμφερούπολη, την πρωτεύουσα της Κριμαίας, ενώ κάνουν την εμφάνισή τους αγνώστων στοιχείων μαχητές με στολές μάχης έξω από τα σημαντικότερα αεροδρόμια της Κριμαίας.¹⁶⁰

Την 1^η Μαρτίου ο Πούτιν λαμβάνει την έγκριση της Ρωσικής Βουλής για τη χρήση βίας στην Ουκρανία προκειμένου να διαφυλάξει τα συμφέροντα της Ρωσίας και στις 16 Μαρτίου διεξάγεται δημοψήφισμα στην Κριμαία για την ένταξή της στη Ρωσία.¹⁶¹ Η Δύση καταδικάζει το δημοψήφισμα ως απάτη και την επόμενη μέρα επιβάλλει ταξιδιωτικές απαγορεύσεις, χωρίς όμως να μπορεί να αποτρέψει την τελική αποδοχή της απορρόφησης της Κριμαίας από τη Ρωσική Ομοσπονδία.¹⁶² Εν τέλει, στις 21 Μαρτίου του 2014, το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο, που αποτελεί την Άνω Βουλή του Ρωσικού Κοινοβουλίου, αποδέχεται το αίτημα της Κριμαϊκής κοινότητας.¹⁶³

Αυτό εντείνει τις συγκρούσεις μεταξύ αποσχιστών της ανατολικής Ουκρανίας και των ουκρανικών δυνάμεων με αποτέλεσμα να ανακηρύσσεται από τους αποσχιστές η *ανεξαρτησία της Λαϊκής Δημοκρατίας* του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ και να δηλώνουν ότι θα προβούν σε ενοποίησή τους με σκοπό να σχηματίσουν μια νέα οντότητα, τη Νέα Ρωσία.¹⁶⁴ Οι επιθέσεις της κυβέρνησης προς τους αντάρτες αποδυναμώνονται όταν η Ρωσία τους ενισχύει σε στρατιωτικό εξοπλισμό και δυναμικό και καταλήγουν στις συνομιλίες του Μινσκ και την κατάπαυση του πυρός τον Σεπτέμβριο του 2014.¹⁶⁵

Κάτι το οποίο αξίζει επίσης να αναφερθεί όσον αφορά την περίπτωση της Κριμαίας είναι ότι η Ρωσία κατηγορείται για χρήση υβριδικού πολέμου, προσαρτώντας εδάφη άνευ χρήσης συμβατικών στρατιωτικών μεθόδων. Ουσιαστικά, η προσάρτηση της Κριμαίας πραγματοποιήθηκε χρησιμοποιώντας τα *μικρά πράσινα*

¹⁵⁹ Anonymous, 'Ukraine crisis: Timeline', 13 Νοεμβρίου 2014, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

¹⁶⁰ Βλ. όπ. αν.

¹⁶¹ Βλ. όπ. αν.

¹⁶² Βλ. όπ. αν.

¹⁶³ G. Sasse, 'Revisiting the 2014 Annexation of Crimea', 15 Μαρτίου 2017, *carnegieeuropa*, διαθέσιμο σε: <http://carnegieeuropa.eu/2017/03/15/revisiting-2014-annexation-of-crimea-pub-68423>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

¹⁶⁴ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ. 21

¹⁶⁵ Βλ. όπ. αν., σ. 21-22.

ανθρωπάκια που αποτελούν τμήμα των Ρωσικών Ειδικών Δυνάμεων και έχουν μια εντολή ειδικών αποστολών. Αυτή η δύναμη έδρασε παράλληλα με μια εκστρατεία πολέμου πληροφοριών και την ανάπτυξη φίλα προσκείμενων στη Ρωσία δυνάμεων προκειμένου να καταστήσουν εφικτή τη δημιουργία περιστάσεων που θα οδηγούσαν σε μια αναίμακτη προσάρτηση της Κριμαίας.¹⁶⁶

Μάλιστα εκφράζονται φόβοι ότι η Ρωσία ενδέχεται να χρησιμοποιήσει παρόμοιες μεθόδους στις χώρες της Βαλτικής, σε μια προσπάθεια να στρέψει τη ρωσική μειονότητα ενάντια κυβερνήσεων χωρών όπως η Εσθονία με το πρόσχημα ότι είναι καταπιεστικές και ως εκ τούτου, να μπορέσει να δικαιολογήσει μια παρέμβασή της ούτως ώστε να προστατεύσει τη ρωσική μειονότητα.¹⁶⁷ Επίσης, στο πλαίσιο του υβριδικού πολέμου υπάρχουν στοιχεία σχετικά με την ύπαρξη ρωσικών στρατευμάτων στη νοτιοανατολική Ουκρανία και περίπου 20000 Ρώσων στρατιωτών στα σύνορα, ενώ παράλληλα κατά τη διάρκεια της νύχτας παρατηρήθηκε η μετακίνηση τεθωρακισμένων και στρατιωτικού εξοπλισμού από τη Ρωσία προς την Ουκρανία.¹⁶⁸ Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν συλλήψεις Ρώσων αλεξιπτωτιστών από τις Ουκρανικές αρχές και η είσοδος στην Ουκρανία φορτηγών από τη Ρωσία χωρίς την άδεια του Κιέβου.¹⁶⁹

Σύμφωνα με τον Τζον Μερσχάιμερ μεγάλο ρόλο στην Ουκρανική κρίση έπαιξε οι ΗΠΑ και οι Ευρωπαίοι εταίροι της με κύρια αιτία τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ.¹⁷⁰ Η απομάκρυνση της Ουκρανίας από την τροχιά της Ρωσίας και η ενσωμάτωσή της στη Δύση σε συνδυασμό με την διεύρυνση της ΕΕ προς τα ανατολικά και τη δυτική στήριξη του κινήματος υπέρ της δημοκρατίας στην Ουκρανία προκάλεσαν την αντίδραση του Πούτιν. Στην πραγματικότητα, ο Ρώσος Πρόεδρος αφού έλαβε χώρα η απομάκρυνση του δημοκρατικώς εκλεγμένου Ουκρανού Προέδρου ή αλλιώς το «πραξικόπημα» όπως ο ίδιος το ονόμασε, κατέλαβε

¹⁶⁶ C. S. Chivvis, 'Understanding Russian 'Hybrid Warfare' and what can be done about it', 22 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT468.html>, (ανακτήθηκε 11 Απριλίου 2017). (Βλ. pdf, pg. 4).

¹⁶⁷ Βλ. όπ. αν.

¹⁶⁸ U. Friedman, 'Russia's Slow-motion Invasion of Ukraine: Is Putin waging a new form of warfare, or a very old one?', 29 Αυγούστου 2014, *theatlantic*, διαθέσιμο σε: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/08/russias-stealthy-slow-motion-invasion-of-ukraine/379312/>, (ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2017).

¹⁶⁹ Βλ. όπ. αν.

¹⁷⁰ J. J. Mearsheimer, 'Why the Ukraine's crisis is the West's Fault', September/October 2014 Issue, *foreignaffairs*, διαθέσιμο σε: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>, (ανακτήθηκε 26 Μαΐου 2017).

την Κριμαία θεωρώντας ότι ενδέχεται να φιλοξενήσει μια νατοϊκή ναυτική βάση.¹⁷¹ Αυτή θα ήταν μια πλέον δυσάρεστη εξέλιξη για τη Ρωσία γιατί θα σήμαινε ότι θα είχε πλησίον της νατοϊκές δυνάμεις σε άμεσο πεδίο βολής, κάτι το οποίο μπορεί να προκαλούσε ένταση στην περιοχή, ενώ παράλληλα δεν θα ήταν δυνατό να συνυπάρξει η νατοϊκή βάση με την ήδη υφιστάμενη Ρωσική στη Συμφερούπολη.

4.3 Ανάλυση Υπερσυστήματος

4.3.1 Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ιδρύθηκε στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου προκειμένου να υπάρξει επίρρωση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών με το σκεπτικό ότι οι χώρες που έχουν εμπορικές σχέσεις μεταξύ τους εξαρτώνται η μία από την άλλη και ως εκ τούτου αποφεύγουν τις συρράξεις μεταξύ τους.¹⁷² Στις έξι χώρες που αρχικά ίδρυσαν την ΕΕ αργότερα ήρθαν να προστεθούν και άλλες με τη διαδικασία ένταξής τους στην ΕΕ και τη διεύρυνση του οργανισμού ο οποίος σήμερα απαριθμεί 28 κράτη-μέλη.¹⁷³ Τα κριτήρια ένταξης ενός κράτους είναι η σταθερότητα των θεσμών οι οποίοι πρέπει να εξασφαλίζουν την ύπαρξη της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρώπινων δικαιωμάτων ενώ πρέπει να έχει και μια λειτουργική οικονομία αγοράς.¹⁷⁴

Στο διάστημα που εξετάζουμε ήτοι μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης η ΕΕ χρησιμοποίησε τη διαδικασία της διεύρυνσης τέσσερις φορές. Το 1995 με την ένταξη της Αυστρίας, Φινλανδίας και Σουηδίας, το 2004 με τη Δημοκρατία της Τσεχίας, την Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Κύπρο, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβενία, Σλοβακία και Μάλτα, το 2007 με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία και το 2013 με την

¹⁷¹ Βλ. όπ. αν.

¹⁷² Anonymous, 'European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: From 6 to 28 members', 6 Δεκεμβρίου 2016, *europa.eu*, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/from-6-to-28-members_en, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2016).

¹⁷³ Βλ. όπ. αν.

¹⁷⁴ Anonymous, '40 Years of EU enlargements: Who has joined the EU so far?', *europa.eu*, Βλ. ενότητα accession criteria, διαθέσιμο σε: http://www.europarl.europa.eu/external/html/euenlargement/default_en.htm, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2016).

Κροατία.¹⁷⁵ Παρατηρούμε λοιπόν ότι στο υπό εξέταση διάστημα η ΕΕ ενέταξε στον οργανισμό πολλά κράτη του πρώην ανατολικού μπλοκ και ειδικά το 2004 με τη μεγαλύτερη διεύρυνση από άποψη πληθυσμού και αριθμό κρατών.¹⁷⁶

Ταυτόχρονα με τη διεύρυνση της ΕΕ παρατηρείται και διεύρυνση στο ΝΑΤΟ όπου γίνονται μέλη σε μικρά χρονικά διαστήματα χώρες που είτε ήδη ανήκουν στην ΕΕ είτε ήδη στο ΝΑΤΟ, με αποτέλεσμα να συμπίπτουν σχεδόν.¹⁷⁷ Είναι σημαντικές αυτές οι κινήσεις των δύο οργανισμών καθώς προσπαθούν να αποκτήσουν περισσότερα μέλη και να ασκήσουν μεγαλύτερη επιρροή στον υπό εξέταση χώρο. Ας μην ξεχνάμε ότι «η Ουάσιγκτον θεωρεί πως υπό το παρόν καθεστώς αμυντικής εξαρτήσεως της Ευρώπης από τις Η.Π.Α. οποιαδήποτε διεύρυνση του ευρωπαϊκού χώρου καθίσταται αυτομάτως επέκταση του πεδίου άμεσου πολιτικής επιρροής των Η.Π.Α. μέσω της νατοϊκής διευρύνσεως».¹⁷⁸ Ουσιαστικά, η ΕΕ χρησιμοποιείται ως εργαλείο από τις ΗΠΑ προκειμένου να επεκτείνουν μέσω αυτής την επιρροή τους στον ευρωπαϊκό χώρο και στην Ανατολική Ευρώπη.

Πρέπει επίσης να τονίσουμε την ιδιαίτερη σχέση της Γερμανίας στα αμερικανικά σχέδια για την Ευρώπη, καθώς ουσιαστικά αποτελεί βασικό εταίρο της Αμερικής όσον αφορά πολιτικές σχετικές με την Ευρώπη, ενώ παράλληλα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πολιτική έναντι της Ρωσίας.¹⁷⁹ Η Γερμανία αποτελεί τόσο σημαντικό παράγοντα στον ευρωπαϊκό χώρο ούτως ώστε να μην νοείται συνεκτική Ευρωπαϊκή πολιτική για τη Ρωσία άνευ αυτής.¹⁸⁰ Επίσης, πρέπει να αναφερθεί και ο ρόλος της Πολωνίας που είναι εξίσου σημαντικός για την ανάπτυξη συνεκτικής πολιτικής της ΕΕ σχετικά με τη Ρωσία, καθώς αποτελεί τμήμα των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και μπορεί να συνεργαστεί με τη Γερμανία παρά τις όποιες διαφορές τους στην αντίληψη που έχουν για τη Ρωσία.¹⁸¹

¹⁷⁵ Anonymous, 'European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: From 6 to 28 members', 6 Δεκεμβρίου 2016, *europa.eu*, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/from-6-to-28-members_en, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2016).

¹⁷⁶ Βλ. διαδραστικό πίνακα στο: Anonymous, 'European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: From 6 to 28 members', 6 Δεκεμβρίου 2016, *europa.eu*, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/from-6-to-28-members_en, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2016).

¹⁷⁷ Σύμφωνα με αναφορές που έγιναν προηγουμένως στο παρόν πόνημα σχετικά με τις διευρύνσεις της ΕΕ και του ΝΑΤΟ στο ΝΑΤΟ δεν ανήκουν η Κύπρος και η Μάλτα ενώ στην ΕΕ δεν ανήκουν η Αλβανία, η Νορβηγία, η Τουρκία και το προσφάτως ενταχθέν στο ΝΑΤΟ, Μαυροβούνιο.

¹⁷⁸ Βλ. όπ. αν., Ι. Θ. Μάζης, «Γεωπολιτική..», σ. 189.

¹⁷⁹ S. F. Szabo, *Germany, Russia, and the rise of geo-economics*, Bloomsbury, London 2015, pg. 111.

¹⁸⁰ Βλ. όπ. αν., pg. 111.

¹⁸¹ Βλ. όπ. αν., pgs. 121-126. Σε αυτές τις σελίδες διαφαίνεται η διαφορά στο ιστορικό και οικονομικό υπόβαθρο της Γερμανίας και της Πολωνίας σε σχέση με τη Ρωσία, καθώς η Γερμανία έχει πολύ μεγαλύτερες οικονομικές συναλλαγές με τη Ρωσία σε σχέση με την Πολωνία. Επίσης, ενώ στη

Η ΕΕ δεν αντιμετωπίζεται από τη Ρωσία ως σημαντικός παράγοντας εξωτερικής πολιτικής και ως εκ τούτου προτιμά τη σύναψη διμερών συμφωνιών με τα εκάστοτε κράτη-μέλη.¹⁸² Με την πολιτική της Ανατολικής Γειτονίας της ΕΕ όπου υπήρξαν ενέργειες για συνεργασία με την Ουκρανία, Μολδαβία, και Γεωργία έγινε σαφής η άνοδος του γεωπολιτικού διακυβεύματος και για τις δύο πλευρές, ενώ λόγω της προώθησης από τον Πούτιν της ΕΟΕ υπάρχει δράση στον κοινό χώρο της Κεντρικής Ασίας και ως εκ τούτου, μεγάλος ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών οργανισμών.¹⁸³ Εξάλλου, με την Περιεκτική και Ολοκληρωμένη Ζώνη Ελευθέρου Εμπορίου (Deep and Comprehensive Free Trade Area) που τέθηκε σε εφαρμογή από τον Ιανουάριο του 2016 η ΕΕ προσφέρει σταθερή πρόσβαση στη μεγαλύτερη αγορά του κόσμου για την Ουκρανία, παρέχοντας παράλληλα στις επιχειρήσεις των κρατών μελών της διευκόλυνση στην πρόσβασή τους στην Ουκρανική αγορά καθιστώντας την ΕΕ τον υπ' αριθμόν ένα εμπορικό εταίρο της Ουκρανίας.¹⁸⁴

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της ΕΕ από την πρώτη στιγμή καταδίκασε την παράνομη προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία επισημαίνοντας ότι δεν είναι επιτρεπτή η χρήση βίας και εξαναγκασμού προς αλλαγή των συνόρων της Ευρώπης στον 21^ο αιώνα επιβάλλοντας κυρώσεις.¹⁸⁵ Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται διπλωματικά μέτρα όπως η αναβολή διαπραγματεύσεων σχετικά με την ένταξη της Ρωσίας στον ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης-OECD) και τον Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας (IEA) παράλληλα με την αναβολή διμερών συνομιλιών σχετικά με θέματα βίζας. Επιπλέον, υπήρξε πάγωμα περιουσιακών στοιχείων και απαγορεύσεις μετακίνησης, απαγόρευση οικονομικών συναλλαγών και επενδύσεων στην περιοχή της Κριμαίας και της Σεβαστούπολης, ενώ υπήρξαν και πολλές οικονομικές κυρώσεις σε ρωσικές εταιρείες.¹⁸⁶

Ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ο βαθμός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ΕΕ σαν εργαλείο και κατά πόσο μπορεί να ασκήσει πολιτική που να είναι αποκομμένη από τα προστάγματα είτε των ΗΠΑ είτε του ΝΑΤΟ. Ο ευρωπαϊκός

γερμανική αντίληψη η Ρωσία δεν αποτελεί άμεση απειλή στην Πολωνία σύμφωνα με τον Pawel Sieboda, εκφράζεται φόβος για την αμυντική πολιτική της Ρωσίας και αδυνατεί να ερμηνεύσει τη στάση του ΝΑΤΟ που δεν δίνει τη δέουσα βαρύτητα στο στρατιωτικό δυναμικό της Ρωσίας (Βλ. σελ. 124 της αναφερθείσας πηγής).

¹⁸² Βλ. όπ. αν., pg. 127.

¹⁸³ Βλ. όπ. αν., pg. 127.

¹⁸⁴ Anonymous, 'EU-Ukraine relations, factsheet', 16 Μαρτίου 2017, *europa.eu*, διαθέσιμο σε: https://eas.europa.eu/delegations/ukraine/4081-eu-ukraine-relations_en, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

¹⁸⁵ Βλ. όπ. αν.

¹⁸⁶ Βλ. όπ. αν.

οργανισμός είναι ενεργειακά εξαρτημένος από το φυσικό αέριο της Gazprom, του ενεργειακού κολοσσού της Ρωσίας, σε ποσοστό 30%, αν και ορισμένα κράτη-μέλη όπως η Ρουμανία εμφανίζει επάρκεια καθώς είναι πετρελαιοπαραγωγός χώρα και η Γαλλία χρησιμοποιεί την πυρηνική ενέργεια προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες της.¹⁸⁷ Οι υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, όπως οι Βαλτικές χώρες, η Μολδαβία, η Σλοβακία, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία και η Πολωνία εξαρτώνται όμως από το ρωσικό φυσικό αέριο σε ποσοστό 80-100%, ενώ χώρες όπως η Αυστρία, η Γερμανία και η Ιταλία αν και έκαναν προσπάθειες στροφής σε άλλες πηγές ενέργειας δεν κατάφεραν να αποφύγουν τη χρήση της ρωσικής ενέργειας.¹⁸⁸

Η κρίση στις σχέσεις Ουκρανίας-Ρωσίας δεν επέφερε διακοπή της ενεργειακής σχέσης μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας στην πράξη, ωστόσο η συμμαχία Βρυξελλών-Βερολίνου-Μόσχας δεν είναι αρκετή για να αφήσει ανέπαφα τα πολιτικά θεμέλια ή να αποτρέψουν τον κίνδυνο για την ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ.¹⁸⁹ Συνεπώς, η ΕΕ ψάχνει άλλες διεξόδους κάλυψης των ενεργειακών αναγκών της με αργά αλλά σταθερά βήματα, και ενώ η εξάρτησή της έχει μειωθεί *«τα αποτελέσματα δεν είναι καταλυτικής φύσεως, ώστε να μεταβάλουν τον σημαντικότερο βαθμό εξαρτήσεως της ευρωπαϊκής βιομηχανίας από τις εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου, κυρίως εξαιτίας του χαρακτήρα της ευρωπαϊκής ενεργειακής στρατηγικής, η οποία grosso modo, στερείται ρεαλιστικών αποτελεσμάτων στην προσπάθειά της να αυξήσει την ενεργειακή στη ασφάλεια, σε μακροπρόθεσμο χρονικό πλαίσιο, ως πάγιο κεντρικό στόχο»*.¹⁹⁰

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε την υπό διαμόρφωση πολιτική που θα ακολουθήσει η ΕΕ ενώπιον της αλλαγής της αμερικανικής ηγεσίας με την προεδρία Τραμπ. Εάν ο αμφιλεγόμενος νέος Αμερικανός Πρόεδρος ακολουθήσει πολιτική απομόνωσης της Αμερικής μπορεί να οδηγήσει την ΕΕ σε περαιτέρω ολοκλήρωση. Για να συμβεί αυτό πρέπει όμως και η ΕΕ να είναι υπό την ηγεσία ικανών και αξιόπιστων ηγετών. Κατά συνέπεια, με την απόσυρση του ΝΑΤΟ από την Ευρώπη ή τη μειωμένη στήριξη της Συμμαχίας προς την ΕΕ θα δημιουργηθεί μια ευκαιρία για την ΕΕ είτε να αποκτήσει δικό της στρατό είτε να ενισχύσει τη συνεργασία στο πεδίο της ασφάλειας.¹⁹¹

¹⁸⁷ Ι.Θ. Μάζης, *Γεωπολιτική και γεωστρατηγική της συριακής κρίσεως*, Λειμών, Αθήνα 2016, σ.93.

¹⁸⁸ Βλ. όπ. αν., σ.94.

¹⁸⁹ Βλ. όπ. αν, σς. 95-96.

¹⁹⁰ Βλ. όπ. αν., σ.97.

¹⁹¹ I. Edit, 'A wake-up call for Europe', *The Progressive Post*, #3, Winter 2016, p. 22.

Αυτή η άποψη ορισμένων αναλυτών ενισχύεται από τις πρόσφατες εξελίξεις στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στις Βρυξέλλες μετά τις δηλώσεις Τραμπ ότι τα κράτη-μέλη του NATO (εκ των οποίων τα περισσότερα ανήκουν και στην ΕΕ) οφείλουν να τηρήσουν τις δεσμεύσεις τους σχετικά με τη συμμετοχή τους στη συλλογική άμυνα.¹⁹² Επίσης, ο Τραμπ αρνήθηκε να υποστηρίξει το Άρθρο 5 της ιδρυτικής συνθήκης του NATO όπου δηλώνεται πως μια ενδεχόμενη επίθεση σε ένα νατοϊκό μέλος θεωρείται ως επίθεση σε όλα τα μέλη της Συμμαχίας.¹⁹³ Τα προαναφερθέντα σε συνδυασμό με δηλώσεις του για τους Γερμανούς για τους οποίους ισχυρίστηκε ότι είναι «κακοί, πολύ κακοί»¹⁹⁴ πυροδότησαν την αντίδραση της Γερμανίδας Καγκελαρίου, Μέρκελ, η οποία δήλωσε ότι η Γερμανία δεν μπορεί άλλο πια να βασιστεί στην Αμερική του Ντόναλντ Τραμπ συμπληρώνοντας ότι «Εμείς οι Ευρωπαίοι πρέπει να πάρουμε τις τύχες μας στα χέρια μας».¹⁹⁵ Σε γενικές γραμμές, βέβαια, η Ευρώπη οφείλει να κτίσει ισχυρή άμυνα ανεξάρτητα από την πηγή προέλευσης αυτής. Σύμφωνα με την Nathalie Tocci: «Οι πολίτες θέλουν να νιώσουν πιο ασφαλείς, και δεν τους ενδιαφέρει αν η ασφάλειά τους παρέχεται από ευρωπαϊκό ή μη-ευρωπαϊκό στρατό».¹⁹⁶

Η δυσaráσκεια που εκφράζεται από την ΕΕ για την Αμερική υπό την ηγεσία του Τραμπ σηματοδοτεί ένα σημείο καμπής στη σχέση μεταξύ των δύο πλευρών. Κάτι που πρέπει να ληφθεί υπόψιν είναι ότι ο ρόλος που παίζει η ΕΕ για την Αμερική ως προγεφύρωμά της για την Ευρασία δεν αποκλείει το γεγονός ότι «η Δυτική Ευρώπη δεν θα πρέπει να έχει δική της υπόσταση. Επιπροσθέτως, η «υπερβάλλουσα γερμανοποίηση» της ΕΕ που έχει προκύψει τα τελευταία χρόνια αντιβαίνει στη λειτουργία της ως προέκταση των ΗΠΑ στην κεντρική ήπειρο του κόσμου».¹⁹⁷

¹⁹² S. Erlanger, 'Highlights: In Brussels, Trump Scolds Allies on Cost-Sharing, and Stays Vague on Article 5', 25 Μαΐου 2017, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2017/05/25/world/europe/trump-brussels-nato.html>, (ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2017).

¹⁹³ Βλ. όπ. αν.

¹⁹⁴ H. Parry, 'Trump calls Germany 'bad, very bad' over their global exports as he pledges to stop them selling millions of cars in the US during meeting with European leaders', 26 Μαΐου 2017, *mailonline*, διαθέσιμο σε: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4543726/Trump-calls-Germany-bad-bad.html>, (ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2017).

¹⁹⁵ S. Osborne, 'Angela Merkel says Germany can no longer rely on Donald Trump's America: 'We Europeans must take our destiny into our own hands'', 28 Μαΐου 2017, *independent*, διαθέσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/angela-merkel-donald-trump-germany-us-no-longer-rely-european-union-climate-change-g7-a7760486.html?cmpid>, (ανακτήθηκε 28 Μαΐου 2017).

¹⁹⁶ Nathalie Tocci, interviewed by Alain Bloëdt, 'Foreign Policy: No longer a subject of Division?', Winter 2016, *The Progressive Post*, p. 59.

¹⁹⁷ Κ. Γρίβας, «Προς αναζήτηση ευρωπαϊών συμμάχων με στόχο και την απομόνωση της Γερμανίας: Αποσυσπείρωση της Ευρασίας μέσω διάλυσης της ΕΕ;», *Επίκαιρα*, 368^ο τεύχος, 17/02-02/03/2017, σ. 22.

Συνεπώς, οι ΗΠΑ μπορούν να είναι φίλα προσκείμενες προς την ΕΕ μόνο εφόσον αυτή εξυπηρετεί τα αμερικανικά συμφέροντα χωρίς να αποκτά αυτόνομες τάσεις και ανεξαρτησία. Από την άλλη, η ΕΕ προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει τους στόχους της και όπως δείχνουν τα πράγματα μέχρι σήμερα, θα εστιάσει την προσοχή της στη βελτίωση της άμυνάς της που θα βασίζεται ως επί το πλείστον σε δικές της δυνάμεις, απορρέουσες από το δυναμικό των κρατών-μελών της. Με αυτή την προοπτική, οι σχέσεις της με τη Ρωσία χρήζουν επίσης επαναπροσδιορισμού χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα υποχωρήσει στο θέμα των κυρώσεων.

4.3.2 NATO

Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο το NATO όπως είδαμε ακολούθησε τη στρατηγική της διεύρυνσής του. Οι περισσότεροι από τους Μόνιμους Αντιπροσώπους του διακατέχονταν ακόμη «από το σύνδρομο της σοβιετικής απειλής. Το θέμα που τους απασχολούσε ήταν η μείωση της επιρροής της Ρωσίας στην Ευρώπη, η διπλωματική απομόνωσή της και ο εγκλωβισμός στα γεωγραφικά όριά της».¹⁹⁸ Ουσιαστικά, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δεν έφερε λύση στις σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών, ήτοι της Ρωσίας και της Δύσης, ενώ η έλλειψη εμπιστοσύνης αποτελούσε το κυρίαρχο χαρακτηριστικό τους.¹⁹⁹

Όσον αφορά τους λόγους διεύρυνσης του NATO θα αναφέρουμε τρεις που κρίνονται ως οι πλέον σημαντικοί. Πρώτον, οι ΗΠΑ θέλησαν να προβούν στη διεύρυνση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας για να καλύψουν το κενό ασφαλείας που δημιουργήθηκε στη μεταψυχροπολεμική Ευρώπη, κάτι που όμως δεν λαμβάνει υπόψη την αδιαφορία από τη Δύση για την επιθυμία της Ρωσίας να αποτελέσει τμήμα του Ευρωπαϊκού συστήματος ασφαλείας.²⁰⁰ Δεύτερον, η βούληση των ΗΠΑ να διαιωνίσουν την ηγεμονία τους και να επεκτείνουν τον έλεγχό τους στην Ευρώπη, κάτι όμως που αγνοεί τη συνεργασία με τη Ρωσία και τη χρήση της διαπραγματευτικής οδού. Τρίτον, η επιρροή που ασκούν οι ομάδες πίεσης στην

¹⁹⁸ Β. Κασκαρέλης, *Η τέλεια καταγίδα: Το NATO μετά την 11^η Σεπτεμβρίου*, Μεταίχιμο, Αθήνα 2017, σ. 14.

¹⁹⁹ Α. Ρ. Tsygankov, 'the Russia-NATO mistrust: Ethnophobia and the double expansion to contain "the Russian Bear"', 13 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο σε: https://www.researchgate.net/publication/257427501_The_Russia-NATO_mistrust_Ethnophobia_and_the_double_expansion_to_contain_the_Russian_Bear, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017), σ. 3 στο pdf.

²⁰⁰ Βλ. όπ. αν., σ. 7.

εγχώρια αμερικανική πολιτική για λογαριασμό χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στηρίζοντας την τακτική τους σε αντι-ρωσικές απόψεις και όντας διαποτισμένες από το ενδεχόμενο Ρωσικής απειλής.²⁰¹

Εξάλλου το αντι-ρωσικό λόμπι είναι αρκετά ισχυρό και πιστεύει ότι «η εξωτερική πολιτικής της Ρωσίας, αντανακλά τα ιμπεριαλιστικά ένστικτα της χώρας, που στερούνται νόμιμης προστασίας του εθνικού τους συμφέροντος και θεωρούν τη διεύρυνση του NATO ως βασικό παράγοντα ανάσχεσης του επεκτατισμού του Κρεμλίνου».²⁰² Αξίζει να αναφέρουμε επίσης, τον Μπρεζίνσκι ο οποίος μιλώντας εκ μέρους του εν λόγω λόμπι άσκησε επιρροή στην πολιτική του Κλίντον σχετικά με την προώθηση της διεύρυνσης του NATO,²⁰³ αλλά και τον William Safire ο οποίος θεωρεί ότι «το NATO δεν πρέπει να εγκαταλείψει τον αρχικό του στόχο: την ανάσχεση της Ρωσικής αρκούδας».²⁰⁴

Μάλιστα, σύμφωνα με τον αναλυτή Κερκ Μπένετ, η συμπεριφορά της Μόσχας είναι αυτή που κάνει την υποψηφιότητα στο NATO να φαντάζει τόσο θελκτική για τα γειτονικά της κράτη και η αίσθηση που έχει η ίδια ότι περικλείεται από εχθρικά κράτη την ωθεί στην άσκηση πολιτικών που ανταγωνίζονται τα υπόλοιπα κράτη δημιουργώντας μια αυτό-εκπληρούμενη προφητεία.²⁰⁵

Το 1994 η Ρωσία είχε υπογράψει με τον Κοζυρεν τη Σύμπραξη για την Ειρήνη PfP²⁰⁶ και το 1997 υπογράφεται η Ιδρυτική Πράξη Ρωσίας και NATO αφήνοντας χώρο για την απαραίτητη για την ευρωπαϊκή ασφάλεια συνεργασία μεταξύ NATO-Ρωσίας.²⁰⁷ Η συνεργασία μεταξύ των δύο εισέρχεται σε μια νέα εποχή μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 με τη Ρωσία να στέκεται στο

²⁰¹ Βλ. όπ. αν.

²⁰² Βλ. όπ. αν. Συγκεκριμένα, «The Lobby has viewed Russia's foreign policy as reflecting the nation's imperialist instincts, not a legitimate protection of national interests, and viewed NATO enlargement as the key tool for containing the Kremlin's expansionism».

²⁰³ Βλ. όπ. αν. σ. 8.

²⁰⁴ W. Safire, Putin's 'Creeping Coup', 9 Φεβρουαρίου 2004, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <http://www.nytimes.com/2004/02/09/opinion/putin-s-creeping-coup.html>, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017). Συγκεκριμένα, «NATO must not lose its original purpose: to contain the Russian bear.»

²⁰⁵ K. Bennet, 'Russia's Encirclement Obsession', *The American Interest*, Vol.XI, No.4 March/April 2016, pg. 63.

²⁰⁶ Anonymous, 'Signatures of Partnership for Peace Framework Document', 10 Ιανουαρίου 2012, *nato.int*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).

²⁰⁷ K. H. Hicks et.al., 'NATO Enlargement: A Case Study', 15 Μαΐου 2017, *csis*, διαθέσιμο σε: <https://medium.com/center-for-strategic-and-international-studies/nato-enlargement-a-case-study-c380545dd38d>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

πλευρό των Συμμάχων για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, μια στάση που θεωρήθηκε από ορισμένα Βαλτικά κράτη ως προκλητική.²⁰⁸

Το 2004 δημιουργήθηκε το Συμβούλιο NATO-Ρωσίας όπου συζητήθηκαν θέματα που αφορούν τα διεθνή δρώμενα και την τρομοκρατία και το 2008 στη Σύνοδο του Βουκουρεστίου αν και η Ρωσία αποσύρθηκε από τη Συνθήκη για τα Συμβατικά Όπλα στην Ευρώπη, ωστόσο, υπήρξε η υπόσχεση για συμμετοχή της σε συνεργασία με το NATO σε κοινές ασκήσεις και επιχειρήσεις.²⁰⁹ Όπως είναι φυσικό οι σχέσεις των δύο πλευρών επήλθαν σε κρίση μετά τα γεγονότα στην Ουκρανία όπου η Ρωσία προσάρτησε την Κριμαία και η Δύση επέβαλε κυρώσεις, με το NATO να διακόπτει τη στρατιωτική συνεργασία στο πλαίσιο του Συμβουλίου NATO-Ρωσίας διατηρώντας, ωστόσο, ανοιχτές τις διόδους της στρατιωτικής επικοινωνίας και του πολιτικού διαλόγου.²¹⁰

Όσον αφορά τη στάση του NATO στην εποχή της ηγεσίας του Τραμπ, μπορούμε να πούμε ότι ο νέος Αμερικανός Πρόεδρος οδηγεί τις διατλαντικές σχέσεις σε μια πορεία εν μέσω «*ταραγμένων υδάτων*» καθιστώντας αβέβαιο το μέλλον της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας.²¹¹ Ο Ντόναλντ Τραμπ έχει αποκαλέσει το NATO «*απαρχαιωμένο*» δείχνοντας τη δυσαρέσκειά του με το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη δεν συνεισφέρουν οικονομικά στη Συμμαχία, αλλά όταν μίλησε με τον Στόλτενμπεργκ, τον Γενικό Γραμματέα του NATO είπε πως το NATO δεν είναι άλλο πια απαρχαιωμένο.²¹² Οπότε, το NATO αποτελεί άλλον έναν οργανισμό ο οποίος ενδεχομένως οφείλει να επαναπροσδιορίσει τους στόχους του και τις σχέσεις μεταξύ τόσο των μελών του όσο και με τα εκτός Συμμαχίας κράτη.

Στην παρούσα φάση, «*Παρά την αποφασιστικότητα για την στάση που θα πρέπει να έχει το NATO έναντι της Ρωσίας, υπάρχουν ακόμη αρκετά προβλήματα στην προώθηση μιας ενιαίας στρατηγικής*».²¹³ Το NATO θα έπρεπε να καταστεί ικανό για άμεση ανάπτυξη των δυνάμεών του σε περίπτωση εχθρικής ενέργειας από τη Ρωσία προκειμένου να προλάβει να αντιδράσει.²¹⁴ Ο πρώην Ανώτατος Συμμαχικός

²⁰⁸ Βλ. όπ. αν., Μ. Π. Ευθυμίου, «Το NATO...», σς. 188-189.

²⁰⁹ Βλ. όπ. αν., σ.189.

²¹⁰ Anonymous, 'Relations with Russia', 6 Απριλίου 2017, *nato.int*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).

²¹¹ I. Edit, 'A wake-up call for Europe', *The Progressive Post*, #3, Winter 2016, pg. 22.

²¹² Anonymous, 'Trump says NATO 'no longer obsolete'', 12 Απριλίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-39585029>, (ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2017).

²¹³ P. Ιωαννίδης, «Τριβές στο NATO για τη Ρωσία και το ανατολικό μέτωπο», *Άμυνα και Διπλωματία*, τεύχος 304, Απρίλιος 2017, σ. 10.

²¹⁴ Βλ. όπ. αν.

Διοικητής του NATO στη Ευρώπη, Φίλιπ Μπρίντλοβ, προτρέπει τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της να «βελτιώσουν τις ικανότητές τους για να αποτρέψουν την ρωσική απειλή και για να αντιμετωπίσουν προβλήματα που σχετίζονται με την περιφερειακή αστάθεια στα σύνορα της Ευρώπης, δηλαδή, εθνικές εκτοπίσεις και διεθνική τρομοκρατία».²¹⁵

Επίσης, προσθέτει ότι «ούτε ο στρατός των Ηνωμένων Πολιτειών, ούτε εκείνοι των συμμάχων τους είναι επαρκώς προετοιμασμένοι να ανταποκριθούν γρήγορα σε μια απροκάλυπτη στρατιωτική επίθεση».²¹⁶ Επιπρόσθετα, υποστηρίζει ότι «Το θεμέλιο της κάθε στρατηγικής στην Ευρώπη πρέπει να είναι η αναγνώριση ότι η Ρωσία αποτελεί μια διαρκή υπαρξιακή απειλή για τις Ηνωμένες Πολιτείες, τους συμμάχους τους και την διεθνή τάξη».²¹⁷ Διαφαίνεται στα λόγια του ότι η Ρωσία αποτελεί κίνδυνο που πρέπει να εξαλειφθεί μέσω της βέλτιστης συνεργασίας των κρατών-μελών της Συμμαχίας και πρέπει να ληφθούν μέτρα για να καταστεί το NATO άμεσα αποτελεσματικό στην ανάπτυξη δυνάμεων και την αντιμετώπιση εχθρικών ενεργειών.

Στη Σύνοδο της Συμμαχίας στη Βαρσοβία το 2016 οι σύμμαχοι εξέφρασαν την ανησυχία τους για τις αποσταθεροποιητικές κινήσεις της Ρωσίας όχι μόνο στην Ουκρανία αλλά γενικά, πλησίον των νατοϊκών συνόρων στη Βαλτική Θάλασσα έως τη Μαύρη Θάλασσα.²¹⁸ Η ρητορική της Ρωσίας σχετικά με τη χρήση πυρηνικών σε συνδυασμό με την πολιτική που ακολουθεί σε στρατιωτικά θέματα, έχουν προκαλέσει την απάντηση του NATO με τη βελτίωση της άμυνάς του και της δύναμης αποτροπής του.²¹⁹ Συνεπώς μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η στρατηγική της ανάσχεσης θα χρησιμοποιηθεί μέσω της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας ως εργαλείο αποτροπής του ρωσικού κινδύνου.

4.3.3 ΗΠΑ

Γνωρίζουμε ότι οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν τη στρατηγική της ανασχέσεως της Ρωσικής Ομοσπονδίας έχοντας όλο το ιστορικό υπόβαθρο που αναφέραμε σε

²¹⁵ P. M. Breedlove, «Η επόμενη δράση του NATO: Πώς να χειριστεί την Ρωσία και άλλες απειλές», *Foreign Affairs*, Φεβρουάριος-Μάρτιος 2017, σ.55.

²¹⁶ Βλ. όπ. αν., σ. 57.

²¹⁷ Βλ. όπ. αν., σ. 62.

²¹⁸ Anonymous, 'Relations with Russia', 6 Απριλίου 2017, *nato.int*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).

²¹⁹ Βλ. όπ. αν.

προηγούμενη ενότητα. Με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργήθηκε ένα κενό ισχύος στον χώρο όπου προέκυψαν τα ανεξάρτητα κράτη καθώς τρόπον τινά βρέθηκαν μετέωρα να αιωρούνται ανάμεσα στη Δύση και τη Ρωσία. Η Ρωσία μπορεί να εμφανιζόταν ως αποδυναμωμένη, έχοντας αφήσει πίσω το κομμουνιστικό της παρελθόν, δεν έπαυε ωστόσο να έχει σημαντικό «δημογραφικό, οικονομικό και στρατιωτικό δυναμικό».²²⁰ Ο λόγος που οι ΗΠΑ υποστήριζαν τη διεύρυνση του NATO και της ΕΕ στις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ ήταν εν μέρει για να αποτρέψουν την αναγέννηση της Ρωσίας, παρά το γεγονός ότι τότε ήταν αδύναμη.²²¹

Οι ενέργειες στις οποίες προέβησαν οι Δυτικοί έγιναν προκειμένου να προσπαθήσουν να εξασφαλίσουν τη χάραξη ξεκάθαρων συνόρων και γραμμών, όχι απλά γεωγραφικών όμως αλλά περισσότερο ως προσδιοριστικό στοιχείο για την υπαγωγή των νεοσύστατων ανεξάρτητων κρατών ως ανήκοντα στη σφαίρα επιρροής της Δύσης. Ιστορικά, στο ανατολικό τμήμα της Ευρώπης, «[...] το σύνορο, καθαρά πολιτικό, ταυτίζεται με τη ζωή και το θάνατο των αυτοκρατοριών. Δεν υπάρχει εκεί τίποτα εγκαθιδρυμένο, τίποτα εξασφαλισμένο. Η φυσική γεωγραφία δεν δίνει καμιά απάντηση μέχρι να φτάσουμε στα Ουράλια. Η ισορροπία δυνάμεων είναι αυτή που, σε μια δεδομένη περίοδο ποικίλης διάρκειας, ορίζει τα σύνορα».²²² Στις μέρες μας δεν παύει να υπάρχει η διεκδίκηση αυτού του χώρου τόσο από τη Δύση όσο και από τη Ρωσία, με την Αμερική να προσπαθεί να ανακόψει την πορεία και την επιρροή της Ρωσίας προκειμένου να διαφυλάξει τα δικά της ζωτικά συμφέροντα.

Το 2009, υπήρξε μια αλλαγή στη στάση της Αμερικής με τον τότε Αμερικανό Πρόεδρο Μπαράκ Ομπάμα να προτρέπει τη Ρωσία να «εγκαταλείψει την ψυχροπολεμική της νοοτροπία και να σταματήσει να παρεμβαίνει στις υποθέσεις γειτονικών χωρών».²²³ Ο ίδιος υποστήριξε μια καινούρια αρχή στις αμερικανο-ρωσικές σχέσεις, θεωρώντας ότι υπάρχουν κοινά συμφέροντα που μπορούν να προσφέρουν τη βάση για συνεργασία, κάνοντας έκκληση για μια «επανεκκίνηση» στις σχέσεις των δύο κρατών.²²⁴ Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη πολιτική δέχτηκε σκληρή

²²⁰ E. Chausovsky, 'Containment Strategy is Still Alive and Well', 23 Ιανουαρίου 2017, *stratfor*, διαθέσιμο σε: <https://www.stratfor.com/article/washingtons-cold-war-containment-strategy-still-alive-and-well>, (ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2017).

²²¹ Βλ. όπ. αν.

²²² F. Géré, *Γιατί οι πόλεμοι; ένας αιώνας γεωπολιτικής*, μτφση Ιωάννα Τζουρμανά, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, σ. 23.

²²³ L. Harding and M. Weaver, 'Barack Obama calls for 'reset' in US-Russia relations', 7 Ιουλίου 2009, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2009/jul/07/barack-obama-russia-moscow-speech>, (ανακτήθηκε 03 Ιουνίου 2017).

²²⁴ Βλ. όπ. αν. Ο ακριβής όρος είναι *reset*.

κριτική καθώς ο Αμερικανός Πρόεδρος έδειχνε να πιστεύει πως τα προβλήματα της Αμερικής δεν προέρχονταν από «την επιθετικότητα ή τον ιδεολογικό εξτρεμισμό επιθετικών δρώντων στο εξωτερικό, αλλά αποτελούσαν τον πικρό καρπό της Αμερικανικής ιστορίας εκφοβισμού, εγωισμού και μιλιταρισμού, ιδίως στη διάρκεια της προεδρίας του *George W. Bush*».²²⁵

Στην πράξη, ενώ οι δύο χώρες συμφώνησαν στη μείωση του πυρηνικού τους οπλοστασίου με την υποχώρηση της Αμερικής στο θέμα της πυραυλικής άμυνας, η Ρωσία συνέχισε να ενισχύει τον ρόλο της ως περιφερειακή δύναμη, με την άσκηση επιρροής στον Ουκρανό Πρόεδρο Γιανουκόβιτς και την εγκαινίαση της τελωνειακής ένωσης με τη Λευκορωσία και το Καζακστάν.²²⁶ Η πολιτική αυτή απέτυχε με τη Ρωσία να ενισχύει τη θέση της στην Ευρασία και να εμπλέκεται και στον εμφύλιο πόλεμο της Συρίας.²²⁷ Παράλληλα, «οι *Η.Π.Α.* και το *NATO* επεκτείνουν το οπλοστάσιό τους και στα δυτικά σύνορα της Ρωσίας στο *Kaliningrad* της Πολωνίας. Η παρουσία Αμερικανικών δυνάμεων στην Πολωνία ξεκίνησε το 2010 (σε λιγότερα από 40 χιλιόμετρα από τα σύνορα), με την προοπτική εκπαίδευσης των Πολωνικών δυνάμεων στη χρήση των Αμερικανικής κατασκευής πυραύλων *Patriot*».²²⁸ Παρατηρείται μια κινητικότητα στην πράξη εκ μέρους της Αμερικής παρά τις δηλώσεις συνεργασίας και από τις δύο πλευρές.

Καθοριστικό ρόλο στις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών έπαιξαν οι διαδηλώσεις στην πλατεία Μείντάν, με τους Αμερικανούς να υποστηρίζουν αυτές τις ενέργειες με απώτερο στόχο την πτώση του φίλα προσκείμενου προς τη Ρωσία, Γιανουκόβιτς.²²⁹ Τα γεγονότα που πυροδότησαν την αντίδραση του Πούτιν ξεκίνησαν με τις διαδηλώσεις στην Ουκρανία όπως προαναφέραμε ενώ οι απόψεις δίστανται σχετικά με την ερμηνεία των γεγονότων και τον χαρακτηρισμό τους είτε ως δημοκρατική απελευθέρωση είτε ως κοινό πραξικόπημα. Στη διάρκεια των διαδηλώσεων υπήρξε η εμπλοκή ελεύθερων σκοπευτών. Όπως αναφέρει ο Ζαϊπέλ,

²²⁵ D. J. Feith and S. Cropsey, 'How the Russian 'Reset' explains Obama's Foreign Policy', 16 Οκτωβρίου 2012, *foreign affairs*, διαθέσιμο σε: <http://foreignpolicy.com/2012/10/16/how-the-russian-reset-explains-obamas-foreign-policy/>, (ανακτήθηκε 03 Ιουνίου 2017).

²²⁶ E. Chausovsky, 'Containment Strategy is Still Alive and Well', 23 Ιανουαρίου 2017, *stratfor*, διαθέσιμο σε: <https://www.stratfor.com/article/washingtons-cold-war-containment-strategy-still-alive-and-well>, (ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2017).

²²⁷ Βλ. όπ. αν.

²²⁸ M. Chossudovsky, *Η παγκοσμιοποίηση του πολέμου*, μτφρση Μ. Πουλάκου, Δ. Καπράνου, Πιρόγα, Αθήνα 2016, σ. 67.

²²⁹ E. Chausovsky, 'Containment Strategy is Still Alive and Well', 23 Ιανουαρίου 2017, *stratfor*, διαθέσιμο σε: <https://www.stratfor.com/article/washingtons-cold-war-containment-strategy-still-alive-and-well>, (ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2017).

«Μέχρι σήμερα δεν είναι σαφές ποιοι ήταν οι ελεύθεροι σκοπευτές που πυροβόλησαν τόσο διαδηλωτές όσο και αστυνομικούς στην πλατεία Μαϊντάν. Γι'αυτό που δεν υπάρχει καμία αμφιβολία όμως είναι ότι το μακελειό αυτό ήταν η καθοριστική σπίθα για τη βίαιη αλλαγή καθεστώτος».²³⁰ Μάλιστα, βάσει στοιχείων που προέρχονται από τηλεφωνική ομιλία του Εσθονού υπουργού Εξωτερικών Ούρμας Πάετ με την εκπρόσωπο της ΕΕ Κάθριν Άστον φαίνεται πως οι ελεύθεροι σκοπευτές πυροβολούσαν σε όλες τις κατευθύνσεις τόσο κατά αστυνομικών όσο και κατά διαδηλωτών, κάτι που ενδεχομένως δείχνει ότι ο Γιανουκόβιτς δεν κρυβόταν πίσω από αυτό το χτύπημα.²³¹

Η Αμερική τη δεδομένη χρονική στιγμή θεώρησε πως η Ρωσία ανακτούσε τις δυνάμεις της και υποστήριξε τη φιλοδυτική μετέπειτα κυβέρνηση της Ουκρανίας, την οποία η Ρωσία έκρινε ως παράνομη, επαναφέροντας τη στρατηγική της ανάσχεσης.²³² «Τον Αύγουστο του 2014, το Πεντάγωνο ανακοίνωσε την ανάπτυξη Αμερικανικών στρατευμάτων και δυνάμεων της Εθνικής Φρουράς στην Ουκρανία».²³³ Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται η σημασία της περιοχής για τα αμερικανικά συμφέροντα και ο τρόπος που προσπαθούν να κρατήσουν τη Μόσχα εκτός αυτής.

Οι New York Times χαρακτήρισαν την ουκρανική επανάσταση ως «άνθηση της δημοκρατίας»,²³⁴ ωστόσο, σύμφωνα με τον Chossudovsky «Η αλήθεια είναι πικρή και διαφορετική. Αυτό που διακυβεύεται είναι ένα προωθούμενο από τις Η.Π.Α., την Ε.Ε. και το NATO πραξικόπημα με μια κραυγαλέα παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου».²³⁵ Ο ίδιος αναφέρει επίσης ότι η Δύση έχει υποστηρίξει διάφορες οργανώσεις στην Ουκρανία, μεταξύ των οποίων και το νεοναζιστικό κόμμα Σβόμποντα που δέχτηκε ενίσχυση 5 δις. δολ. σύμφωνα με την Βικτόρια Νούλαντ.²³⁶ Μάλιστα, υπογραμμίζει την εμπλοκή των ΗΠΑ και του NATO για την αντιμετώπιση Ρωσόφιλων ακτιβιστών στην Ουκρανία ενώ επισημαίνει τα κοινά χαρακτηριστικά των τρομοκρατών του Δεξιού Τομέα με την τρομοκρατία που στηρίζουν οι ΗΠΑ σε μέρη όπως η Συρία, ανακαλώντας στη μνήμη την ιστορική συνεργασία των ΗΠΑ ήδη

²³⁰ Βλ. όπ. αν., Χ. Ζάιπελ, «Πούτιν...», σ. 281.

²³¹ Βλ. όπ. αν., σ. 282.

²³² E. Chausovsky, 'Containment Strategy is Still Alive and Well', 23 Ιανουαρίου 2017, *stratfor*, διαθέσιμο σε: <https://www.stratfor.com/article/washingtons-cold-war-containment-strategy-still-alive-and-well>, (ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2017)..

²³³ Βλ. όπ. αν., Μ. Chossudovsky, «Η παγκοσμιοποίηση..», σ. 67.

²³⁴ S. Erlanger, 'After Initial Triumph, Ukrainians' Leaders Face Battle for Credibility', 1 Μαρτίου 2014, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2014/03/02/world/europe/after-initial-triumph-ukraines-leaders-face-battle-for-credibility.html>, (ανακτήθηκε 04 Ιουνίου 2017).

²³⁵ Βλ. όπ. αν., Μ. Chossudovsky, «Η παγκοσμιοποίηση..», σ. 243.

²³⁶ Βλ. όπ. αν.

από τα χρόνια που ακολούθησαν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τη νεοναζιστική Οργάνωση Ουκρανών Εθνικιστών (OUN) με απώτερο στόχο την αποσταθεροποίηση της τότε Σοβιετικής Ένωσης.²³⁷

Πρόσφατα, η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ στην ηγεσία των ΗΠΑ αλλάζει το σκηνικό στην πολιτική που ακολουθούσε η Ουάσιγκτον μέχρι σήμερα, με τον νυν Αμερικανό Πρόεδρο να χαρακτηρίζεται από τον παράγοντα του απρόβλεπτου ενώ ταυτόχρονα ο υπόλοιπος κόσμος οφείλει να προσαρμοστεί στις αμφιλεγόμενες τακτικές του, οι οποίες δημιουργούν αβεβαιότητα μεταξύ των Ευρωπαίων συμμάχων του NATO και οδηγούν στη σύναψη νέων συμμαχιών μεταξύ κρατών όπως οι Βαλτικές χώρες.²³⁸

Όσον αφορά τις οικονομικές κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στη Ρωσία λόγω της εμπλοκής της στην Ουκρανική κρίση ο Τραμπ δεν απέκλεισε τη χαλάρωσή τους ενώ πρόσθεσε ότι επιθυμεί να έχει εξαιρετικές σχέσεις με τη Ρωσία.²³⁹ Την ίδια στιγμή όμως, η πρέσβειρα των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, Νίκι Χάλεϋ, διαφωνεί με τον Τραμπ και αποδοκιμάζει έντονα τη Ρωσία για τη στάση της απέναντι στην Ουκρανία δηλώνοντας ότι οι οικονομικές κυρώσεις δεν θα αρθούν αν δεν επιστρέψει την Κριμαία στην Ουκρανία.²⁴⁰

Ο Τραμπ στην αρχή της εκλογής του τόνισε την ανάγκη διατήρησης στενότερων σχέσεων με τη Ρωσία²⁴¹ ωστόσο, αργότερα αφού παραιτήθηκε ο Μάικλ Φλυν, σύμβουλος του Τραμπ σε θέματα εθνικής ασφάλειας ο οποίος κατηγορήθηκε για φιλωρωσική στάση, η στάση του Τραμπ έγινε περισσότερο ουδέτερη θέτοντας ως προϋπόθεση για την άρση των κυρώσεων έναντι της Ρωσίας μια εποικοδομητική συμφωνία στο θέμα των πυρηνικών όπλων.²⁴²

Πρόσφατα, παρατηρήθηκε η ανάπτυξη προγράμματος εκτόξευσης πυραύλων εδάφους από τη Ρωσία παραβιάζοντας τη συνθήκη μεταξύ Ρωσίας-ΗΠΑ του 1987

²³⁷ Βλ. όπ. αν., 247-248.

²³⁸ Anonymous, 'The world adjusts to Trump's ambiguous policies', *diis*, διαθέσιμο σε: <https://www.diis.dk/en/trending-topic/the-world-adjusts-to-trumps-ambiguous-policies>, (ανακτήθηκε 03 Ιουνίου 2017).

²³⁹ A. Quigley, 'Haley: Russian sanctions will continue under Trump', 2 Φεβρουαρίου 2017, *politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.com/story/2017/02/nikki-haley-russia-sanctions-trump-234566>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

²⁴⁰ Βλ. όπ. αν.

²⁴¹ Anonymous, 'First 100 days: Where President Trump stands on key issues', 20 Απριλίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/election-us-2016-37468751>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

²⁴² N. MacFarquhar, 'With Michael Flynn Gone, Russia Sees a Different Trump', 14 Φεβρουαρίου 2017, *nytimes*, διαθέσιμο σε: https://www.nytimes.com/2017/02/14/world/europe/michael-flynn-russia.html?_r=0, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

σχετικά με την απαγόρευση εκτόξευσης μεσαίου βεληνεκού πυραύλων εδάφους, προκαλώντας πολιτικό ρήγμα στις σχέσεις των δύο χωρών καθώς η Γερουσία δύσκολα θα υπογράψει οποιαδήποτε άλλη νέα συμφωνία με τη Ρωσία τη στιγμή μάλιστα που εκκρεμούν ακόμα οι κυρώσεις λόγω της Κριμαίας.²⁴³ Επίσης, αυτό ίσως θα μπορούσε να συσπειρώσει τα ευρωπαϊκά κράτη υπό την ασπίδα του ΝΑΤΟ ενάντια στη Ρωσία²⁴⁴ και έτσι να χρησιμοποιηθεί η στρατηγική της ανάσχεσης έναντι της Μόσχας.

Ο Κίσινγκερ δηλώνει πως η Αμερική πρέπει να προσεγγίσει τη Ρωσία συνάπτοντας συμφωνία μαζί της ούτως ώστε η Ουκρανία να αποτελέσει ουδέτερο έδαφος, ως μια γέφυρα μεταξύ του ΝΑΤΟ και της Ρωσίας χωρίς να ανήκει στη μία ή στην άλλη πλευρά, με ελευθερία στη διεξαγωγή των οικονομικών της και πολιτικών της σχέσεων χωρίς να υπάγεται σε καμία στρατιωτική ή αμυντική συμμαχία.²⁴⁵ Μαζί του συμφωνεί και ο Μπρεζίνσκι ο οποίος παρά τα όσα έχει γράψει στο παρελθόν, πριν λίγο καιρό δήλωσε ότι η Ουκρανία πρέπει να *Φινλανδοποιηθεί*, ήτοι να μην γίνει μέλος του ΝΑΤΟ αλλά να παραμείνει ανεξάρτητη.²⁴⁶

Η στρατηγική της ανάσχεσης είναι μια τακτική που απαιτεί βάθος χρόνου προκειμένου να λειτουργήσει αποτελεσματικά και μπορεί να ενισχυθεί τονίζοντας το δυναμικό της Δύσης και των αδυναμιών της Ρωσίας, εστιάζοντας στην ενότητα των δυτικών δυνάμεων.²⁴⁷ Ο Ομπάμα μαζί με τους υπόλοιπους ηγέτες του ΝΑΤΟ ενίσχυσαν την άμυνα της συμμαχίας και χρησιμοποίησαν τις κυρώσεις έναντι της Ρωσίας καθώς το μεγαλύτερο μειονέκτημά της είναι η οικονομία και με αυτόν τον τρόπο, θα αποδυναμωθεί από τις εσωτερικές της αδυναμίες.²⁴⁸ Ωστόσο, ο Ντόναλντ Τραμπ όντας απρόβλεπτος δεν φαίνεται να ακολουθεί ακριβώς την ίδια τακτική.

Οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας επίσης το γεγονός ότι η αλλαγή του διεθνούς συστήματος από «εικονικά μονοπολικό» σε πολυπολικό και ο φόβος για την ανάδυση μιας υπερ-υπερδύναμης (hyperpower) αποτελούμενη από τη Ρωσία και την

²⁴³ M. R. Gordon, 'Russia Deploys Missile, Violating Treaty and Challenging Trump', 14 Φεβρουαρίου 2017, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2017/02/14/world/europe/russia-cruise-missile-arms-control-treaty.html>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

²⁴⁴ Βλ. όπ. αν.

²⁴⁵ N. Ferguson, 'Donald Trump's New World Order', *The American Interest*, Vol. XII, No. 4, p. 40.

²⁴⁶ M. Hirsh, 'Once a Hawk, Brzezinski Sees Hope for U.S.-Russia Relations: A Cold War hardliner explains why this time is very different', 27 Νοεμβρίου 2015, *politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.com/magazine/story/2015/11/brzezinski-sees-hope-for-us-russia-relations-interview-hirsh-213400>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

²⁴⁷ I. Daalder, "The best answer to Russian aggression is containment", 16 Οκτωβρίου 2016, *FinancialTimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.ft.com/content/258cffe0-9171-11e6-8df8-d3778b55a923>, (ανακτήθηκε 04 Ιουνίου 2017).

²⁴⁸ Βλ. όπ. αν.

Κίνα, θορυβεί ιδιαίτερος την Αμερική καθότι η ίδια ενδεχομένως να αποκτήσει ρόλο μιας περιφερειακής δύναμης χάνοντας τα σκήπτρα του παγκόσμιου ηγεμόνα.²⁴⁹ Συνεπώς, οι ΗΠΑ «για να μπορέσουν να διεκδικήσουν την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία εκ νέου, θα πρέπει να απαρνηθούν την πολιτική «εναντίον όλων», δηλαδή να αποδεχθούν ένα πολυπολικό σύστημα. Αυτή την αποστολή εκτιμάται ότι καλείται να φέρει εις πέρας ο νέος πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, με πρώτο βήμα την προσέγγιση με τη Ρωσία, έτσι ώστε να διασπαστεί ο σινορωσικός άξονας και να απομονωθεί το Πεκίνο».²⁵⁰ Τούτέστιν, οι επιλογές Τραμπ έχουν ως βαθύτερο στόχο την ευημερία και βιωσιμότητα της Αμερικής εν όψει της πιθανής ανάδυσης μιας νέας ηγεμονικής δύναμης κάτι το οποίο ενδεχομένως συνεπάγεται και διαφορετικό στόχο για τη στρατηγική της ανάσχεσης με την Κίνα να θεωρείται ως απειλή και τη Ρωσία ως συνεργάτιδα δύναμη.

Επίσης, όσον αφορά τον Τραμπ μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσε επιλογή του «σιωπηρού κατεστημένου» των ΗΠΑ προκειμένου να ακολουθήσει μια ρεαλιστική στρατηγική λαμβάνοντας υπόψη τη νέα διεθνή πραγματικότητα.²⁵¹ Πλέον, «Λογική της νέας αμερικανικής ηγεσίας όμως είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες να κατέλθουν εθελουσίως από τον θρόνο του παγκόσμιου ηγεμόνα, έτσι ώστε να επιτευχθεί η αποσυσπείρωση της Ευρασίας και να μπορέσουν να λειτουργήσουν όπως η Μεγάλη Βρετανία στα χρόνια του βεσφραλιανού διεθνούς συστήματος (1648-1914)».²⁵² Και προς την πραγμάτωση αυτού του στόχου φαίνεται να συμβάλει η προσέγγιση με τη Ρωσία που θα συντελέσει στην αποφυγή σχηματισμού συνεργασίας της με την Κίνα.

4.3.4 ΡΩΣΙΑ

Η Ρωσία είναι ένας πολύ σημαντικός πόλος ισχύος στο υπερσύστημά μας ως ο κεντρικός πυρήνας της πρώην σοβιετικής ένωσης και αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της Αμερικανικής πολιτικής σχετικά με τον σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής ασφάλειας και την αντιμετώπιση των αναδύμενων δυνάμεων στην περιοχή που συνιστά

²⁴⁹ Κ. Γρίβας, «Το σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού σε έναν πολυπολικό κόσμο», στο «*ΝΕΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ*», Στοχαστής, Αθήνα 2017, σ.109.

²⁵⁰ Βλ. όπ. αν., σς. 109-110.

²⁵¹ Κ. Γρίβας, «Προς αναζήτηση ευρωπαϊών συμμάχων με στόχο και την απομόνωση της Γερμανίας: Αποσυσπείρωση της Ευρασίας μέσω διάλυσης της ΕΕ;», *Επίκαιρα*, 368^ο τεύχος, 17/02-02/03/2017, σ. 21.

²⁵² Βλ. όπ. αν.

πλησίον χώρο τόσο για τη Ρωσία όσο και για το ΝΑΤΟ.²⁵³ Ο χώρος που καταλαμβάνουν τα πρώην κράτη της Σοβιετικής Ένωσης, ήτοι το Εγγύς Εξωτερικό αποτελεί ζωτικής σημασίας περιοχή για τη σημερινή Ρωσία. Ειδικά η ανατολική Ευρώπη αποτελεί τη «νεκρά ζώνη ασφαλείας της ΕΣΣΔ επί 55 συναπτά έτη από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου».²⁵⁴

Η στρατηγική που ακολουθεί η Ρωσία στην περιοχή απορρέει από ένα συνδυασμό τόσο σκληρής όσο και ήπιας ισχύος. Η σκληρή ισχύς συνίσταται στην στρατιωτική υπεροχή και το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο που διαθέτει. Η στρατιωτική ισχύς χρησιμοποιείται ως μέσο ύστατης επιλογής που χρησιμοποιείται μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις όπως ο πόλεμος στη Γεωργία, αλλά οι ενεργειακοί της πόροι αποτελούν μέσο οικονομικού ελέγχου για τα γειτονικά της κράτη με απώτερο στόχο την επίτευξη πολιτικών βλέψεων.²⁵⁵ Επίσης, η Ρωσία κάνει χρήση της ήπιας ισχύος χρησιμοποιώντας πολιτισμικά μέσα αλλά και τις Ρωσικές μειονότητες που υπάρχουν στα κράτη που συστάθηκαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.²⁵⁶

Οι εξεγέρσεις στη Σερβία το 2000, η επανάσταση των Ρόδων στη Γεωργία το 2003, η Πορτοκαλί Επανάσταση το 2004 στην Ουκρανία αλλά και οι διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των κοινοβουλευτικών και προεδρικών εκλογών το 2011-2012, αποδόθηκαν από το Κρεμλίνο ως ενέργειες που υποκινήθηκαν από τους Αμερικανούς.²⁵⁷ Ουσιαστικά, η Ρωσία θεώρησε ότι «η αποπομπή τριών διεφθαρμένων και αυταρχικών καθεστώτων στην Ευρώπη δεν ήταν το αποτέλεσμα αυθόρμητων τοπικών μαζικών διαδηλώσεων αλλά το αποτέλεσμα προσεκτικού σχεδιασμού και οργανωμένης προσπάθειας από εξωτερικούς παράγοντες».²⁵⁸

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης η Ρωσία έγινε μέλος της Νατοϊκής Σύμπραξης για την Ειρήνη, συμμετείχε στο Μόνιμο Συμβούλιο Συνεργασίας ΝΑΤΟ-Ρωσίας και στήριξε την Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας της ΕΕ, ενώ πρότεινε

²⁵³ Βλ. όπ. αν., S. F. Szabo, «Germany...», p. 111.

²⁵⁴ βλ. όπ. αν., Ι. Θ. Μάζης, «Γεωπολιτική...», σ. 98.

²⁵⁵ Η. Adomeit, 'Russia and its Near Neighbourhood', Απρίλιος 2011, διαθέσιμο σε: <http://aei.pitt.edu/58636/1/4.2011.pdf>, (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017), (σς.7-8).

²⁵⁶ Βλ. όπ. αν., (σ.8)

²⁵⁷ N. Bouchet, 'Russia's "militarization" of colour revolutions', Vol. 4/2, January 2016, *Policy Perspectives*, διαθέσιμο σε: <https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/PP4-2.pdf>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).

²⁵⁸ Η. Adomeit, 'Russia and its Near Neighbourhood', Απρίλιος 2011, διαθέσιμο σε: <http://aei.pitt.edu/58636/1/4.2011.pdf>, (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017). Συγκεκριμένα, "the ouster of three corrupt and authoritarian regimes in Europe was primarily not the result of spontaneous and indigenous mass demonstrations but the result of careful planning and organisational efforts undertaken by external actors".

τη δημιουργία του Συμβουλίου για την Οργάνωση Ασφάλειας και Συνεργασίας στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ).²⁵⁹ Με αυτόν τον τρόπο προσπάθησε να αντιμετωπίσει τα τεράστια χρέη της και την προβληματική της οικονομία και να αποφύγει την απομόνωσή της από το εν εξελίξει διεθνές περιβάλλον μετά τον Ψυχρό Πόλεμο.²⁶⁰

Σχετικά με τη διεύρυνση του NATO, όταν εκλέχτηκε ο Πρόεδρος Πούτιν στις αρχές της δεκαετίας του 2000 η Ρωσία εμφανιζόταν πρόθυμη να συνεργαστεί με τις ΗΠΑ αποφεύγοντας να δώσει τεράστιες διαστάσεις στη νατοϊκή επέκταση. Προσπάθησε να αποτρέψει την υποψηφιότητα νέων μελών στη Συμμαχία και συνεργάστηκε με τα κράτη της Δύσης σε θέματα ασφαλείας ενάντια στην τρομοκρατία. Απέσυρε ακόμα και τη ρωσική συμμετοχή στις ειρηνευτικές αποστολές της Βοσνίας και του Κοσόβου το 2003, ωστόσο, από το 2004 και έπειτα η ρωσική εξωτερική πολιτική εμφάνισε σημάδια απομάκρυνσης από τη Δύση εν μέρει εξαιτίας της συνέχισης της διεύρυνσης της δυτικής συμμαχίας. Ως εκ τούτου, η Μόσχα άσκησε πίεση δια της οικονομικής και πολιτικής οδού σε πρώην σοβιετικά κράτη προκειμένου να αποτρέψει μια ενδεχόμενη συμμετοχή τους στο NATO.²⁶¹

Η Ρωσία ερμηνεύει τη στάση του NATO και τη διεύρυνση της ΕΕ προς τα ανατολικά ως απειλή όχι μόνο για την πολιτική και οικονομική της επιρροή, αλλά και για την ίδια της την ασφάλεια.²⁶² Αναλυτές όπως ο Τζον Μερσχάιμερ εκλαμβάνουν την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία ως αμυντική πράξη προκειμένου να διαφυλαχτούν τα υπό απειλή συμφέροντά της τη στιγμή που η Ουκρανία φάνηκε να ενοποιείται με τη Δύση.²⁶³ Επίσης, την αιτία που η Ρωσία έχει αυτή την αντίδραση αλλά και την αντίληψη των πραγμάτων μπορούμε να την εντοπίσουμε στο ιστορικό παρελθόν της, εφόσον έχει δεχτεί επίθεση από τους Μογγόλους από τα ανατολικά, από τους Τατάρους στο Νότο, και στη Δύση από τη Γαλλία του Ναπολέοντα και τη Γερμανία. Γι' αυτό το λόγο, θεωρεί ότι ο έλεγχος της περιφερειακής της ζώνης είναι

²⁵⁹ Χ. Φραγκονικολόπουλος, «Επίμετρο: Ιδεολογικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της Ρωσίας στον πρώιμο 21^ο αιώνα», *Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σ.232.

²⁶⁰ Βλ. όπ. αν.

²⁶¹ A. P. Tsygankov, 'the Russia-NATO mistrust: Ethnophobia and the double expansion to contain "the Russian Bear"', 13 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο σε: https://www.researchgate.net/publication/257427501_The_Russia-NATO_mistrust_Ethnophobia_and_the_double_expansion_to_contain_the_Russian_Bear, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017). Βλ. σελ. 186 ή σελ 10 στο pdf.

²⁶² L. Sawyer Samp et al., 'Recalibrating U.S Strategy Toward Russia: A New Time for Choosing', March 2017, csis, διαθέσιμο σε: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/170329_Hicks_USStrategyTowardRussia_Web.pdf?PHeYffp2ZLh9ZiFy7s99TukdFvRdWRLX, (ανακτήθηκε 4 Μαΐου 2017).

²⁶³ Βλ. όπ. αν.

ζωτικής σημασίας για την ασφάλειά της και έτσι επιθυμεί η περιοχή που περιβάλλει τα σύνορά της να αποτελεί ουδέτερη ζώνη.²⁶⁴ Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Μόσχα θεωρεί αυτές τις χώρες ως εφαρμογή της δικής της στρατηγικής ανάσχεσης έναντι της Δύσης.

Όσον αφορά την ιδιαίτερη σχέση που έχει με την Ουκρανία, πέραν των ισχυρισμών του Μπρεζίνσκι για τη σημασία της, ο Χένρι Κίσινγκερ καλεί τη Δύση να καταλάβει ότι η Ουκρανία δεν θεωρείται ως ξένη χώρα για τους Ρώσους καθώς αποτελεί το λίκνο του ρωσικού πολιτισμού εφόσον από το Κίεβο ξεκίνησε η ιστορία του, ενώ αναφέρει ότι η Ουκρανία δεν πρέπει να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ.²⁶⁵ Επίσης, ο Πρόεδρος Πούτιν σε σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι το 2008 είπε στον Τζορτζ Μπους «Πρέπει να καταλάβεις, Τζορτζ, ότι η Ουκρανία δεν είναι καν χώρα. Τι είναι η Ουκρανία; Μέρος των εδαφών της βρίσκονται στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά το μεγαλύτερο μέρος είναι δώρο από εμάς».²⁶⁶ Ήδη από τότε, η στάση του Ρώσου Προέδρου είχε δημιουργήσει φόβο ότι μετά την επέμβαση στη Γεωργία η Ρωσία θα στρεφόταν προς την Κριμαϊκή χερσόνησο όπου διαβιεί σημαντικό ποσοστό Ρώσων και είναι περιοχή φιλοξενίας του Ρωσικού Στόλου της Μαύρης Θάλασσας.²⁶⁷ Φόβοι οι οποίοι είδαμε ότι επαληθεύτηκαν.

Εξάλλου, στις περιοχές της Ανατολικής (Ντονμπάς) και νοτιοανατολικής Ουκρανίας (Ντονέτσκ) όπου βρίσκονται οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις της χώρας διαμένουν Ρώσοι, ρωσόφωνοι ή Κοζάκοι ρωσικής καταγωγής, συνιστώντας σχεδόν το 33% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και διαθέτοντας αυτονομιστικές τάσεις, αναπολώντας παράλληλα το παρελθόν της *Νέας Ρωσίας*.²⁶⁸ Οι περιοχές αυτές μαζί με την Κριμαία και την Οδησσό παράγουν το 80% του ΑΕΠ της Ουκρανίας.²⁶⁹ Η ανατολική Ουκρανία επιθυμεί την ανεξαρτησία της με τη Ρωσία να φέρεται να υποστηρίζει τους αποσχιστές ενάντια στη μάχη τους κατά της ουκρανικής κυβέρνησης.²⁷⁰

²⁶⁴ Βλ. όπ. αν., σελ.19.

²⁶⁵ H. Kissinger, 'How the Ukraine Crisis Ends', 6 Μαρτίου 2014, *Washingtonpost*, διαθέσιμο σε: <http://www.henrykissinger.com/articles/wp030614.html>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

²⁶⁶ J. Marson, 'Putin to the West: Hands on Ukraine', 25 Μαΐου 2009, *time*, διαθέσιμο σε: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1900838,00.html>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).

²⁶⁷ Βλ. όπ. αν.

²⁶⁸ Βλ. όπ. αν., Θ. Τσακίρης, «Το Δόγμα...», σ. 192.

²⁶⁹ Βλ. όπ. αν. σ.195.

²⁷⁰ T Burrige, 'Eastern Ukraine conflict: A new, bloody chapter', 2 Φεβρουαρίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38837730>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

Σε γενικές γραμμές η Ρωσία επιχειρεί την αύξηση της επιρροής της τόσο στην κεντρική όσο και στην ανατολική Ευρώπη μέσω του ελέγχου σε νευραλγικής σημασίας «κρατικούς θεσμούς, φορείς και την οικονομία και να χρησιμοποιήσει αυτή την δύναμη για να διαμορφώσει εθνικές πολιτικές και αποφάσεις. Η διαφθορά δρα ως το συνεκτικό στοιχείο που κάνει το σύστημα να λειτουργεί, και συγκεκριμένα επιδιώκει την εκμετάλλευση κρατικών πόρων για ίδια οικονομικά οφέλη και την εγκατάσταση επικίνδυνων διόδων που αφορούν τα συμφέροντα τόσο του δημοσίου όσο και του ιδιωτικού τομέα».²⁷¹ Με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία έχει ασκήσει επιρροή στην Ουγγαρία και την Σλοβακία, όπου δια του πολιτικού ελέγχου άσκησε και οικονομική επιρροή με συμφωνίες μεγάλων έργων υποδομής, ενώ στη Βουλγαρία εκτιμάται πως ο οικονομικός της έλεγχος αγγίζει το 27% του ΑΕΠ ενισχύοντας επιχειρηματίες που είναι φίλα προσκείμενοι απέναντί της και επηρεάζουν τα πολιτικά δρώμενα της χώρας.²⁷²

Επίσης, η Ρωσία χρησιμοποιεί μηχανισμούς προκειμένου να μπορέσει να ελέγξει τα δυτικά δημοκρατικά συστήματα παρεισφρέοντας εκ των έσω με τακτικές όπως η παρεμπόδιση της εργασίας του ανεξάρτητου τύπου και του δικαστικού τομέα, η παρεμπόδιση διαφάνειας στις πηγές χρηματοδότησης πολιτικών κομμάτων και καταγραφής ΜΚΟ, επιτρέποντας παράλληλα στα ΜΜΕ να μεταδίδουν εσφαλμένες πληροφορίες ενισχύοντας τη σύγχυση του κοινού.²⁷³ Με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία μπορεί να αποδυναμώσει τους ευρωπαϊκούς δημοκρατικούς θεσμούς καθιστώντας τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό χωρών όπως η Σερβία, η Ουκρανία, η Μολδαβία και η Γεωργία λιγότερο ελκυστικό.²⁷⁴

Ένα άλλο σημαντικό εργαλείο που διαθέτει η Ρωσική Ομοσπονδία είναι ο ενεργειακός κολοσσός της χώρας, η Gazprom. Μέσω της Gazprom αυξάνεται η πολιτική επιρροή της Ρωσίας σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης με την ΕΕ να εισάγει κατά μέσο όρο το 24% του φυσικού αερίου που χρειάζεται και τις χώρες της Βαλτικής να είναι πλήρως εξαρτημένες από τη Ρωσία για την κάλυψη των

²⁷¹ H. Conley et al., 'The Kremlin Playbook: understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe', October 2016, διαθέσιμο σε: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/1601017_Conley_KremlinPlaybook_Web.pdf, (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017). "Russia seeks to gain influence over (if not control of) critical state institutions, bodies, and the economy and to use this power to shape national policies and decisions. Corruption is the lubricant on which this system operates, and in particular is seeks to exploit state resources for its own economic benefit and to establish dangerous channels that coningle public and private-sector interests". Σελ. 1/23

²⁷² Βλ. όπ. αν., σ.2-24.

²⁷³ Βλ. όπ. αν. σ. 2/24.

²⁷⁴ Βλ. όπ. αν.

ενεργειακών αναγκών τους.²⁷⁵ Επίσης, «ο Putin παροτρύνει την Gazprom να ενισχύσει τις επενδύσεις της στην Κεντρική Ασία, να εξασφαλίσει νέες πηγές πρώτων υλών και να επαναπραδιαγματευθεί με ευνοϊκούς όρους την πώληση πετρελαίου και φυσικού αερίου στις χώρες της περιοχής».²⁷⁶ Μάλιστα, η ενεργειακή πτυχή ήταν από πάντα εργαλείο ελέγχου της Ουκρανίας η οποία παίζει σημαντικό ρόλο καθώς αποτελεί «δίοδο για την πλειοψηφία των αγωγών που εφοδιάζουν την Ευρώπη».²⁷⁷

²⁷⁵ Μ. Βουλγαράκης και Μ. Γραμματικάκης, «Η Gazprom ως όπλο εξωτερικής πολιτικής: ο ρόλος της στην πρόσφατη ουκρανική κρίση», *Foreign Affairs the Hellenic Edition*, Τεύχος 42, Οκτώβριος-Νοέμβριος 2016, σς. 156,159.

²⁷⁶ Βλ. όπ. αν. σ. 156.

²⁷⁷ Βλ. όπ. αν. σ.161.

Μέρος Δεύτερο

5. Ανάλυση Γεωπολιτικών Δεικτών

5.1. Πυλώνας Ασφάλειας/Αμυνας – ΓΔ1: Ένοπλες Δυνάμεις

5.1.1 Ανάλυση ΓΔ1 για το Υποσύστημα Ρωσίας και χωρών Εγγύς Εξωτερικού

Οι χώρες που ανήκουν στο εν λόγω υποσύστημα²⁷⁸ σχηματίζουν μια ομάδα κρατών που επηρεάζονται από τις πολιτικές της Ρωσίας καθώς αυτή θεωρεί πως δικαιούται λόγω του ιστορικού παρελθόντος της να κατατάσσει τα εν λόγω πρώην κράτη της Σοβιετικής Ένωσης στη δική της σφαίρα επιρροής. Στον αντίστοιχο πίνακα που παραθέτουμε στο παράρτημα αυτό που παρατηρεί κανείς είναι η υπεροχή της Ρωσίας στους αριθμούς σε κάθε πτυχή που εξετάζουμε. Διαθέτει πολύ μεγαλύτερο πληθυσμό, ενώ το δυναμικό που διαθέτει και είναι κατάλληλο να υπηρετήσει είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από τις υπόλοιπες χώρες (47,000,000) με το δεύτερο μεγαλύτερο νούμερο να ανήκει στην Ουκρανία που διαθέτει 15,700,000 και το Ουζμπεκιστάν να έρχεται στην τρίτη θέση με 13,312,000.

Το εφεδρικό της ενεργό προσωπικό επίσης είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από τις υπόλοιπες χώρες (2,485,000) ενώ και ο εξοπλισμός της σε τεθωρακισμένα άρματα μάχης αποτελεί πενταψήφιο αριθμό (15,938) σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες που έχουν τετραψήφιο ή ακόμη και τριψήφιο αριθμό. Επιπλέον, ο αριθμός των ατόμων που φτάνει στην ελάχιστη ηλικία στρατολόγησης κάθε χρόνο είναι κατά πολύ μεγαλύτερος σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες οπότε το στρατιωτικό δυναμικό της Ρωσίας ενισχύεται κατά πολύ περισσότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες.

Σημαντική είναι επίσης η απουσία ναυτικών δομών σε ορισμένες χώρες καθώς λόγω της φυσικής τους γεωγραφικής θέσης δεν βρέχονται από θάλασσα. Οι χώρες αυτές όπως φαίνεται και στον πίνακά μας είναι η Λευκορωσία, το Ουζμπεκιστάν, η Αρμενία, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν. Μεγάλης σημασίας είναι και η επιμελητεία στρατού λόγω του ότι προσθέτει ευελιξία στη μετακίνηση του στρατιωτικού εξοπλισμού και δυναμικού και άρα ενισχύει τη στρατιωτική ισχύ και

²⁷⁸ Οι Βαλτικές χώρες δεν συμπεριλαμβάνονται καθώς υπάγονται στο NATO, ενώ η Ουκρανία συμπεριλαμβάνεται εδώ καθώς ένα μεγάλο μέρος της το ελέγχει η Ρωσία.

αποτελεσματικότητα.²⁷⁹ Το εργατικό δυναμικό που μπορεί να απασχολήσει η Ρωσία σε αυτές τις δομές είναι κατά πολύ μεγαλύτερο από τις άλλες χώρες (75,430,000), ενώ παράλληλα όλες οι χώρες του υποσυστήματος διαθέτουν ανάλογα με το δυναμικό της η καθεμιά σημαντική κάλυψη από σιδηροδρομικά και οδικά δίκτυα και αεροδρόμια, με τις ναυτικές δυνάμεις να διαθέτουν λιμάνια και εμπορικό ναυτικό.

Ένα άλλο σημείο που χρήζει προσοχής είναι ο προϋπολογισμός άμυνας όπου και εδώ υπάρχει διαφορά, με την Ρωσία να προβαίνει σε αμυντικές δαπάνες ύψους 46,600,000,000 δολ., τη στιγμή που η Ουκρανία δαπανά 4,880,000,000 και ακολουθούν το Αζερμπαϊτζάν με 3,185,000,000 και το Καζακστάν με 2,435,000,000. Όσον αφορά έναν άλλο σημαντικό παράγοντα, το ΑΕΠ των κρατών του υποσυστήματος, αυτό σύμφωνα με στοιχεία της World Bank είναι αρκετά υψηλό για τη Ρωσία καθώς ανέρχεται σε ύψος 1,365,865.25 με το Καζακστάν να έρχεται δεύτερο με 184,388.43 και την Ουκρανία να ακολουθεί με 90,615.02. Οι οικονομικές συναλλαγές των κρατών προσφέρουν πλεονέκτημα για μια χώρα καθώς μέσω της οικονομικής οδού μπορεί να ασκεί έλεγχο σε χώρες οι οποίες εξαρτώνται από τα προϊόντα της, ενώ παράλληλα η οικονομία της ενισχύεται και μπορεί να ελίσσεται με μεγαλύτερη ευκολία στο θέμα του στρατιωτικού εξοπλισμού.

5.1.2 Ανάλυση ΓΔ1 για το Υποσύστημα NATO

Για το δεύτερο υποσύστημά μας όσον αφορά την ανάλυση των στοιχείων θα συμπεριλάβουμε και τις Βαλτικές χώρες καθώς είναι μέλη του NATO και οι ένοπλες δυνάμεις τους σε περίπτωση σύγκρουσης υπάγονται στη Βόρεια Συμμαχία. Επίσης, συμπεριλαμβάνεται και η Αμερική καθώς είναι η ηγετική δύναμη του NATO και αν υπάρξει ένοπλη σύγκρουση θα ηγηθεί των ενεργειών αντιμετώπισής της. Παρατηρώντας τον πίνακα με τα στοιχεία που αφορούν τις ένοπλες δυνάμεις του υποσυστήματος 2 βλέπουμε ότι αποτελείται από χώρες που έχουν αρκετά μεγάλες διαφορές στον εξοπλισμό τους, ενώ πρωτοστατεί η Αμερική η οποία σε γενικές γραμμές υπερτερεί κατά πολύ από τις άλλες χώρες της Συμμαχίας. Ωστόσο, δεν έχει πάντα υπεροχή όπως φαίνεται για παράδειγμα από τον αριθμό φρεγατών που διαθέτει

²⁷⁹ Βλ. Anonymous, 'Greece Military Strength', διαθέσιμο σε: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=greece, (ανακτήθηκε 11 Ιουνίου 2017).

(6) με χώρες όπως μεταξύ άλλων η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία, να την ξεπερνούν.

Γενικά, τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης μειονεκτούν αριθμητικά έναντι των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης καθώς ο εξοπλισμός τους σε σχέση με των υπολοίπων είναι αρκετά μικρότερος. Όσον αφορά τα άτομα που είναι κατάλληλα να υπηρετήσουν παρατηρούμε ότι στην Αμερική είναι 120,025,000 στη Γερμανία 29,540,000 στη Γαλλία 23,750,000, στο Ηνωμένο Βασίλειο 24,040,000 και στην Ιταλία 22,600,000 σε αντίθεση με τη Σλοβενία, τη Λετονία και την Εσθονία που έχουν τους χαμηλότερους αριθμούς. Κάθε χρόνο στις ΗΠΑ τα άτομα που συμπληρώνουν το ελάχιστο όριο ηλικίας στρατολόγησης ανέρχεται σε 4,220,000 σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές χώρες όπου ο αριθμός αυτός κυμαίνεται σε χιλιάδες και όχι εκατομμύρια όπως φαίνεται για παράδειγμα στην περίπτωση της Γαλλίας (775,000) που εμφανίζει το δεύτερο μεγαλύτερο αριθμό και της Εσθονίας που έχει τον μικρότερο αριθμό (13,000).

Και σε αυτό το υποσύστημα υπάρχουν χώρες όπως η Τσεχία, η Ουγγαρία και η Σλοβακία που δεν διαθέτουν λόγω γεωγραφίας ναυτική δύναμη. Οι ΗΠΑ διαθέτουν εξαιρετικά μεγάλη διαφορά όσον αφορά τον αριθμό αεροσκαφών που διαθέτουν (13,444) όταν όλες οι υπόλοιπες χώρες διαθέτουν αριθμό μικρότερο των χιλίων αεροσκαφών και μόνο η Γαλλία έχει μεγαλύτερο αν όχι κατά πολύ (1,305). Επίσης, οι περισσότερες χώρες του υποσυστήματος απασχολούν αρκετό προσωπικό στην επιμελητεία στρατού διαθέτοντας παράλληλα όλες τις αναγκαίες υποδομές για την βέλτιστη εξυπηρέτηση των στρατιωτικών τους δυνάμεων.

Όσον αφορά τις αμυντικές δαπάνες των κρατών οι ΗΠΑ πάλι πρωτοστατούν με ποσό που ανέρχεται στα 581 δις. δολ., ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο δαπανά 45,7 δις. δολ., τη Γερμανία 39,2 δις. δολ., τη Γαλλία 35 δις. δολ και την Ιταλία 34 δις δολ. Μόνο 5 είναι τα κράτη που ανήκουν στη Βορειοατλαντική Συμμαχία και τηρούν το ελάχιστο υποχρεωτικό ποσοστό συμμετοχής τους στο NATO ήτοι το 2% και αυτά είναι οι ΗΠΑ, η Ελλάδα, η Βρετανία, η Εσθονία και η Πολωνία.²⁸⁰ Η Λετονία και η

²⁸⁰ P. Szoldra and Associated Press, 'Here's who is paying the agreed-upon share to NATO- and who isn't', 16 Φεβρουαρίου 2017, *businessinsider*, διαθέσιμο σε: <http://www.businessinsider.com/nato-share-breakdown-country-2017-2>, (ανακτήθηκε 11 Ιουνίου 2017).

Λιθουανία επίσης σκοπεύουν να αυξήσουν τις αμυντικές τους δαπάνες προκειμένου να αγγίξουν το επιθυμητό ποσοστό.²⁸¹²⁸²

Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, ένας άλλος σημαντικός παράγοντας θεωρείται και το ΑΕΠ μιας χώρας γιατί παίζει μεγάλο ρόλο στην άσκηση επιρροής. Το ΑΕΠ της Αμερικής ανέρχεται σε 18,036,648,000 με τη Γερμανία να ακολουθεί στη δεύτερη θέση με ΑΕΠ 3,363,446,820, το Ηνωμένο Βασίλειο με 2,861,090,730 και τη Γαλλία με 2,418,835,530. Παράλληλα υπάρχουν και ανομοιομορφίες και εδώ καθώς τα στοιχεία για κάθε χώρα διαφέρουν ανάλογα με το δυναμικό της και γι' αυτό βλέπουμε ότι χώρες όπως η Λετονία και η Εσθονία να εμφανίζουν αρκετά χαμηλό ΑΕΠ που ανέρχεται σε 27,000,830 και 22,459,440 αντίστοιχα.

5.2. Πυλώνας Ασφάλειας/Άμυνας – ΓΔ2: Ρωσικές βάσεις σε χώρες του Εγγύς Εξωτερικού

Η Ρωσία διαθέτει δέκα στρατιωτικές βάσεις στο εξωτερικό και αυτές βρίσκονται στην Αμπχαζία, την Αρμενία, τη Λευκορωσία, το Βιετνάμ, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, τη μη αναγνωρισμένη δημοκρατία της Τρανσνδνειστερίας, τη Συρία, το Τατζικιστάν και τη Νότιο Οσσετία.²⁸³ Εξ αυτών οι μεγαλύτερες στρατιωτικές εγκαταστάσεις βρίσκονται στο Καζακστάν ξεπερνώντας τα 11 εκ. εκτάρια, ενώ η Ρωσία διατηρεί στη χώρα επτά μεγάλες στρατιωτικές εγκαταστάσεις με διμερείς συμφωνίες.²⁸⁴ Στο Τατζικιστάν υπάρχει η μεγαλύτερη δομή στρατού ξηράς εκτός Ρωσίας με τη συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών να συνάπτεται το 2013 και να ισχύει έως το 2042.

Οι βάσεις στην Αμπχαζία και τη Νότιο Οσσετία δημιουργήθηκαν τον Φεβρουάριο του 2009, ενώ η βάση στη μη αναγνωρισμένη περιοχή της Τρανσνδνειστερίας στη Μολδαβία υφίσταται για άνω των 20 χρόνων με μονάδες των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων να είναι τμήμα της τριμερούς ειρηνευτικής δύναμης

²⁸¹ The Data Team, 'Military spending by NATO members Does America contribute more than its fair share?', 16 Φεβρουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2017/02/daily-chart-11>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

²⁸³ Anonymous, 'Russian Military Bases Abroad: Facts and Details', 8 Οκτωβρίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://sputniknews.com/military/201610081046123220-russian-abroad-military-bases/>, (ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2017).

²⁸⁴ Βλ. όπ. αν.

στην περιοχή με προσωπικό σχεδόν 1.200 ατόμων.²⁸⁵ Στη Λευκορωσία, η ρωσική βάση υφίσταται από το 1995 με διμερή συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών διάρκειας 25 ετών ενώ η βάση που υπάρχει στην Αρμενία από το 1995 θα συνεχίσει να υφίσταται κατόπιν ανανέωσης της χρονικής της διάρκειας έως το 2044.²⁸⁶

5.3. Πυλώνας Πολιτισμού – ΓΔ1: Αποφάσεις διεθνούς δικαίου δικαιοδοτικών οργάνων και οργάνων διεθνών οργανισμών υπέρ ή κατά της Ρωσίας

Το Διεθνές Δίκαιο είναι από τους συνδετικούς κρίκους στην αλυσίδα του διεθνούς γίνεσθαι και ως εκ τούτου είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη γεωπολιτική. Από τις απαρχές της ανάδυσης του κράτους ως σημαντικού δρώντος των διεθνών σχέσεων μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας το 1648, επικράτησαν οι *«αρχές της εθνικής κυριαρχίας, της ειρηνικής συνύπαρξης των κυριάρχων κρατών και της ισορροπίας δυνάμεων»*²⁸⁷, αποτελώντας τη βάση για τη μετέπειτα εξέλιξη του Διεθνούς Δικαίου. Εξάλλου όπως αναφέρει ο Antonio Cassese, *«το διεθνές δίκαιο είναι ένα ρεαλιστικό νομικό σύστημα. Λαμβάνει υπόψη του τις υφιστάμενες σχέσεις ισχύος και αποσκοπεί να τις μετουσιώσει σε κανόνες δικαίου»*.²⁸⁸ Εν ολίγοις, το διεθνές δίκαιο σχηματίζεται από την καθεστηκυία τάξη των σχέσεων μεταξύ των κρατών και είναι ένας δυναμικός και διαρκώς εξελισσόμενος κλάδος που διαμορφώνεται βάσει της ισορροπίας των δυνάμεων στον κόσμο. Ως εκ τούτου, η εξέταση του θέματός μας υπό τη δικαιοϊκή οπτική γωνία κρίνεται απαραίτητη.

Προτού αναφερθούμε στις πιο πρόσφατες αποφάσεις σχετικά με την υπόθεση της προσάρτησης της Κριμαίας κρίνεται απαραίτητη η παράθεση μιας παρεμφερούς περίπτωσης που αφορά σε ενέργειες της Ρωσίας πριν το δημοψήφισμα της Κριμαίας. Στις 15 Οκτωβρίου του 2008 υπήρξε απόφαση του Δικαστηρίου της Χάγης σχετικά με την Εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων στην υπόθεση *Georgia v. Russian Federation*, όπου η Γεωργία κατηγορεί τη Ρωσία για επιρροή στις αποσχιστικές δυνάμεις της Νοτίου Οσσετίας και της

²⁸⁵ Βλ. όπ. αν.

²⁸⁶ Βλ. όπ. αν.

²⁸⁷ Ανώνυμος, 'Η Ειρήνη της Βεσφαλίας', *sansimera*, <https://www.sansimera.gr/articles/1043>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

²⁸⁸ A. Cassese, *Διεθνές Δίκαιο*, Gutenberg, Αθήνα 2012, σ. 22.

Αμπαζίας και την ενίσχυση των φυλετικών διακρίσεων εναντίον Γεωργιανών καθώς και τη μαζική τους εκτόπιση από τις περιοχές αυτές. Το Δικαστήριο πρότεινε προληπτικά μέτρα όπως η απομάκρυνση από δράσεις φυλετικής διάκρισης και η εξασφάλιση της ασφάλειας των ατόμων και του δικαιώματος ελεύθερης μετακίνησης των ατόμων εντός των συνόρων του κράτους.²⁸⁹

Ουσιαστικά, περιορίστηκε να αποφανθεί μόνο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και δεν προέβη σε κυρώσεις ή καταδίκη της Ρωσίας για εγκλήματα πολέμου ή γενοκτονία.²⁹⁰ Στη Γεωργία σε αντίθεση με την Κριμαία υπήρξε εμφανής στρατιωτική παρέμβαση της Ρωσίας ωστόσο η διεθνής κοινότητα δεν επέβαλε αυστηρές κυρώσεις στη Ρωσία για να την αναγκάσει να αποσυρθεί από τα γεωργιανά εδάφη, αποτυγχάνοντας να λάβει υπόψη την προειδοποίηση του Αμερικανού Αντιπροέδρου Ντικ Τσένι ότι η αδράνεια έναντι της ρωσικής επιθετικότητας θα είχε σοβαρές επιπτώσεις στις ρωσοαμερικανικές σχέσεις αλλά και για τη διεθνή κοινότητα.²⁹¹ Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται η διαφορά μεταξύ των νόμων που πρέπει να ακολουθούν τα κράτη, όπως αυτοί αντικατοπτρίζονται στις αποφάσεις των διεθνών και των δικαστικών οργάνων, και της τελικής τους επιβολής στα κράτη.

Όσον αφορά την περίπτωση της Κριμαίας, τον Απρίλιο του 2014 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε την Απόφαση 68/262 του Συμβουλίου Ασφαλείας σχετικά με την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας ορμώμενη από το δημοψήφισμα που έλαβε χώρα στην Αυτόνομη Δημοκρατία της Κριμαίας στις 16 Μαρτίου του 2014.²⁹² Σύμφωνα με αυτό δηλώνει την δέσμευσή της στις αρχές της εθνικής κυριαρχίας, της πολιτικής ανεξαρτησίας, της ενότητας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων της και καλεί τους διεθνείς οργανισμούς να προστατεύσουν τα δικαιώματα των μειονοτήτων.²⁹³ Με

²⁸⁹ ICJ, 'Application of the International convention on the Elimination of All forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation)', 15 Οκτωβρίου 2008, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14809.pdf> (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

²⁹⁰ P. Roudik, 'International Court of Justice: Ruling on Georgia v. Russian Federation', 20 Οκτωβρίου 2008, *libraryofcongress*, διαθέσιμο σε: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/international-court-of-justice-ruling-on-georgia-v-russian-federation/> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

²⁹¹ D. Paul, 'Russia-Georgia War in 2008 Told the West –and Putin- What Was Coming', 3 Μαρτίου 2014, *huffingtonpost*, διαθέσιμο σε: https://www.huffingtonpost.com/david-paul/russia-georgia-war-in-2008_b_4891391.html (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

²⁹² General Assembly, 'Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014', 68/262. Territorial integrity of Ukraine', 1 Απριλίου 2014, United Nations, διαθέσιμο σε: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

²⁹³ Βλ. όπ. αν. Βλ. και United Nations, 'General Assembly adopts Resolution Calling upon states not to recognize Changes in Status of Crimea Region', διαθέσιμο σε: <https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

αυτόν τον τρόπο, η διεθνής κοινότητα καθιστά σαφή την πρόθεσή της να μην επιτρέψει τη δημιουργία προηγούμενου που θα κλώνιζε τα θεμέλια των κανόνων του διεθνούς δικαίου.²⁹⁴ Επίσης, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ καταδικάζει την επιβολή του ρωσικού νόμου καθώς έχει αρνητικό αντίκτυπο στα ανθρώπινα δικαιώματα στην Κριμαία και καταδικάζει πράξεις όπως βασανιστήρια και παράνομες κρατήσεις ατόμων εις βάρος των κατοίκων της Κριμαίας.²⁹⁵ Η εν λόγω Απόφαση αποτελούσε «το πρώτο διεθνές έγγραφο που κατονομάζε τη Ρωσική Ομοσπονδία ως δύναμη κατοχής και την Αυτόνομη Δημοκρατία της Κριμαίας και την πόλη της Σεβαστούπολης ως περιοχή που τελεί προσωρινά υπό κατοχή».²⁹⁶

Οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποτελεί το όργανο μέσω του οποίου και τα 193 κράτη μέλη του διεθνούς οργανισμού δύνανται να λάβουν αποφάσεις που αφορούν θέματα που αναφέρονται στον Χάρτη του ΟΗΕ ενώ ταυτόχρονα μπορούν να αναλάβουν δράση σε περίπτωση που υπάρξει αρνητική ψήφος σε επίπεδο Συμβουλίου Ασφαλείας.²⁹⁷ Το Συμβούλιο Ασφαλείας αποτελείται από 15 κράτη μέλη εκ των οποίων τα 5 είναι μόνιμα (ΗΠΑ, Κίνα, Ρωσία, Ηνωμένο Βασίλειο και Γαλλία).²⁹⁸ Σε περίπτωση που ένα από τα μόνιμα μέλη ασκήσει βέτο δεν μπορεί να υιοθετηθεί μια απόφαση σε αυτό το επίπεδο²⁹⁹, δυσχεραίνοντας το στόχο του ΟΗΕ για διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας. Αυτός είναι ο λόγος που μια αρνητική απόφαση για τη Ρωσία μπορεί να εκδοθεί μόνο σε επίπεδο Γενικής Συνέλευσης. Έτσι, στο παρελθόν, η Ρωσία άσκησε βέτο όταν της ζητήθηκε να ψηφίσει υπέρ μιας απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας που κατονομάζε ως παράνομο το δημοψήφισμα σχετικά με την απόσχιση της Κριμαίας,³⁰⁰ με βέτο της έχει αποτρέψει την ανάληψη δράσης της διεθνούς κοινότητας από κοινού στην

²⁹⁴ <https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>

²⁹⁵ General Assembly, '71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine), 1 Φεβρουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://undocs.org/A/RES/71/205> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

²⁹⁶ Anonymous, 'UN General Assembly votes for resolution on human rights in Crimea', 19 Δεκεμβρίου 2017, Reuters, διαθέσιμο σε: <https://www.unian.info/politics/1687011-un-general-assembly-votes-for-resolution-on-human-rights-in-crimea.html> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

²⁹⁷ Acronym Institute for Disarmament Diplomacy, 'UN Security Council & UN General Assembly', διαθέσιμο σε: <http://www.acronym.org.uk/old/directory/building-security/united-nations-conference-disarmament/un-security-council-un-general-assembly> (ανακτήθηκε 6 Ιουνίου 2017).

²⁹⁸ Βλ. όπ. αν.

²⁹⁹ K. Rapoza, 'Russia vetoes Crimea Resolution in U.N. Security Council', 15 Μαρτίου 2014, *Forbes*, διαθέσιμο σε: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2014/03/15/russia-vetoes-crimea-resolution-in-u-n-security-council/#3827dd9d52e3> (ανακτήθηκε 10/06/2017).

³⁰⁰ S. Sengupta, 'Russia Vetoes U.N. Resolution on Crimea', 15 Μαρτίου 2014, *thenewyorktimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2014/03/16/world/europe/russia-vetoes-un-resolution-on-crimea.html> (ανακτήθηκε 10/06/2017).

Ουκρανία,³⁰¹ ενώ έχει ασκήσει βέτο και στην πρόταση σύστασης διεθνούς δικαστηρίου για τη διερεύνηση του αεροπορικού δυστυχήματος του MH17 τον Ιούλιο του 2014 όπου σκοτώθηκαν όλοι οι 298 επιβαίνοντες στο αεροσκάφος στη Νότιο Ουκρανία.³⁰² Με αυτόν τον τρόπο διαφαίνεται η σημασία της ισχύος στο διεθνές γίγνεσθαι αλλά και το ειδικό βάρος που αυτή λαμβάνει όταν χρησιμοποιεί νόμιμα μέσα καθώς μέσω της νομικής οδού μπορεί να ασκηθεί νόμιμα το δικαίωμα μιας ισχυρής χώρας να αποφύγει συνέπειες που αντίκεινται στα συμφέροντά της.

Στη συνέχεια, μια άλλη απόφαση που προέρχεται από το Συμβούλιο της ΕΕ στις 17 Μαρτίου του 2014 κρίνει ως παράνομο το δημοψήφισμα της Κριμαίας και καταδικάζει την προσάρτησή της από τη Ρωσία ως παράνομη καλώντας τη Ρωσία να επιτρέψει άμεσα την παρουσία διεθνούς εποπτείας.³⁰³ Επίσης, το Συμβούλιο αποφάσισε να διακόψει τις διμερείς συνομιλίες με τη Ρωσία σχετικά με την έκδοση βίζας και παράλληλα επέβαλλε ταξιδιωτικές κυρώσεις και πάγωμα περιουσιακών στοιχείων σε άτομα των οποίων οι πράξεις υποσκάπτουν ή απειλούν την εδαφική ακεραιότητα, την εθνική κυριαρχία και την ανεξαρτησία της Ουκρανίας.³⁰⁴ Μάλιστα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συνέδεσε τη διάρκεια των οικονομικών κυρώσεων που επιβλήθηκαν στη Ρωσία τον Ιούλιο του 2014 με την πλήρη εφαρμογή των Συμφωνιών Μινσκ.³⁰⁵ Όσον αφορά τα οικονομικά μέτρα υπάρχει απαγόρευση εισαγωγής προϊόντων στην ΕΕ με τόπο προέλευσης την Κριμαία ή τη Σεβαστούπολη όπως και οι επενδυτικές δραστηριότητες στην περιοχή.³⁰⁶

Πρόσφατα, μια σημαντική απόφαση εκδόθηκε από το Δικαστήριο της Χάγης τον Απρίλιο του 2017 σχετικά με το αίτημα της Ουκρανίας για την Εφαρμογή της

³⁰¹ J.Borger, B. Inzaurrealde, 'Russian vetoes are putting UN security council's legitimacy at risk, says US', 23 Σεπτεμβρίου 2015, *theguardian*, διαθέσιμο σε:

<https://www.theguardian.com/world/2015/sep/23/russian-vetoes-putting-un-security-council-legitimacy-at-risk-says-us> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

³⁰² Anonymous, 'MH17 crash: Russia vetoes UN resolution for international tribunal', 29 Ιουλίου 2015, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-33710088> (ανακτήθηκε 10/06/2017)

³⁰³ Council of the European Union, 'Council Decision 2014/145/CSFP', 17 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF> (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³⁰⁴ Βλ. όπ. αν.

³⁰⁵ Anonymous, 'EU sanctions against Russia over Ukraine crisis', διαθέσιμο σε: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³⁰⁶ Council of the EU, 'Council Regulation EU No 692/2014', 23 Ιουνίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014R0692-20141220&qid=1444987014323&from=EN>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017). Βλ. επίσης για την εφαρμογή περαιτέρω περιοριστικών μέτρων: European Commission, 'Commission Guidance note on the implementation of certain provisions of Regulations (EU) No 833/2014', 25 Σεπτεμβρίου 2015, διαθέσιμο σε: https://europa.eu/newsroom/sites//newsroom/files/docs/body/1_act_part1_v2_en.pdf (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (ICSFT) και της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD).³⁰⁷ Η Ουκρανία κατηγορεί μεταξύ άλλων τη Ρωσία για την κατάρριψη του αεροσκάφους των αερογραμμών της Μαλαισίας ενώ πετούσε άνω Ουκρανικού εδάφους στις 17 Ιουλίου του 2014.³⁰⁸

Το Δικαστήριο κρίνει ότι μπορεί να παρέχει μια βάση *prima facie* χωρίς να διεκδικεί την αρμοδιότητα να αποφανθεί επί της ουσίας της υπόθεσης. Η Ουκρανία υποστηρίζει ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο βάσει του Άρθρου 24, παρ.1 της ICSFT και του Άρθρου 22 της CERD την οποία έχει υπογράψει η ίδια αλλά και η Ρωσία, με το δικαστήριο να ισχυρίζεται ότι η δικαιοδοσία του σε περίπτωση διαφωνίας σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Σύμβασης είναι υπό όρους.³⁰⁹ Επίσης, το Δικαστήριο αναφέρει ότι μπορεί να αποφανθεί βάσει της ICSFT για «*διαφορές που δεν μπορούν να επιλυθούν μέσω διαπραγματεύσεων εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος*»³¹⁰ σε περίπτωση που το ζητήσει ένα εκ των μερών και να υποβληθεί στο Δικαστήριο μόνο εφόσον έχουν προηγουμένως παρέλθει έξι μήνες από την ημερομηνία του αιτήματος και τα δύο μέρη δεν έχουν βρει λύση μέσω διαιτησίας.³¹¹

Εν τέλει, το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα της Ουκρανίας για την επιβολή προσωρινών μέτρων ενάντια στη Ρωσία προκειμένου να αποτρέψει την οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση των αποσχιστών στην ανατολική Ουκρανία από τους Ρώσους.³¹² Αν και η Ουκρανία δεν κατάφερε να αποτρέψει τη χρηματοδότηση των Ρώσων προς τους αποσχιστές ωστόσο το Δικαστήριο αποφάνθηκε υπέρ της Ουκρανίας όσον αφορά τη διεθνή συνθήκη κατά των φυλετικών διακρίσεων.³¹³ Έτσι η Ρωσία υποχρεούται να σταματήσει τις φυλετικές διακρίσεις έναντι των Τατάρων και των Ουκρανών της Κριμαίας και πρέπει να διευκολύνει τους Τατάρους να διατηρήσουν τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς τους και να κάνουν χρήση της

³⁰⁷ ICJ, No. 2017/15, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19412.pdf>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017). Βλ. επίσης ICJ, Ordinance, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19394.pdf>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁰⁸ ICJ, No. 2017/15, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19412.pdf>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁰⁹ Βλ. όπ. αν.

³¹⁰ Βλ. όπ. αν. Συγκεκριμένα, “dispute that “cannot be settled through negotiation within a reasonable time”.

³¹¹ Βλ. όπ. αν.

³¹² A. Crosby, ‘ICJ Rejects Kyiv’s Call to Halt Russian Support for Separatists’, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.rferl.org/a/ukraine-icj-rejects-call-russian-support-separatists/28439362.html>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³¹³ Βλ. όπ. αν.

Ουκρανικής γλώσσας στην εκπαίδευση.³¹⁴ Οι Ουκρανοί εξέλαβαν την απόφαση του Δικαστηρίου ως απόδειξη για το ότι η Ρωσία φέρει διεθνή ευθύνη για τρομοκρατικές ενέργειες δι' αντιπροσώπων της στην Ουκρανία, ωστόσο η Ρωσία αρνείται τόσο τις νομικές όσο και τις ουσιαστικές κατηγορίες για τρομοκρατία και δεν αποδέχεται την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου της Χάγης να αποφανθεί επί του θέματος.³¹⁵

Η Ουκρανία έχει επίσης προσφύγει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά της Ρωσίας για την περίπτωση της Κριμαίας σχετικά με παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υπάρχουν αρκετές υποθέσεις που βρίσκονται ακόμα σε εκκρεμότητα. Μεταξύ αυτών είναι οι υποθέσεις *Ukraine v. Russia* (no. 20958/14), *Ukraine v. Russia (IV)* (Application no. 42410/5), no. 8019 *Ukraine v. Russia (V)* ενώ κάποιες άλλες επειδή παρουσιάζουν ομοιότητες με αιτήσεις από συγκεκριμένα πρόσωπα αποσύρονται από εξέταση.³¹⁶

Επιπρόσθετα, η Ουκρανία έχει κάνει προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας σχετικά με την παραβίαση της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας σχετικά με παραβιάσεις της Ρωσίας στη θαλάσσια ζώνη πλησίον της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας στη Μαύρη Θάλασσα, στην Αζοφική Θάλασσα και στα Στενά του Κερτς.³¹⁷ Επιπλέον, σύμφωνα με μελέτη του Ευρωκοινοβουλίου έχουν γίνει ορισμένες συστάσεις προς την ΕΕ προκειμένου να προστατεύσει πιο αποτελεσματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα στην περιοχή της Ουκρανίας και την Κριμαία, όπως η ενίσχυση των κυρώσεων έναντι της Ρωσίας για την κατοχή της Κριμαίας και η επισήμανση της παράνομης προσάρτησης της Κριμαίας σε όλες τις διεθνείς συναντήσεις με Ρώσους αντιπροσώπους ζητώντας τη συμμόρφωση της Ρωσίας με το διεθνές δίκαιο.³¹⁸

Γενικά, κάνοντας χρήση του διεθνούς δικαίου με τις προβλεπόμενες ρυθμίσεις σε περιπτώσεις παραβίασής του, η διεθνής κοινότητα μέσω των αποφάσεων και των ψηφισμάτων από διεθνή δικαστήρια ή διεθνείς οργανισμούς επιθυμεί να διαφυλάξει

³¹⁴ Βλ. όπ. αν.

³¹⁵ Βλ. όπ. αν.

³¹⁶ European Court of human Rights, May 2017, διαθέσιμο σε: http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Ukraine_ENG.pdf (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³¹⁷ Anonymus, 'The hearing of the case Ukraine v. Russian Federation under UNCLOS will start at the beginning of 2017', 23 Δεκεμβρίου 2016, διαθέσιμο σε: <http://mfa.gov.ua/en/press-center/news/53422-na-pochatku-2017-roku-rozpochnetysya-rozglyad-spravi-ukrajina-proti-rosijsykoji-federaciji-zgidno-z-konvencijeju-oon-z-morsykygo-prava>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³¹⁸ European Parliament's Directorate General for External Policies, 'The situation of national minorities in Crimea following its annexation by Russia', διαθέσιμο σε: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578003/EXPO_STU\(2016\)578003_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578003/EXPO_STU(2016)578003_EN.pdf) (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

τους νόμους που διέπουν τη συμπεριφορά των κρατών προκειμένου να εξασφαλιστεί η ειρήνη και να αποφευχθούν οι διαμάχες. Με τη θέσπιση νόμων καθορίζονται τα όρια κάθε ενέργειας των κρατών και προβλέπεται η στάση των υπολοίπων κρατών έναντι του κράτους που δρα παραβατικώς. Ωστόσο, παρόλο που μπορεί να υπάρχουν καταδικαστικές αποφάσεις υπάρχει περίπτωση να μην εφαρμοστούν κατά γράμμα ή να επιβληθούν μόνο εν μέρει ή όπως θα δούμε και παρακάτω να συνεχίζονται οι διπλωματικές σχέσεις των κρατών παρά τις κυρώσεις που έχουν ενδεχομένως επιβληθεί.

5.4 «Η νομική πτυχή του ζητήματος της Κριμαίας ως παράγοντας ανάσχεσης της Ρωσίας»

Σε αυτήν την ενότητα θα εξεταστεί η προσάρτηση της Κριμαίας από τους Ρώσους και κατά πόσο αυτή είναι νόμιμη βάσει του διεθνούς δικαίου επισημαίνοντας παράλληλα τη χρησιμοποίηση του διεθνούς δικαίου ως εργαλείο άσκησης ήπιας ισχύος με νόμιμα μέσα. Το 1991 η Ουκρανία αποφασίζει να γίνει ανεξάρτητο κράτος ενώ η Κριμαία απέκτησε την αυτονομία της με ξεχωριστό σύνταγμα και πρόεδρο.³¹⁹ Το 1994 η Ρωσία υπογράφει το Μνημόνιο της Βουδαπέστης μαζί με τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και την Ουκρανία σύμφωνα με το οποίο συμφωνήθηκε να μην κάνουν χρήση ή απειλή χρήσης βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της ανεξαρτησίας της Ουκρανίας.³²⁰

Η Ρωσία δια του εκπροσώπου της στον ΟΗΕ, Βιτάλι Τσούρκιν, παρουσίασε μια επιστολή του Γιανουκόβιτς όπου περιγράφει τη χώρα του να βρίσκεται εν μέσω εμφυλίου πολέμου και έκανε έκκληση για αποστολή στρατευμάτων προκειμένου να προστατευθεί ο άμαχος ρωσόφωνος πληθυσμός.³²¹ Η εν λόγω επιστολή επιτρέπει τη

³¹⁹ Γ.Μ. Καλογήρου και Ο. Κουτσικα, «Νόμιμη η ενσωμάτωση της Κριμαίας στη Ρωσία;» 24 Ιουλίου 2015, *analyseto*, διαθέσιμο σε: <https://analyseto.gr/nomimi-i-ensomatosi-tis-krimeas-sti-rosia-grafoun-i-kalogirou-georgia-maria-ke-koutsika-olga/>, (ανακτήθηκε 16 Δεκεμβρίου 2016).

³²⁰ Ανώνυμος, «Είναι νομιμοποιημένες οι ενέργειες της Ρωσίας στην Ουκρανία;», 4 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=573186>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³²¹ N. Bryant, 'Ukraine's Yanukovich asked for troops, Russia tells UN', 4 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26427848>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017). Ωστόσο, υπάρχουν και πηγές όπου η εν λόγω επιστολή εμφανίζεται ως ανύπαρκτη, καθώς θεωρείται ότι ήταν προϊόν προπαγάνδας και ως εκ τούτου ενδέχεται να υπάρξουν ποινικές ευθύνες. Βλ. V. Portnikov, 'Kremlin denies existence of Yanukovich's "invasion letter"', 11 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://euromaidanpress.com/2017/03/11/kremlin-denies-existence-of-yanukovychs-invasion-letter/> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

χρήση του Δόγματος Καραγκάνοφ, Κοσμήτορα της Σχολής Οικονομικών του Πανεπιστημίου της Μόσχας³²², ο οποίος είχε υποστηρίξει ότι η ανάμιξη της Ρωσίας στο εσωτερικό άλλων χωρών δικαιολογείται όταν τα ανθρώπινα δικαιώματα των εθνικών (ρωσικών) μειονοτικών πληθυσμών καταπατούνται, νομιμοποιώντας έτσι τη δυνατότητα δυναμικής επιρροής της Ρωσίας στις χώρες του Εγγύς Εξωτερικού (Near Abroad) της.³²³ Ο ίδιος ο Καραγκάνοφ όταν ξεκίνησε η κρίση στην Κριμαία δήλωσε ότι «η Ρωσία οφείλει να διαφυλάξει τα συμφέροντά της με σιδερένια πυγμή».³²⁴ Αυτό βέβαια είναι κάτι που οι Ρώσοι αποδέχονται, αλλά μπορεί να θεωρηθεί ότι απηχεί την αρχή της «Ανθρωπιστικής παρέμβασης» (*Humanitarian Intervention*), η οποία και αποτέλεσε το πλαίσιο επιδιωκόμενης νομιμοποίησης της στρατιωτικής επέμβασης των χωρών του NATO στο Κόσοβο και τη Σερβία, το 1999. Επίσης, απηχεί το πλαίσιο της επακόλουθης αρχής της ευθύνης προστασίας (*Responsibility to Protect – R2P*³²⁵). Μια αρχή που φαίνεται να αποκτά όλο και μεγαλύτερη δυναμική, σε πολιτικό και νομικό επίπεδο, στα Ηνωμένα Έθνη και στην ευρύτερη διεθνή κοινότητα.

Η «ευθύνη για προστασία» (R2P-Responsibility to Protect) ως έννοια υφίσταται από το 2001 όταν παρουσιάστηκε σε έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία (International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) κατόπιν αιτήματος του Κόφι Ανάν σχετικά με τη νομιμότητα παρέμβασης της διεθνούς κοινότητας για ανθρωπιστικούς σκοπούς.³²⁶ Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή «όταν ένα κράτος αδυνατεί να προστατεύσει το λαό του –είτε λόγω έλλειψης ικανότητας είτε λόγω απροθυμίας– η ευθύνη μετατίθεται στη διεθνή κοινότητα».³²⁷ Αργότερα, το 2005 στην Παγκόσμια Σύνοδο του ΟΗΕ τα

³²² S. Karaganov, 'Russia needs to defend its interests with an iron fist', 5 Μαρτίου 2014, *financialtimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.ft.com/content/1b964326-a479-11e3-9cb0-00144feab7de>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³²³ M. Vermeulen, 'Dusting off the Karaganov doctrine', 17 Απριλίου 2014, διαθέσιμο σε: <https://www.europeangeostrategy.org/2014/04/dusting-karaganov-doctrine/>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³²⁴ S. Karaganov, 'Russia needs to defend its interests with an iron fist', 5 Μαρτίου 2014, *financialtimes*, διαθέσιμο σε: www.ft.com/content/1b964326-a479-11e3-9cb0-00144feab7de, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³²⁵ Για μια στοιχειώδη σχετική επισκόπηση του θέματος, βλ. το σχετικό ιστότοπο του ΟΗΕ, United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect, 'Responsibility to Protect', διαθέσιμο στη δνση <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html> (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³²⁶ Anonymous, 'Background information on the Responsibility to Protect', διαθέσιμο σε: <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³²⁷ Βλ. όπ. αν.

κράτη-μέλη συμφώνησαν ότι «κάθε κράτος οφείλει να προστατεύει τον λαό του από τη γενοκτονία, τα εγκλήματα πολέμου, την εθνοκάθαρση και εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας»³²⁸ και επισήμως ο ΟΗΕ υιοθέτησε την αρχή αυτή τον Απρίλιο του 2006.

Ορισμένες πηγές αναφέρουν ότι ο Πρόεδρος Πούτιν έχει κάνει επίκληση της εν λόγω αρχής³²⁹ η οποία για το Διεθνές Δίκαιο αποτελεί την ηθική βάση για την ανθρωπιστική παρέμβαση εστιάζοντας όμως στην προστασία των πληθυσμών και όχι στην παράνομη επέμβαση με σκοπό την αλλαγή κυβέρνησης σε μία χώρα.³³⁰ Ήτοι, στην περίπτωση της Κριμαίας προτάσσει περισσότερο τα ανθρώπινα δικαιώματα των μειονοτήτων της περιοχής εργαλειοποιώντας το διεθνές δίκαιο καθώς κάνει λόγο για καταπάτηση του δικαιώματος της ρωσόφωνης μειονότητας να χρησιμοποιεί τη ρωσική γλώσσα, όπως συνέβη στην περίπτωση του φιλοδουτικού Προέδρου της Ουκρανίας Αρσένι Γιάτσενουκ ο οποίος προέβη σε αποφασιστικές ενέργειες για να εξαλείψει τη χρήση της ρωσικής γλώσσας ως δεύτερης επίσημης γλώσσας στην Ουκρανία.³³¹ Με αυτή τη λογική νομιμοποιείται η παρέμβαση της διεθνούς κοινότητας η οποία οφείλει να λάβει μέτρα επίλυσης των θεμάτων των μειονοτήτων, ενώ η Ρωσία κάνει ουσιαστική χρήση του δικαίου και δείχνει ότι επιθυμεί εφαρμογή των διεθνών νόμων χωρίς να τους παραβιάζει. Επίσης, η ανθρωπιστική παρέμβαση δικαιολογείται όταν υπάρχουν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και καθιστώντας αναγκαία τη λήψη συλλογικών μέτρων για την επίλυσή τους.³³² Εξάλλου, το γεγονός ότι η Ρωσία υπογραμμίζει τη σημασία λήψης μέτρων για την προστασία των μειονοτήτων δεν σημαίνει ότι παραδέχεται ότι προέβη σε στρατιωτική παρέμβαση η ίδια προκειμένου να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των εν λόγω μειονοτήτων. Ως εκ

³²⁸ Βλ. όπ. αν.

³²⁹ Ενδεικτικά, βλ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ. 50-51, M. Sullivan, 'Justifying Crime: President Putin invokes R2P', 11 Απριλίου 2014, *brownpoliticalreview*, διαθέσιμο σε: <http://www.brownpoliticalreview.org/2014/04/justifying-crimea-president-putin-invokes-r2p/>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017) και M. Kersten, 'Does Russia have a 'responsibility to protect' Ukraine? Don't buy it', 4 Μαρτίου 2014, *theglobeandmail*, διαθέσιμο σε: <https://www.theglobeandmail.com/opinion/does-russia-have-a-responsibility-to-protect-ukraine-dont-buy-it/article17271450/?arc404=true>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³³⁰ S. De Geest, 'Russian Intervention in Ukraine; R2P Limits and reclaiming the Concept and Narrative', 11 Απριλίου 2015, διαθέσιμο σε: <http://www.hscentre.org/russia-and-eurasia/russian-intervention-ukraine-r2p-limits-reclaiming-concept-narrative/>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³³¹ K. Rapoza, 'Russia vetoes Crimea Resolution in U.N. Security Council', 15 Μαρτίου 2014, *Forbes*, διαθέσιμο σε: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2014/03/15/russia-vetoes-crimea-resolution-in-u-n-security-council/#3827dd9d52e3> (ανακτήθηκε 10/06/2017). Βλ. επίσης για περαιτέρω λεπτομέρειες σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μειονοτήτων της Κριμαίας, Minorities at Risk Project, 'Chronology for Crimean Russians in Ukraine', 2004, διαθέσιμο σε: <http://www.refworld.org/docid/469f38ec2.html> (ανακτήθηκε 15/10/2017).

³³² Βλ. όπ. αν. supranote 330.

τούτου, η ρητορική που χρησιμοποιείται από τη ρωσική πλευρά είναι εντός νομικού πλαισίου.

Ο Ρώσος Πρόεδρος υποστήριξε ότι όφειλε να προστατεύσει τις ρωσόφωνες μειονότητες και όσους ήταν εναντίον του Πραξικοπήματος Euromaidan, ήτοι ενάντια των εθνικιστών και νέο-Ναζί και ενέκρινε ως νομικώς αποδεκτή τη χρήση βίας για την παρέμβαση και προσάρτηση της Κριμαίας κατόπιν εγκρίσεως του Κοινοβουλίου.³³³ Πρόσθεσε ότι οι κάτοικοι της Κριμαίας στράφηκαν προς τη Ρωσία σε αναζήτηση βοήθειας και ότι αν η Ρωσία έδινε αρνητική απάντηση θα ήταν σα να τους πρόδιδε.³³⁴ Στην εν λόγω πηγή, η Bridget Kendall δημοσιογράφος του BBC News, σχολιάζει ότι ο Πούτιν αποφεύγει να αναφέρει ότι στις 26 Φεβρουαρίου μια φιλορωσική ένοπλη ομάδα προέβη σε κατάληψη του κτηρίου του Κοινοβουλίου της Κριμαίας προκειμένου να μπορέσουν τα μέλη του κοινοβουλίου που υποστηρίζουν τη Μόσχα να αντικαταστήσουν τον τέως Πρωθυπουργό της Κριμαίας ούτως ώστε ο καινούριος να μπορέσει να ζητήσει βοήθεια από τη Μόσχα και την άδεια να ενωθεί με τη Ρωσία.³³⁵ Επιπλέον, για τους δυτικούς τα επιχειρήματα του Βλαντιμίρ Πούτιν βάσει διεθνούς δικαίου δεν δικαιολογούνται καθώς δεν αρκούν αυτοί οι λόγοι για την απόσχιση της Κριμαίας τη στιγμή μάλιστα που η ρωσική μειονότητα της Ουκρανίας δεν υφίστατο σωματική βλάβη ή σφαγή.³³⁶

Το δημοψήφισμα στην Κριμαία διεξήχθη υπό την παρουσία Ρώσων στρατιωτών ντυμένων με πράσινες στολές και χωρίς διακριτικά οι οποίοι μεταξύ άλλων κατέλαβαν δημόσια κτίρια, δημιουργούσαν χαρακώματα και απέτρεπαν την πρόσβαση σε ουκρανικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις.³³⁷ Μάλιστα, ο Βλαντιμίρ Πούτιν, σε ερώτηση δημοσιογράφου για τους εν λόγω στρατιώτες υποστήριξε ότι ο ίδιος δεν απέκρυψε το γεγονός ότι είχε ως στόχο να εξασφαλίσει τις κατάλληλες συνθήκες διεξαγωγής του δημοψηφίσματος στην Κριμαία προκειμένου να εκφραστεί απρόσκοπτα η γνώμη των κατοίκων.³³⁸ Ωστόσο, προσθέτει ότι δεν έγινε χρήση τανκς, εθνικιστικών μονάδων μάχης ή ατόμων οπλισμένων με αυτόματα όπλα, ενώ οι Ρώσοι

³³³ Βλ. όπ. αν.

³³⁴ Vladimir Putin's Speech, 'Crimea crisis: Russian President Putin's speech annotated', 19 Μαρτίου 2014, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26652058>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³³⁵ Βλ. όπ. αν. supranote 330.

³³⁶ Βλ. όπ. αν. supranote 330. Ο καθηγητής Ρούκουνας είναι εξαιρετικά διστακτικός όσον αφορά τη χρήση ανθρωπιστικής παρέμβασης καθώς τη συνδέει με την αποικιοκρατία. Ε. Ρούκουνας, *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Εστία, Αθήνα 1995, βλ. σς.40-41.

³³⁷ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ. 54.

³³⁸ Anonymous, 'Direct Line with Vladimir Putin', 17 Απριλίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796> (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

στρατιώτες απλώς ενίσχυσαν τις Κριμαϊκές ένοπλες δυνάμεις ενεργώντας με αποφασιστικό και επαγγελματικό τρόπο.³³⁹ Σε άλλες πηγές μάλιστα αναφέρεται ότι οι Ρώσοι στην περίπτωση της Κριμαίας δεν έκαναν ευθέως επίκληση στην αρχή ευθύνης προστασίας, αλλά έκαναν λόγο για μια απειλή που στρεφόταν εναντίον των Ρωσόφωνων κατοίκων της περιοχής και για ένα είδος «προληπτικής ανθρωπιστικής παρέμβασης».³⁴⁰ Μπορούμε να πούμε ότι ο Πρόεδρος Πούτιν μιλώντας για τον κίνδυνο που διατρέχουν οι μειονότητες στην Κριμαία, περισσότερο τονίζει την αναγκαιότητα για λήψη μέτρων αντιμετώπισης του προβλήματος μέσω μιας νόμιμης παρέμβασης σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο χωρίς όμως να κάνει λόγο για στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Τόμας Γκραντ, δικηγόρο με ειδικευση στο διεθνές δίκαιο, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή για την αποφυγή χαρακτηρισμού της σύγκρουσης στη Ρωσία ως εμφύλιο πόλεμο όπως συνηθίζουν να κάνουν ορισμένα δυτικά ΜΜΕ χαρακτηρίζοντας τις δυνάμεις του Ντονέτσκ και Λουχάνσκ ως «αντάρτες» χωρίς να υπογραμμίζουν την παρουσία ρωσικής δύναμης ή την εξάρτηση των θεωρούμενων ως ανταρτών από την ένοπλη παρέμβαση της Ρωσίας.³⁴¹ Ουσιαστικά, υποστηρίζεται ότι δεν υπήρξε εξέγερση ντόπιων ενάντια στην κεντρική κυβέρνηση αλλά επέμβαση της Ρωσίας, ενώ νομικά η Ουκρανία έχει δικαίωμα επίκλησης του δικαιώματος αυτό-άμυνας κατά της Ρωσικής επιθετικότητας με τα υπόλοιπα κράτη συμφώνως με το διεθνές δίκαιο να μπορούν να συνδράμουν την προσπάθειά της.³⁴² Ωστόσο, ο Γκραντ προσθέτει ότι υπάρχουν και αξιόπιστες πηγές που υπογραμμίζουν τη ρωσική παρουσία στην Ουκρανία. Σύμφωνα με αυτές τις πηγές, ο Ρώσος Πρόεδρος αρνείται την παρουσία Ρώσων στρατιωτών στην Ουκρανία

³³⁹ Βλ. όπ. αν. Ακριβώς τα λόγια του Πούτιν: “*We didn’t want any tanks, any nationalist combat units or people with extreme views armed with automatic weapons. Of course, the Russian servicemen did back the Crimean self-defence forces. They acted in a civil but a decisive and professional manner, as I’ve already said.*”

³⁴⁰ I. Samolovon, ‘Responsibility to Protect and Russia: From Georgia to Crimea’, 2 Ιουλίου 2015, *intersectionproject*, διαθέσιμο σε: <http://intersectionproject.eu/article/politics/responsibility-protect-and-russia-georgia-crimea>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³⁴¹ T. Grant, ‘Russia’s Invasion of Ukraine: What does International Law Have to Say?’, 25 Αυγούστου 2015, *lawfareblog*, διαθέσιμο σε: <https://www.lawfareblog.com/russias-invasion-ukraine-what-does-international-law-have-say>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017). Επίσης, βλ. Anonymous, ‘Ukraine: An evening on the front line with troops in Donetsk’, 27 Ιουλίου 2015, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/av/world-europe-33665706/ukraine-an-evening-on-the-front-line-with-troops-in-donetsk>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³⁴² Βλ. όπ. αν.

εν υπηρεσία παρόλο που έχουν συλληφθεί αρκετοί από αυτούς ενώ προσπαθούσαν να διασχίσουν τα σύνορα.³⁴³

Οι δυτικές δυνάμεις έχουν επιβάλλει κυρώσεις στη Ρωσία, χρησιμοποιώντας και οι ίδιοι τους κανόνες του διεθνούς δικαίου προκειμένου να προβούν στη νομική της ανάσχεση. Έτσι, η παρουσία του ρωσικού στρατού που συνεπάγεται χρήση βίας δεν είχε καμία νομιμοποίηση. Σύμφωνα με τον Χάρτη του ΟΗΕ, η χρήση βίας κρίνεται ως νόμιμη σε περίπτωση νόμιμης άμυνας ή αφότου υπάρξει έγκριση από το Συμβούλιο Ασφαλείας, ενώ ο Διακοφωτάκης υποστηρίζει ότι η Ρωσία παραβιάζει και το άρθρο 2.4 του Χάρτη, το οποίο απαγορεύει την απειλή χρήσης βίας ή τη χρήση βίας ενάντια στην πολιτική ανεξαρτησία ή την εδαφική ακεραιότητα άλλων κρατών εφόσον χρησιμοποιεί τον στρατό της στην Κριμαία για δράσεις εκτός της αποστολής του.³⁴⁴

Επιπλέον, το δημοψήφισμα δεν συνάδει με τις αρχές του Ουκρανικού Συντάγματος όπου δηλώνεται ρητά πως σε περίπτωση που η Κριμαία εκφράσει την επιθυμία για απόσχιση θα πρέπει να ψηφίσουν όλοι οι Ουκρανοί και όχι μόνο όσοι διαβιούν στην περιοχή της Κριμαίας.³⁴⁵ Ειδικά, η Επιτροπή της Βενετίας στη γνωμοδότησή της για το κατά πόσο το δημοψήφισμα της Κριμαίας είναι νόμιμο, υποστήριξε ότι στερείται νομιμότητας σύμφωνα με τα Άρθρα 1,2,73 και 157 του Ουκρανικού Συντάγματος, ενώ παράλληλα ισχυρίστηκε ότι η κατάσταση στην Κριμαία δεν επιτρέπει τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά δημοκρατικά πρότυπα καθώς δεν υπήρξαν διαπραγματεύσεις από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη.³⁴⁶

Ωστόσο, το δημοψήφισμα της Κριμαίας που ήταν μια έκκληση στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης έγινε αναίμακτα σε μια περιοχή όπου το 90% των κατοίκων είναι ρωσόφωνοι και έχουν μεγαλώσει με τα ιδανικά και τις αξίες του ρωσικού

³⁴³ D. Sharkov, 'Russian troops amassing heavy weaponry on Ukraine border', 28 Μαΐου 2015, newsweek, διαθέσιμο σε: <http://www.newsweek.com/pro-russian-rebelsrussia-militaryukraine-russian-borderukraine-conflict-604303> (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

³⁴⁴ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ.55.

³⁴⁵ L. Brilmayer, 'Why the Crimean referendum is illegal', 14 Μαρτίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁴⁶ Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law, 'Opinion on whether the decision taken by the Supreme Council of the Autonomous republic of Crimea in Ukraine to organise a referendum on becoming a constituent territory of the Russian Federation or restoring Crimea's 1992 Constitution is compatible with constitutional principles', adopted by the Venice Commission, on 21-22 March 2014, διαθέσιμο σε: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e) (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

πολιτισμού.³⁴⁷ Ήδη από το 2009 έως το 2011 διεξάγονταν δημοσκοπήσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ σχετικά με την επιθυμία του πληθυσμού που διέμενε στην Κριμαία να ενωθεί με τη Ρωσική Ομοσπονδία με το 65%-70% να τάσσεται υπέρ. Και ενώ η Δύση αρνείται τη νομιμότητα του δημοψηφίσματος του 2014 αξίζει να σημειωθεί ότι ο ΟΑΣΕ αρνήθηκε να στείλει αντιπροσώπους του ως παρατηρητές και επιτηρητές του δημοψηφίσματος κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης της Κριμαίας. Ακόμη, παρόλο που η διεθνής κοινότητα εμφανίζεται ενωμένη ενάντια στην προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσική Ομοσπονδία ενέργειες όπως η επίσκεψη Γάλλων βουλευτών στην Κριμαία το 2016 ή η διεξαγωγή του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ στη Γιάλτα³⁴⁸ δείχνει ένα διαφορετικό πρόσωπο της Δύσης όσον αφορά την αντιμετώπιση της προσάρτησης.

Επίσης, η Επιτροπή της Βενετίας, του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣτΕ), όπου τόσο η Ρωσία, όσο και η Ουκρανία τυγχάνουν μέλη του, γνωμοδοτεί επί της νομιμότητας με το διεθνές δίκαιο του νομοσχεδίου υπ' αριθμόν 462741-6 σχετικά με την τροποποίηση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαίου της Ρωσικής Ομοσπονδίας για την υποδοχή ενός νέου υποκειμένου στη Ρωσική Ομοσπονδία.³⁴⁹ Στην παράγραφο 46 με τα συμπεράσματα η Επιτροπή καταλήγει ότι το νομοσχέδιο δεν συνάδει με τις αρχές του διεθνούς δικαίου καθώς *«παραβιάζει τις αρχές της εδαφικής ακεραιότητας, της εθνικής κυριαρχίας, της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός άλλου κράτους και της αρχής pacta sunt servanda»*.³⁵⁰

Ένα άλλο σημείο το οποίο πρέπει να αναφέρουμε είναι η αρχή της αυτοδιάθεσης όπως αυτή περιγράφεται κυρίως στο Άρθρο 1 παρ. 2 του Χάρτη του ΟΗΕ όπου σκιαγραφούνται οι στόχοι των Ηνωμένων Εθνών ήτοι *«Να αναπτύσσουν ανάμεσα στα έθνη φιλικές σχέσεις που θα βασίζονται στο σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών και να παίρνουν άλλα μέτρα κατάλληλα*

³⁴⁷ G. Leventis, 'Crimea-Cyprus Self Determination: Universal Principle for Universal Implementation', 17 Μαΐου 2017, *internationalsecurityforum*, διαθέσιμο σε: <http://www.inter-security-forum.org/crimea-cyprus-self-determination-universal-principle-for-universal-implementation/> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁴⁸ Βλ. όπ. αν., *supra*note 316.

³⁴⁹ Βλ. όπ. αν.

³⁵⁰ Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law, 'Opinion on Whether draft federal constitutional law No. 462741-6 on amending the federal constitutional law of the Russian federation on the procedure of admission to the Russian Federation and creation of a new subject within the Russian Federation is compatible with the international law' endorsed by the Venice Commission at its 98th Plenary Session, on 21-22 March 2014, διαθέσιμο σε: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)004-e) (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017). *Pacta sunt servanda*, ήτοι οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται).

για την ενίσχυση της παγκόσμιας ειρήνης».³⁵¹ Αυτή η αρχή φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της εθνικής κυριαρχίας και του απαραβίαστου των συνόρων.³⁵² Επίσης, προκειμένου μια πληθυσμιακή ομάδα να διεκδικήσει την ανεξαρτησία της πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Πρέπει να υπάρχει συναίνεση του κράτους στο οποίο ανήκει και επίσης ενέργειες όπως η διεξαγωγή δημοψηφίσματος να έχει την επίβλεψη της διεθνούς κοινότητας.³⁵³ Στην περίπτωση της Κριμαίας όμως δεν ισχύουν αυτές οι προϋποθέσεις.

Ορισμένοι αναλυτές αναφέρουν την περίπτωση του Κοσόβου, ως αντίστοιχη ή συσχετιζόμενη με αυτή της Ουκρανίας/Κριμαίας, η οποία όμως είναι διαφορετική από την Κριμαία «καθώς η απόσχιση δεν τροφοδοτήθηκε από γειτονικό κράτος που αποσκοπούσε στην προσάρτηση των εδαφών του και συγχρόνως υπήρχε διαπιστωμένη εκστρατεία παραβίασης των δικαιωμάτων της αλβανικής μειονότητας».³⁵⁴ Επίσης, όσον αφορά την περίπτωση της Κύπρου, υπήρξε εισβολή του τουρκικού στρατού. Καθώς σημειώθηκε χρήση βίας η διεθνής κοινότητα δεν αναγνωρίζει το ψευδοκράτος και η εισβολή καταδικάστηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ αν και σε αντίθεση με την περίπτωση της Κριμαίας στην περίπτωση της τουρκικής εισβολής δεν υπάρχουν κυρώσεις κάτι που δημιουργεί δύο μέτρα και δύο σταθμά.³⁵⁵ Βασικό κριτήριο για την αναγνώριση ενός λαού που έχει δικαίωμα στην αυτοδιάθεση δεν είναι ποια ομάδα ατόμων επιθυμεί να ονομάζεται ως λαός ενός νέου κράτους αλλά αν υπάρχει αναγνώριση του εν λόγω λαού από τρίτα κράτη, και αυτό δεν είναι νομικό ζήτημα αλλά πολιτικό.³⁵⁶ Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ότι το ζήτημα της αυτοδιάθεσης βρίσκεται στην καρδιά όχι μόνο του ζητήματος της Κριμαίας αλλά και

³⁵¹ ΟΗΕ, 'Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών', http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=14, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017). Οι αρχές της εδαφικής ακεραιότητας και της μη επέμβασης περιέχονται και στην Τελευταία Πράξη του Ελσίνκι του 1975 του ΟΑΣΕ όπου υποστηρίζονται και ο σεβασμός των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Μειονοτήτων και το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των λαών, υποστηρίζοντας μέτρα εμπιστοσύνης όπως η υποχρέωση ενημέρωσης για στρατιωτικούς ελιγμούς. Βλ. J.D. Giuliani, 'Russia, Ukraine and International Law', 17 Φεβρουαρίου 2015, *Europeanissues*, no.344, διαθέσιμο σε: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-344-en.pdf>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).

³⁵² Ν. Μελέτης, «Η Κριμαία και το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση», 17 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: http://www.ethnos.gr/diethni/arthro/h_krimaia_kai_to_dikaioma_ton_laon_stin_autodiathesi-63978845/, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁵³ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ. 59.

³⁵⁴ Ν. Μελέτης, «Η Κριμαία και το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση», 17 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: http://www.ethnos.gr/diethni/arthro/h_krimaia_kai_to_dikaioma_ton_laon_stin_autodiathesi-63978845/, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁵⁵ Βλ. όπ. αν., Γ. Διακοφωτάκης, «Κριμαία...», σ. 61.

³⁵⁶ Βλ. όπ. αν., σ. 62.

του Κυπριακού ζητήματος, με τους Κύπριους να τάσσονται υπέρ της Ενώσεως με την Ελλάδα κατά 96% σε αντίστοιχο δημοψήφισμα το 1950.³⁵⁷

Όσον αφορά το ζήτημα της Κριμαίας, στις 26 Ιανουαρίου 2015 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης ανέστειλε τη συμμετοχή της αντιπροσωπίας της Ρωσίας στους φορείς της Συνέλευσης λόγω του ρόλου της Ρωσίας στις συγκρούσεις στην περιοχή της Ανατολικής Ουκρανίας και την προσάρτηση της Κριμαίας παραβιάζοντας το διεθνές δίκαιο και συγκεκριμένα, τον Χάρτη του ΟΗΕ, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι και τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης.³⁵⁸ Επίσης, υπάρχει παραβίαση διμερών συνθηκών μεταξύ της Ρωσίας και της Ουκρανίας για σεβασμό των μεταξύ τους συνόρων.³⁵⁹

Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας από τους Ρώσους υπήρξαν ένοπλες συγκρούσεις στις περιοχές Ντονέτσκ και Λουγκάνσκ που κατέληξαν το καλοκαίρι του 2014 σε πόλεμο στο νοτιοανατολικό τμήμα της χώρας μεταξύ του Ουκρανικού στρατού και των ανταρτών αυτών των περιοχών.³⁶⁰ Ενώ όλα έδειχναν πως οι αντάρτες θα γνώριζαν την ήττα, εμφανίστηκαν με βαρύ εξοπλισμό και τανκς, κάνοντας τους παρατηρητές να συμπεράνουν ότι οι περιοχές αυτές λάμβαναν ρωσική ενίσχυση.³⁶¹ Προκειμένου να γίνει κατάπαυση του πυρός και να επέλθει εκεχειρία μεταξύ της Ουκρανίας και των αποσχιστών της περιοχής του Ντονμπάς στις 5 Σεπτεμβρίου του 2014 συνάπτονται οι Συμφωνίες Μινσκ-1 οι οποίες όμως δεν ήταν και πολύ αποτελεσματικές ενώ στις 12 Φεβρουαρίου 2015 συνάπτονται οι Συμφωνίες Μινσκ-2 με τη συμμετοχή της Ρωσίας, Ουκρανίας, της Λαϊκής Δημοκρατίας του Ντονέτσκ, της Λαϊκής Δημοκρατίας του Λουγκάνσκ αλλά αυτή τη φορά και της Γερμανίας και της Γαλλίας.³⁶²

Ωστόσο, η ειρήνη είναι εύθραυστη σε αυτή την περιοχή και παρατηρούνται μικρής κλίμακας στρατιωτικές επιχειρήσεις με τις περιόδους ειρήνης να διαδέχονται

³⁵⁷ Leventis, G., 'Crimea-Cyprus Self Determination: Universal Principle for Universal Implementation', 17 Μαΐου 2017, *internationalsecurityforum*, διαθέσιμο σε: <http://www.inter-security-forum.org/cremea-cyprus-self-determination-universal-principle-for-universal-implementation/> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

³⁵⁸ J.D. Giuliani, 'Russia, Ukraine and International Law', 17 Φεβρουαρίου 2015, *Europeanissues*, no.344, διαθέσιμο σε: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-344-en.pdf>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).

³⁵⁹ Βλ. όπ. αν.

³⁶⁰ O. Yegorov, 'The Minsk Agreements: 2 years, 2 deals-but no peace in Ukraine', 5 Σεπτεμβρίου 2016, *rbth*, διαθέσιμο σε: https://www.rbth.com/international/2016/09/05/the-minsk-agreements-2-years-2-deals-but-no-peace-in-ukraine_627177, (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

³⁶¹ Βλ. όπ. αν.

³⁶² Βλ. όπ. αν.

οι κλιμακώσεις των γεγονότων.³⁶³ Η εφαρμογή των εν λόγω Συμφωνιών επαφίεται στη ρωσική πλευρά που παρέχει όπλα και καμουφλαρισμένους στρατιώτες χωρίς να διατάζει την απόσυρσή τους ή το σεβασμό τους προς τη συμφωνία εκεχειρίας.³⁶⁴ Τα αμοιβαία συμφέροντα της Ρωσίας και της ΕΕ είναι ξεκάθαρα και πρέπει να αποσοβηθεί η επιδείνωση της έντασης και τα όρια της δύναμης, με την ΕΕ να πρέπει να αποφασίσει αν μπορεί να συνεργαστεί με μια δύναμη που καταπατά τις βασικές της αρχές και φέρει την ευθύνη ήδη για 5.500 θανάτους.³⁶⁵ Η απάντηση πρέπει να δοθεί πέραν του νομικού και πολιτικού πλαισίου καθώς ο Ρωσικός παρεμβατισμός υπερνικά το δίκαιο και η Ευρωπαϊκή διπλωματία δεν μπορεί να θωρακίζεται πίσω από την ασπίδα του δικαίου χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τη σκληρή ισχύ.³⁶⁶

³⁶³ Βλ. όπ. αν. Βλ. επίσης, European Parliament, ‘Minsk peace agreement: still to be consolidated on the ground’, 12 Φεβρουαρίου 2015, <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-548991-Minsk-peace-summit-FINAL.pdf> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

³⁶⁴ J.D. Giuliani, ‘Russia, Ukraine and International Law’, 17 Φεβρουαρίου 2015, *European issues*, no.344, διαθέσιμο σε: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-344-en.pdf>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017). (σ. 6).

³⁶⁵ Βλ. όπ. αν.

³⁶⁶ Βλ. όπ. αν. Επί λέξει αναφέρεται “[*The response*] cannot just be legal and political because Russian interventionism heralds a defeat in terms of the law. Europe’s first lesson is to remember that active diplomacy cannot just content itself with the law and cannot be undertaken without “hard power”. We know this already.”

6. Γεωπολιτικό Υπόδειγμα

Το γεωπολιτικό μας υπόδειγμα απαρτίζεται από πίνακες όπου είναι συγκεντρωμένα τα στοιχεία που αφορούν τους δείκτες που εξετάσαμε και σε αυτούς βασιζόμαστε προκειμένου να περιγράψουμε τη συνισταμένη ισχύος που απορρέει εξ αυτών και να καταλήξουμε στην τελική τάση ανακατανομής ισχύος. Όπως είδαμε, στους γεωπολιτικούς δείκτες του πυλώνα άμυνας συμπεριλάβαμε ως πρώτο δείκτη τις ένοπλες δυνάμεις. Εκ πρώτης όψεως αυτό που παρατηρούμε στους πίνακες είναι η στρατιωτική υπεροχή των κρατών-μελών του ΝΑΤΟ έναντι των δυνάμεων της Ρωσίας και του Εγγύς Εξωτερικού της. Εξάλλου ο αριθμός των χωρών που συνιστούν το ΝΑΤΟ είναι αρκετά μεγαλύτερος από τον αριθμό των χωρών που ανήκουν στο πρώτο υποσύστημά μας, ήτοι της Ρωσίας και των πρώην σοβιετικών κρατών.

Ξεκινώντας να εξετάσουμε σημαντικές παραμέτρους όπως τον αριθμό των ατόμων που είναι κατάλληλοι να υπηρετήσουν στον στρατό παρατηρούμε ότι ο συνολικός αριθμός του πρώτου υποσυστήματος (101,269,000) είναι αρκετά μικρότερος από τον αντίστοιχο αριθμό του δεύτερου υποσυστήματος, λαμβάνοντας υπόψη ότι μόνο οι ΗΠΑ διαθέτουν 120,025,000 άτομα. Επίσης, μεγάλη η διαφορά και στα τεθωρακισμένα άρματα μάχης όπου συνολικά στο υποσύστημα της Ρωσίας είναι 50,761 και στο υποσύστημα του ΝΑΤΟ είναι 87,417.

Άλλος σημαντικός παράγοντας που οφείλουμε να αναφέρουμε είναι ο προϋπολογισμός άμυνας με τις δαπάνες να ανέρχονται σε πολύ υψηλό ποσό για τις ΗΠΑ 581 δις. δολ. τη στιγμή που η Ρωσία, ως χώρα που πρωτοστατεί σε σχέση με τις υπόλοιπες του υποσυστήματός της δαπανά μόλις 46,6 δις. δολ. Οπότε κατανοούμε ότι γενικά το υποσύστημα των χωρών του ΝΑΤΟ είναι κατά πολύ πιο ισχυρό σε σχέση με το υποσύστημα της Ρωσίας. Τα άτομα που φτάνουν ετησίως σε ηλικία στρατολόγησης βλέπουμε πως στο υποσύστημα της Ρωσίας ανέρχονται σε 3,410,000 συνολικά ενώ στο δεύτερο υποσύστημά μας με τις χώρες του ΝΑΤΟ βλέπουμε ότι οι ΗΠΑ έχουν 4,220,000 με ορισμένες χώρες να ακολουθούν με αριθμούς που αγγίζουν μερικές εκατοντάδες χιλιάδες ξεπερνώντας ωστόσο τις αντίστοιχες χώρες του πρώτου υποσυστήματος.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που αξίζει να αναφέρουμε είναι το ΑΕΠ των χωρών το οποίο είναι πολύ υψηλό για τις χώρες του ΝΑΤΟ που σημαίνει ότι ως

σύνολο μπορούν να επηρεάσουν λόγω των οικονομικών συναλλαγών πιο εύκολα τις χώρες με τις οποίες έχουν σχέσεις σε αντίθεση με το υποσύστημα της Ρωσίας όπου ο όγκος των συναλλαγών είναι κατά πολύ μικρότερος από το δεύτερο υποσύστημα. Επιπλέον, όσον αφορά τους υπόλοιπους δείκτες, ήτοι των αριθμό των βάσεων της Ρωσίας και τις δικαιοδοτικές αποφάσεις σχετικά με τη Ρωσία για την περιοχή που εξετάζουμε και σχετικών με το θέμα που αναλύουμε βάσει των αριθμών που διαθέτουμε παρατηρούμε ότι υπολείπεται σε σχέση με την ποσοτική ανάλυση που έχουμε δει, καθώς τα νούμερα έχουν πολύ μεγάλη διαφορά μεταξύ τους.

7. Συμπεράσματα και Γεωπολιτική Σύνθεση

Βάσει των ανωτέρω σχετικά με το γεωπολιτικό υπόδειγμα και αφού αναφερθήκαμε σε μια ποσοτική ανάλυση των γεωπολιτικών δεικτών μας οφείλουμε να αναφερθούμε στη συνισταμένη ισχύος που προκύπτει από τα δεδομένα μας προκειμένου να μπορέσουμε να προβούμε σε κάποια συμπεράσματα. Από ότι παρατηρούμε τα ποσοτικά μας δεδομένα εμφανίζονται πολύ μεγαλύτερα στις νατοϊκές δυνάμεις και δη του Πυλώνα Άμυνας/Ασφάλειας. Συγκεκριμένα, ο δείκτης που αναφέρεται στις ένοπλες δυνάμεις υπερτερεί καθώς τα ποσοτικά δεδομένα που τον εκφράζουν είναι αρκετά μεγαλύτερα σε σχέση με τους υπόλοιπους δείκτες, τις βάσεις που έχει η Ρωσία και τις νομικές αποφάσεις των δικαιοδοτικών οργάνων. Σίγουρα οι βάσεις και οι διεθνείς αποφάσεις έχουν μεγάλη σημασία, ωστόσο, λόγω των ποσοτικών μας δεδομένων έτσι όπως εμφανίζονται στους πίνακές μας διαφαίνεται η ανάδειξη των ενόπλων δυνάμεων ως ο πλέον σημαντικός δείκτης.

Όσον αφορά τα δύο μας υποσυστήματα βλέπουμε ότι το πρώτο μας υποσύστημα υπολείπεται σε δύναμη αριθμητικά τουλάχιστον από το δεύτερο υποσύστημα. Αυτό μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι σε μια ενδεχόμενη σύγκρουση μεταξύ νατοϊκών δυνάμεων και Ρωσίας η Νατοϊκή συμμαχία έχει ως επί το πλείστον μεγαλύτερο πλεονέκτημα όσον αφορά τον στρατιωτικό εξοπλισμό και το ανθρώπινο δυναμικό που διαθέτει. Συνεπώς, η διεύρυνση του NATO αλλά και της ΕΕ που χρησιμοποιεί, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, το NATO ως παράγοντα άμυνας των συνόρων της λειτουργεί ως ισχυρός ανασχετικός παράγοντας μιας ενδεχόμενης επέκτασης της Ρωσίας σε εδάφη πέραν της επικράτειάς της που αποτελούν την περιβάλλουσα ζώνη της.

Η διαφορά στρατιωτικού δυναμικού του NATO και της Ρωσίας έχει βρεθεί στο επίκεντρο της προσοχής της Δύσης καθώς αποτελεί παράγοντα ανησυχίας με τη Δύση να θεωρεί ότι η Ρωσία μπορεί να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο την ανατολική Ευρώπη. Αυτό συμβαίνει γιατί από το 2008 που η Ρωσία προέβη σε στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις εκσυγχρονίζοντας τον εξοπλισμό της και αυξάνοντας τις αμυντικές

της δαπάνες έχει καταφέρει να βελτιώσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις ένοπλες της δυνάμεις.³⁶⁷

Επίσης, άλλη αιτία που κάνει τις δυτικές δυνάμεις να ανησυχούν είναι ότι η Ρωσία φαίνεται πρόθυμη να χρησιμοποιήσει βία ως μέσο εξωτερικής πολιτικής, κάνοντας προβολή ισχύος στο Εγγύς Εξωτερικό και προβαίνει σε προκλητικές ενέργειες κοντά στα νατοϊκά σύνορα με απειλές για χρήση πυρηνικών.³⁶⁸ Η διεύρυνση του NATO έχει μετακινήσει τα σύνορα της συμμαχίας πολύ πιο κοντά στη Ρωσία γεγονός που προκαλεί φόβο στη Μόσχα ιδίως αφότου το NATO απέκτησε μέλη από την Ανατολική Ευρώπη και τις χώρες της Βαλτικής, καταλήγοντας σε μια έλλειψη εμπιστοσύνης και στις δύο πλευρές.³⁶⁹

Ως εκ τούτου, παρατηρείται η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων στα σύνορα της Ρωσίας με τη Βρετανία να στέλνει πολεμικά αεροσκάφη στη Ρουμανία, την Αμερική να προβαίνει στην αποστολή στρατού, τανκ και πυροβολικού στην Πολωνία ενώ η Γερμανία, ο Καναδάς και άλλες νατοϊκές χώρες σκοπεύουν να αποστείλουν δυνάμεις.³⁷⁰ Οι κινήσεις του NATO αποτελούν αντίδραση στην ανάπτυξη ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων πλησίον των Βαλτικών χωρών και αποσκοπούν στην αποτροπή μελλοντικών επιθετικών ενεργειών εκ μέρους του Ρώσου Προέδρου προς ευρωπαϊκό έδαφος.³⁷¹

Επιπλέον, στο χρονικό διάστημα που εξετάζουμε παρατηρείται και η διεύρυνση της ΕΕ. Μπορούμε να πούμε ότι η ΕΕ ανιχνεύει τα όριά της και αναζητά τα τελικά σύνορά της που να μπορούν να θεωρηθούν ως ευρωπαϊκά, κάτι που διαφαίνεται από την προσπάθειά της να εντάξει στους κόλπους χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ βαδίζοντας σε τεντωμένο σχοινί όσον αφορά τις σχέσεις της με τη Ρωσία. Όσο περισσότερο όμως τα σύνορα της Ευρώπης πλησιάζουν πιο κοντά στη Ρωσία τόσο περισσότερο θα προκαλείται μια αντίδραση εκ μέρους της και θα προσπαθεί να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα που διαθέτει στα πρώην δορυφορικά της κράτη στο Εγγύς Εξωτερικό της προκειμένου να γύρει τη ζυγαριά υπέρ της καταβάλλοντας προσπάθεια να αυξήσει τη σφαίρα επιρροής της.

³⁶⁷ R. Sokolsky, 'The new NATO-Russia Military Balance: Implications for European Security', 13 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://carnegieendowment.org/2017/03/13/new-nato-russia-military-balance-implications-for-european-security-pub-68222>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³⁶⁸ Βλ. όπ. αν.

³⁶⁹ Βλ. όπ. αν.

³⁷⁰ L. Harding, 'Nato and Russia playing dangerous game with military build-up', 27 Οκτωβρίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/27/military-build-up-along-russias-border-no-cause-for-alarm>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

³⁷¹ Βλ. όπ. αν.

Η Ρωσία αντιδρά με τον τρόπο που έχουμε ήδη δει με την Ουκρανία να αποτελεί σημείο καμπής στις σχέσεις της με τη Δύση καθώς η ενδεχόμενη πρόσδεση της Ουκρανίας στο άρμα της Δύσης θα εκλαμβάνονταν ως απειλή από την ίδια. Ουσιαστικά, «i) μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ το μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας αποτελεί αντικείμενο διεκδικήσεων από τις αγγλοσαξωνικές δυνάμεις και –στην περίπτωση μας– από την πρώην μοναδική υπερδύναμη, τις ΗΠΑ και ii) δια να καταστεί δυνατή αυτή η εξέλιξη, πρέπει η Ευρώπη να απαλλαγεί από την ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία, αναφορικά με την προμήθειά της σε φυσικό αέριο».³⁷² Μάλιστα η ενεργειακή απεξάρτηση της ΕΕ θα άφηνε περιθώρια για περισσότερους ελιγμούς για την ίδια αλλά και θα έδινε μεγαλύτερη ευελιξία στη στρατηγική της ανάσχεσης.

Όσον αφορά το διεθνές δίκαιο, μπορούμε να πούμε ότι εργαλειοποιείται και από τη Δύση και από τη Ρωσία προκειμένου οιοσδήποτε ενέργειες να χαίρουν νομικού ερείσματος. Ως εκ τούτου, με αποφάσεις διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων και οργανισμών παρατηρείται η επιθυμία των δυτικών δυνάμεων να ανασχέσουν τη Ρωσία μέσω κυρώσεων που της επιβάλλονται ή μέσω της καταδίκης των ενεργειών της (όπως είδαμε στην μελέτη της περίπτωσης της Κριμαίας) επιδιώκοντας να περιορίσουν τη ρωσική δράση που είναι αντίθετη με τα δυτικά συμφέροντα. Από την άλλη, η Ρωσία εργαλειοποιεί και η ίδια το διεθνές δίκαιο καθώς επικαλείται το ηθικό στοιχείο της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς, ωστόσο, να παραδέχεται η ίδια ότι έχει προβεί σε στρατιωτική παρέμβαση στην Κριμαία κάτι που θα την καθιστούσε όντως υπόλογη στις κατηγορίες των δυτικών. Παρατηρούμε όμως να καταγράφονται ενέργειες υβριδικού πολέμου όπως αναφέραμε με την παρουσία στην Κριμαία Ρώσων στρατιωτικών που δεν φορούσαν τα διακριτικά των στολών τους, ενώ η παρουσία δυτικών εκπροσώπων στην περιοχή της Κριμαίας και η συνέχιση διπλωματικών σχέσεων στην περιοχή καταδεικνύουν ενδεχομένως την επιθυμία για αποφυγή δημιουργίας περαιτέρω έντασης, αλλά και την αναγνώριση διαμόρφωσης ενός καινούριου γεωπολιτικού τοπίου όπου θα χρειαστεί μια προσέγγιση με τη Ρωσία.

Οι προκλήσεις που αναμένεται να αντιμετωπιστούν στο μέλλον είναι πολλές. Με τον νέο Αμερικανό Πρόεδρο επικρατεί μεγάλη αβεβαιότητα ως προς τη φύση των σχέσεων που θα συναφθούν με τη Δύση και κατά πόσο θα συνεχιστεί η στρατηγική της ανάσχεσης ως παραδοσιακή Αμερικανική στρατηγική. Ο ίδιος διατηρεί

³⁷² Ι. Μάζης, Β. Μπαλαφούτα, *Γεωπολιτική Πραγματικότητα στο Δίπολο Ελλάδα-Κύπρος: Λύσεις και Άλλοθι*, Παπαζήσης, Αθήνα 2014, σ. 32.

αμφιλεγόμενες πρακτικές αποκαλώντας το ΝΑΤΟ ως *απαρχαιωμένο* αν και πλέον φαίνεται να αλλάζει γνώμη³⁷³ ενώ οι δηλώσεις του υπέρ μιας ενδεχόμενης χαλάρωσης των κυρώσεων κατά της Ρωσίας και της προσέγγισης μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ όπως προαναφέραμε έρχονται σε αντίθεση με τις δηλώσεις της πρέσβειρας των ΗΠΑ Νίκι Χάλει η οποία υποστήριξε τη συνέχιση των οικονομικών κυρώσεων έως ότου επιστραφεί η Κριμαία στην Ουκρανία.³⁷⁴ Συνεπώς, ακόμα και αν ο ίδιος εκφράζει ορισμένες προθέσεις σχετικά με την πολιτική που επιθυμεί να ακολουθήσει πρόσωπα του επιτελείου του φαίνεται να σκέφτονται διαφορετικά.

³⁷³ Politico Staff, 'Full text: Donald Trump's speech on fighting terrorism', 15 Αυγούστου 2017, *Politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.com/story/2016/08/donald-trump-terrorism-speech-227025>, (ανακτήθηκε 1 Απριλίου 2017).

³⁷⁴ A. Quigley, 'Haley: Russian sanctions will continue under Trump', 2 Φεβρουαρίου 2017, *Politico*, διαθέσιμο στο: <http://www.politico.com/story/2017/02/nikki-haley-russia-sanctions-trump-234566>, (ανακτήθηκε 1 Απριλίου 2017).

Επίλογος

Στην παρούσα εργασία εξετάστηκε η στρατηγική της ανάσχεσης ως γεωπολιτικός παράγοντας έναντι της Ρωσίας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Χρησιμοποιώντας τη Συστημική Γεωπολιτική χωρίσαμε σε κατηγορίες τις χώρες και τις δυνάμεις οι οποίες εμπλέκονται στο χώρο που μας αφορά και εξετάσαμε τους τρόπους που χρησιμοποιούν για να αυξήσουν τη σφαίρα επιρροής τους.

Είδαμε τη σημασία που έχει η διεύρυνση της ΕΕ και του ΝΑΤΟ για την κατάσταση στην περιοχή και περιγράψαμε τη σημασία κάθε κίνησης είτε από τη μια πλευρά, ήτοι τη δυτική, είτε από την άλλη, τη ρωσική. Αναφερθήκαμε στον αντίκτυπο που έχει η κάθε κίνηση της μιας ή της άλλης πλευράς και είδαμε τις αντιδράσεις τους στην προσπάθεια να διαφυλάξουν τα ζωτικά συμφέροντά τους. Με τη χρήση των δεικτών μας μπορέσαμε να προβούμε σε συμπεράσματα για την ανακατανομή της ισχύος στον χώρο και τη σημασία τους για την ανάλυση του γεωπολιτικού παράγοντα που εξετάσαμε.

Πρέπει επίσης να αναφέρουμε ότι χρήζει περαιτέρω μελέτης η εκλογή του νέου Αμερικανού Προέδρου και η πολιτική που πρόκειται να ακολουθήσει. Επιπλέον, υπάρχει η άποψη ότι σημείο σύγκλισης μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας μπορεί να αποτελέσει η επιθυμία για ανάσχεση της ισχύος της Κίνας. Αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και τη ρήση του Κίσιγκερ προς τον Νίξον ότι *«Οι Κινέζοι είναι εξίσου επικίνδυνοι με τους Ρώσους. Σε βάθος χρόνου, μάλιστα, είναι πιο επικίνδυνοι. Σε 20 χρόνια από σήμερα, ο διάδοχός σου, αν είναι εξίσου σοφός με σένα, θα προσεγγίσει τους Ρώσους εναντίον των Κινέζων»*³⁷⁵ μπορούμε να έχουμε μια πιο σφαιρική αντίληψη σχετικά με το εύρος των επιλογών του προέδρου Τραμπ, όσον αφορά τις σχέσεις ΗΠΑ-Ρωσίας κάτι που ίσως να αποτελέσει και αντικείμενο μελλοντικής μελέτης.

Αν λάβουμε υπόψη μας μάλιστα ότι το γεωπολιτικό σκηνικό στις μέρες μας έχει πλέον αλλάξει με τις ΗΠΑ να *«βρίσκονται σε φάση πτώσης της ισχύος και της επιρροής τους και παρότι παραμένουν το ισχυρότερο κράτος του πλανήτη, σε καμία*

³⁷⁵ Π. Παπακωνσταντίνου, 'Η προφητεία του Κίσιγκερ και ο κόσμος του Τραμπ', 29 Ιανουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/893922/article/epikairothta/kosmos/h-profhteia-toy-kisinger-kai-o-kosmos-toy-tramp>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

περίπτωση δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως ηγεμονική δύναμη του διεθνούς συστήματος»³⁷⁶ δεν υπάρχουν πολλά περιθώρια ελιγμών στην αμερικανική πολιτική αν θέλει να επιβιώσει σε έναν κόσμο που βρίσκεται σε μια διαρκή εξέλιξη. Απομένει να δούμε μέσα από τις επιλογές του Τραμπ αν αυτό που ενώνει τη Ρωσία και τις ΗΠΑ είναι πιο ισχυρό από αυτό που τις χωρίζει. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, επίσης, ότι πολλά πράγματα έχουν αλλάξει, με την Αμερική αλλά και την Ευρώπη να μην έχουν τη μορφή που κάποτε είχαν καθώς στις μέρες μας αναδύεται ένας καινούριος μεταδυτικός κόσμος.³⁷⁷

Ένα άλλο σημείο που θα μπορούσε να εξεταστεί περαιτέρω είναι η μελέτη της ίδιας της θεωρίας της ανάσχεσης όπως αυτή εκφράστηκε μέσω των Μάκιντερ και Σπάικμαν υπό ένα καινούριο γεωπολιτικό πρίσμα όπως αυτό διαμορφώνεται με την τήξη των πάγων της Αρκτικής η οποία ανοίγει νέες διόδους και αναιρεί τη χρήση του Κρηπιδώματος υποβαθμίζοντας τη σημασία της εν λόγω περιοχής.³⁷⁸ Σε έναν κόσμο που διαρκώς εξελίσσεται και διαρκώς αλλάζει, με απρόβλεπτες προεκτάσεις στην υφιστάμενη κατάσταση της ισορροπίας των δυνάμεων, μένει να δούμε ποιες επιλογές θα ακολουθήσουν οι κρατικοί δρώντες σχετικά με την πολιτική τους έναντι των υπολοίπων κρατών.

³⁷⁶ Κ. Γρίβας, «ΗΠΑ-ΤΟΥΡΚΙΑ-ΕΛΛΑΔΑ: Σχέσεις σε τεντωμένο σχοινί», *Pronews*, τεύχος 08, Δεκέμβριος 2016, σ. 15.

³⁷⁷ Κ. Γρίβας, «Η Δύση πέθανε. Ευκαιρία για την Ελλάδα; Ανάγκη για νέα γεωστρατηγική στη μεταδυτική εποχή», *Επίκαιρα*, 327^ο τεύχος, 12/02/-18/02/2016, σ. 62.

³⁷⁸ Βλ. όπ. αν. Ι. Θ. Μάζης, Β. Μπαλαφούτα, «Γεωπολιτική...», σ. 15.

Παράρτημα Χαρτών



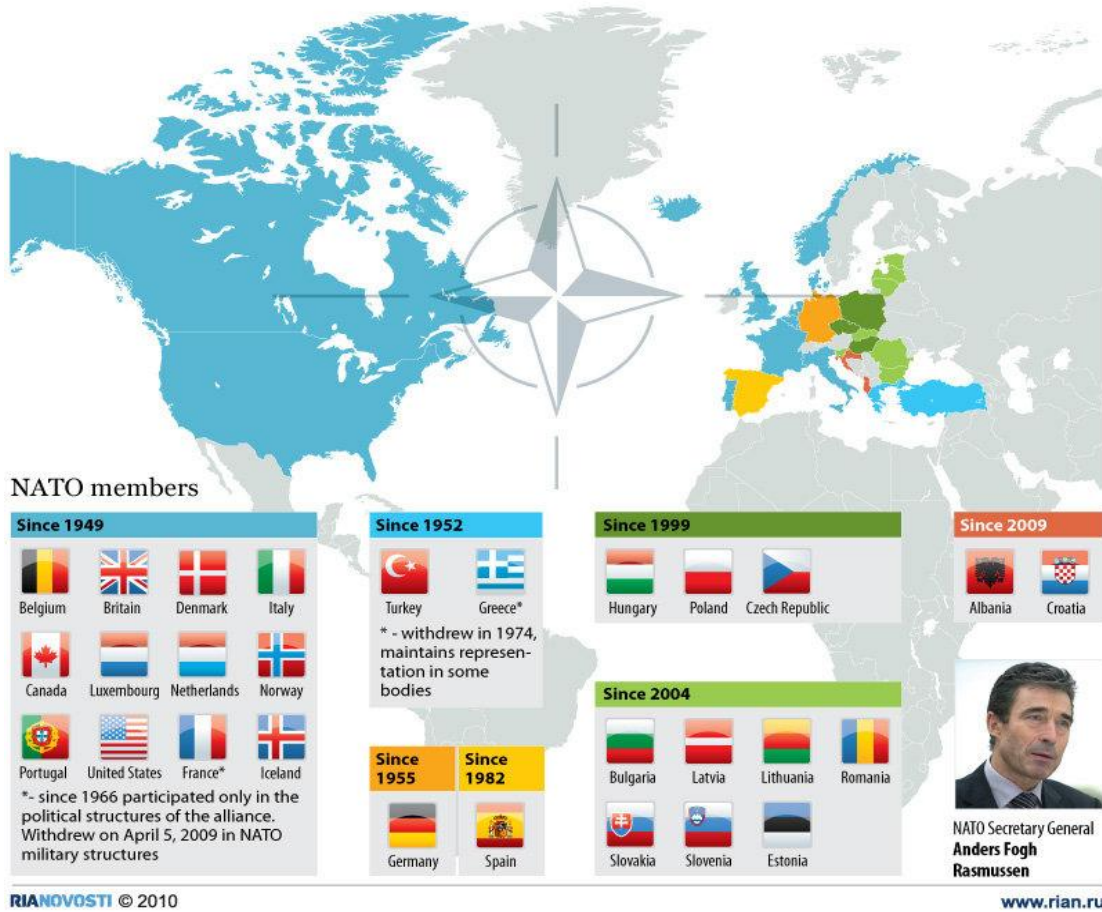
Πηγή χάρτη 1: <http://historyofrussia.org/countries-in-soviet-union/>



Πηγή χάρτη 2: <http://www.economist.com/news/international/21614166-russias-aggression-ukraine-has-made-natos-summit-wales-most-important>

History of NATO enlargement

The North Atlantic Treaty Organization (NATO) is a military and political alliance.



Πηγή χάρτη 3: <https://sputniknews.com/infographics/20101108161251239/>



Πηγή χάρτη 4: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24367705>

Πίνακας 1

ΑΕΠ 1^ο υποσυστήματος

Russian Federation	1,365,865.25
Ukraine	90,615.02
Belarus	54,608.96
Uzbekistan	66,732.74
Kazakhstan	184,388.43
Azerbaijan	53,047.14
Georgia	13,965.39
Turkmenistan	35,854.57
Armenia	10,529.18
Kyrgyzstan	6,571.85
Tajikistan	7,853.45

Πίνακας 2

ΑΕΠ 2^ο Υποσυστήματος

	GDP (million)
Unites States of America	18,036,648.00
France	2,418,835.53
United Kingdom	2,861,090.73
Germany	3,363,446.82
Italy	1,821,496.96
Poland	477,066.45
Spain	1,192,901.19
Greece	194,851.32
Czech Republic	185,156.36
Norway	386,578.44
Netherlands	750,283.91
Romania	177,954.49
Denmark	301,307.83
Portugal	199,112.62
Hungary	121,715.20
Belgium	455,085.95
Bulgaria	50,199.12
Croatia	48,732.00
Slovakia	87,263.62
Albania	11,398.39
Slovenia	42,774.77
Lithuania	41,400.14
Latvia	27,002.83
Estonia	22,459.44

Source: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

Πίνακας 3

Ένοπλες Δυνάμεις 1^ο Υποσυστήματος

	Russian Federation	Ukraine	Belarus	Uzbekistan
Total population	142,423,773	44,429,471	9,589,689	29,473,614
Available Manpower	70,000,000	22,250,000	5,000,000	15,800,000
Fit for Service	47,000,000	15,700,000	3,710,000	13,312,000
Reaching Military Age Annually	1,355,000	482,000	100,620	602,000
Active Frontline Personnel	766,055	160,000	65,000	65,000
Active Reserve Personnel	2,485,000	1,000,000	290,000	20,000
Tanks	15,938	2,809	1,665	420
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	31,298	8,217	2,321	715
Self-Propelled Guns (SPGs)	5,972	1,302	583	143
Towed-Artillery	4,625	1,669	290	880
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	3,793	625	123	109
Total Aircraft	3,547	234	181	175
Fighters/Interceptors	751	39	37	69
Fixed-Wing Attack Aircraft	1,438	66	105	89
Transport Aircraft	1,124	89	34	50
Trainer Aircraft	370	40	20	2
Helicopters	1,237	92	57	70
Attack Helicopters	478	33	22	25
Total Naval Strength	352	25		
Aircraft Carriers	1	0		
Frigates	4	1		
Destroyers	15	0		
Corvettes	81	0		
Submarines	60	0		
Coastal Defense Craft	14	3		
Mine Warfare	45	1		
Labor Force	75,430,000	18,920,000	4,546,000	17,800,000
Merchant Marine Strength	1,143	134	0	0
Major Ports and Terminals	7	6	1	1
Roadway Coverage	982,000	169,495	86,392	86,496
Railway Coverage	87,157	21,658	5,537	3,645
Serviceable Airports	1,218	187	65	53
Defense Budget	\$46,600,000,00	\$4,880,000,00	\$725,000,00	\$70,000,00

<http://www.globalfirepower.com/>

	Kazakhstan	Azerbaijan	Georgia	Turkmenistan
Total population	18,360,353	9,872,765	4,928,052	5,291,317
Available Manpower	8,500,000	5,000,000	2,250,000	2,770,000
Fit for Service	6,440,000	3,750,000	1,825,000	2,255,000
Reaching Military Age Annually	245,000	150,000	58,000	110,000
Active Frontline Personnel	110,000	70,000	40,000	22,000
Active Reserve Personnel	378,000	300,000	140,000	35,000
Tanks	300	520	220	712
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	1,613	1,590	1,946	1,941
Self-Propelled Guns (SPGs)	285	119	118	68
Towed-Artillery	744	240	230	269
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	393	191	265	110
Total Aircraft	239	135	68	72
Fighters/Interceptors	91	18	0	24
Fixed-Wing Attack Aircraft	142	29	11	44
Transport Aircraft	64	64	32	18
Trainer Aircraft	17	19	13	0
Helicopters	67	93	42	25
Attack Helicopters	18	17	11	10
Total Naval Strength	15	31	9	4
Aircraft Carriers	0	0	0	0
Frigates	0	1	0	0
Destroyers	0	0	0	0
Corvettes	0	0	0	0
Submarines	0	4	0	0
Coastal Defense Craft	12	12	4	6
Mine Warfare	0	7	0	0
Labor Force	9,059,000	4,961,000	1,959,000	2,305,000
Merchant Marine Strength	11	90	142	11
Major Ports and Terminals	5	1	2	1
Roadway Coverage	97,418	52,942	20,329	58,592
Railway Coverage	15,333	2,918	1,612	2,980
Serviceable Airports	96	37	22	26
Defense Budget	\$2,435,000,000	\$3,185,000,000	\$380,000,000	\$200,000,000

<http://www.globalfirepower.com/>

	Armenia	Kyrgyzstan	Tajikistan
Total population	3,051,250	5,727,553	8,330,946
Available Manpower	1,700,000	3,000,000	4,035,000
Fit for Service	1,400,000	2,377,000	3,200,000
Reaching Military Age Annually	45,000	111,000	152,000
Active Frontline Personnel	70,000	16,500	6,000
Active Reserve Personnel	210,000	10,000	0
Tanks	229	150	37
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	636	438	46
Self-Propelled Guns (SPGs)	38	30	0
Towed-Artillery	150	159	10
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	150	21	3
Total Aircraft	64	6	25
Fighters/Interceptors	0	0	0
Fixed-Wing Attack Aircraft	11	0	0
Transport Aircraft	18	4	15
Trainer Aircraft	12	0	4
Helicopters	42	6	20
Attack Helicopters	15	2	6
Total Naval Strength			
Aircraft Carriers			
Frigates			
Destroyers			
Corvettes			
Submarines			
Coastal Defense Craft			
Mine Warfare			
Labor Force	1,559,000	2,778,000	2,209,000
Merchant Marine Strength	0	0	0
Major Ports and Terminals	0	1	0
Roadway Coverage	7,705	34,000	27,767
Railway Coverage	869	470	680
Serviceable Airports	11	28	24
Defense Budget	\$225,000,000	\$240,000,000	\$75,000,000

<http://www.globalfirepower.com/>

Πίνακας 4

Ένοπλες Δυνάμεις 2^ο Υποσυστήματος

	Unites States of America	France	United Kingdom	Germany
Total population	321,368,864	66,836,154	64,430,428	80,722,792
Available Manpower	145,215,000	30,000,000	30,000,000	37,000,000
Fit for Service	120,025,000	23,750,000	24,040,000	29,540,000
Reaching Military Age Annually	4,220,000	775,000	750,000	791,000
Active Frontline Personnel	1,400,000	205,000	150,000	180,000
Active Reserve Personnel	1,100,000	195,770	182,000	145,000
Tanks	8,848	406	249	543
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	41,062	6,863	5,948	5,869
Self-Propelled Guns (SPGs)	1,934	325	89	154
Towed-Artillery	1,299	233	138	0
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	1,331	44	42	50
Total Aircraft	13,444	1,305	856	698
Fighters/Interceptors	2,308	296	88	92
Fixed-Wing Attack Aircraft	2,785	284	168	169
Transport Aircraft	5,739	662	337	345
Trainer Aircraft	2,771	283	329	47
Helicopters	6,084	610	347	375
Attack Helicopters	957	49	39	47
Total Naval Strength	415	118	76	81
Aircraft Carriers	19	4	2	0
Frigates	6	11	13	10
Destroyers	62	4	6	0
Corvettes	0	0	0	5
Submarines	75	10	11	6
Coastal Defense Craft	13	17	4	4
Mine Warfare	11	18	15	13
Labor Force	155,900,000	30,480,000	33,170,000	45,300,000
Merchant Marine Strength	393	162	504	427
Major Ports and Terminals	24	14	14	13
Roadway Coverage	6,586,610	951,200	394,428	644,48
Railway Coverage	224,792	29,640	16,454	41,981
Serviceable Airports	13,513	464	460	539
Defense Budget	\$581,000,000, 000	\$35,000,000, 000	\$45,700,000, 000	\$39,200,000, 000

<http://www.globalfirepower.com/>

	Italy	Poland	Spain	Greece
Total population	62,007,540	38,523,261	48,563,476	10,773,253
Available Manpower	28,000,000	19,000,000	23,000,000	5,000,000
Fit for Service	22,600,000	15,585,000	18,725,000	4,050,000
Reaching Military Age				
Annually	570,000	435,000	423,000	105,000
Active Frontline Personnel	320,000	120,000	125,000	180,000
Active Reserve Personnel	42,000	515,000	16,200	280,000
Tanks	200	1,065	327	1,345
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	6,972	2,608	2,493	4,209
Self-Propelled Guns (SPGs)	164	443	96	547
Towed-Artillery	92	72	143	463
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	21	240	0	152
Total Aircraft	822	465	533	600
Fighters/Interceptors	79	99	109	206
Fixed-Wing Attack Aircraft	185	99	108	206
Transport Aircraft	424	229	181	215
Trainer Aircraft	189	98	171	146
Helicopters	430	211	173	223
Attack Helicopters	59	29	10	29
Total Naval Strength	143	83	46	115
Aircraft Carriers	2	0	2	0
Frigates	14	2	12	13
Destroyers	4	0	0	0
Corvettes	4	2	0	0
Submarines	7	5	3	11
Coastal Defense Craft	10	3	8	25
Mine Warfare	10	25	6	4
Labor Force	25,600,000	17,780,000	22,890,000	4,761,000
Merchant Marine Strength	681	9	132	860
Major Ports and Terminals	9	4	9	5
Roadway Coverage	487,7	423,997	681,298	116,711
Railway Coverage	20,255	19,428	15,293	2,548
Serviceable Airports	129	126	150	77
Defense Budget	\$34,000,000,000	\$9,360,000,000	\$11,600,000,000	\$6,540,000,000

<http://www.globalfirepower.com/>

	Czech Republic	Norway	Netherlands	Romania
Total population	10,644,842	5,265,158	17,016,967	21,599,736
Available Manpower	5,000,000	2,150,000	7,800,000	11,050,000
Fit for Service	4,062,000	1,755,000	6,325,000	9,060,000
Reaching Military Age Annually	98,000	65,000	202,000	230,000
Active Frontline Personnel	21,100	26,500	50,000	75,000
Active Reserve Personnel	11,000	45,250	32,200	80,000
Tanks	123	52	0	827
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	518	684	979	1,456
Self-Propelled Guns (SPGs)	86	54	18	0
Towed-Artillery	93	150	0	413
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	0	0	0	188
Total Aircraft	109	106	164	134
Fighters/Interceptors	12	46	61	31
Fixed-Wing Attack Aircraft	31	46	66	26
Transport Aircraft	52	38	45	78
Trainer Aircraft	14	14	23	26
Helicopters	56	35	74	68
Attack Helicopters	17	0	28	0
Total Naval Strength		62	56	48
Aircraft Carriers		0	0	0
Frigates		5	2	3
Destroyers		0	4	0
Corvettes		0	0	7
Submarines		6	4	0
Coastal Defense Craft		16	4	20
Mine Warfare		9	6	5
Labor Force	5,494,000	2,794,000	7,919,000	9,133,000
Merchant Marine Strength	1	585	744	5
Major Ports and Terminals	3	6	7	6
Roadway Coverage	130,671	93,509	139,295	82,386
Railway Coverage	9,469	4,169	3,013	10,785
Serviceable Airports	128	95	29	45
Defense Budget	\$2,220,000,000	\$7,000,000,000	\$9,840,000,000	\$2,190,000,000

<http://www.globalfirepower.com/>

	Denmark	Portugal	Hungary	Belgium
Total population	5,593,785	10,833,816	9,874,784	11,409,077
Available Manpower	2,500,000	5,030,000	4,650,000	4,800,000
Fit for Service	2,020,000	4,122,000	3,800,000	3,815,000
Reaching Military Age				
Annually	75,000	117,000	115,000	117,015
Active Frontline Personnel	25,000	40,000	20,000	35,000
Active Reserve Personnel	63,000	211,000	52,000	6,500
Tanks	57	133	32	0
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	673	1,080	1,123	545
Self-Propelled Guns (SPGs)	12	18	0	0
Towed-Artillery	0	60	300	0
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	0	0	65	0
Total Aircraft	84	137	33	173
Fighters/Interceptors	33	64	11	49
Fixed-Wing Attack Aircraft	35	64	11	49
Transport Aircraft	36	36	18	51
Trainer Aircraft	10	27	2	71
Helicopters	34	25	16	37
Attack Helicopters	0	0	0	0
Total Naval Strength	90	41		17
Aircraft Carriers	0	0		0
Frigates	9	5		2
Destroyers	0	0		0
Corvettes	0	7		0
Submarines	0	2		0
Coastal Defense Craft	8	18		2
Mine Warfare	6	0		6
Labor Force	2,825,000	5,167,000	4,564,000	5,272,000
Merchant Marine Strength	367	109	0	87
Major Ports and Terminals	8	4	6	8
Roadway Coverage	73,197	82,900	199,567	153,595
Railway Coverage	2,667	3,319	8,057	3,233
Serviceable Airports	80	64	41	41
Defense Budget	\$4,440,000,000	\$3,800,000,000	\$1,040,000,000	\$5,085,000,000

<http://www.globalfirepower.com/>

	Bulgaria	Croatia	Slovakia	Albania
Total population	7,144,653	4,313,707	5,445,802	3,038,594
Available Manpower	3,300,000	2,100,000	2,780,000	1,515,000
Fit for Service	2,700,000	1,612,000	2,300,000	1,300,000
Reaching Military Age				
Annually	66,000	55,500	62,000	62,000
Active Frontline Personnel	35,000	21,500	13,500	50,000
Active Reserve Personnel	302,500	102,700	0	20,000
Tanks	531	72	22	0
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	1,103	574	478	933
Self-Propelled Guns (SPGs)	150	21	16	0
Towed-Artillery	350	70	0	0
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	100	92	17	0
Total Aircraft	66	74	42	23
Fighters/Interceptors	15	12	12	0
Fixed-Wing Attack Aircraft	31	12	12	0
Transport Aircraft	28	23	24	23
Trainer Aircraft	13	19	7	0
Helicopters	22	36	16	23
Attack Helicopters	0	0	0	0
Total Naval Strength	29	28		38
Aircraft Carriers	0	0		0
Frigates	4	0		0
Destroyers	0	0		0
Corvettes	3	0		0
Submarines	0	0		0
Coastal Defense Craft	0	4		28
Mine Warfare	10	1		2
Labor Force	2,525,000	1,610,000	2,724,000	1,179,000
Merchant Marine Strength	22	77	11	17
Major Ports and Terminals	2	6	2	4
Roadway Coverage	19,512	29,343	43,916	18,000
Railway Coverage	4,152	2,722	3,622	339
Serviceable Airports	68	69	35	4
Defense Budget	\$700,000,000	\$958,000,000	\$1,025,000,000	\$110,000,000

<http://www.globalfirepower.com/>

	Slovenia	Lithuania	Latvia	Estonia
Total population	1,978,029	2,844,433	1,986,705	1,265,420
Available Manpower	942,000	1,800,000	850,000	600,000
Fit for Service	775,000	1,400,000	850,000	465,000
Reaching Military Age				
Annually	20,000	40,000	20,500	13,000
Active Frontline Personnel	7,500	15,000	13,000	3,500
Active Reserve Personnel	8,300	4,260	11,000	60,000
Tanks	84	0	0	0
Armored Fighting Vehicles (AFVs)	247	432	250	318
Self-Propelled Guns (SPGs)	0	0	0	0
Towed-Artillery	54	54	20	66
Multiple-Launch Rocket Systems (MLRs)	0	0	0	0
Total Aircraft	28	9	4	6
Fighters/Interceptors	0	0	0	0
Fixed-Wing Attack Aircraft	2	1	0	0
Transport Aircraft	16	8	4	0
Trainer Aircraft	13	0	0	6
Helicopters	16	4	4	0
Attack Helicopters	0	0	0	0
Total Naval Strength	2	12	18	6
Aircraft Carriers	0	0	0	0
Frigates	0	0	0	0
Destroyers	0	0	0	0
Corvettes	0	0	0	0
Submarines	0	0	0	0
Coastal Defense Craft	2	4	11	0
Mine Warfare	0	4	6	3
Labor Force	918,700	1,477,000	1,005,000	674,400
Merchant Marine Strength	24	38	11	25
Major Ports and Terminals	1	2	2	6
Roadway Coverage	38,985	84,166	72,44	58,412
Railway Coverage	1,228	1,767	2,239	1,196
Serviceable Airports	16	61	42	18
Defense Budget	\$790,000,00	\$430,000,00	\$280,000,00	\$335,000,00
	0	0	0	0

<http://www.globalfirepower.com/>

Πηγές

Βιβλιογραφία (Ελληνόγλωσση)

1. Ανδριανόπουλος, Α., *AZERBAIJAN: Κυρίαρχος στο σταυροδρόμι της Ευρασίας*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016.
2. Γρίβας, Κ., «Το σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού σε έναν πολυπολικό κόσμο», στο «*ΝΕΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ*», Στοχαστής, Αθήνα 2017, σσ.107-113.
3. Διακοφωτάκης, Γ., *Κριμαία: A new(er) world (dis)order?*, Andy's publishers, Αθήνα 2014
4. Ευθυμιόπουλος, Μ. Π., *Το NATO στον 21^ο αιώνα: Η ανάγκη για ένα νέο στρατηγικό πλάνο και η διεύρυνση των σχέσεων NATO-Ρωσίας*, Σάκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2008.
5. Ζάιπελ, Χ., *Πούτιν: Η εξουσία εκ των έσω*, Καστανιώτης, Αθήνα 2016
6. Γερέ, F., *Γιατί οι πόλεμοι: ένας αιώνας γεωπολιτικής*, μτφση Ιωάννα Τζουρμανά, Παπαζήσης, Αθήνα 2005.
7. Ηλιόπουλος, Η., *Ζητήματα Γεωπολιτικής και Διπλωματίας Ναυτικών και Ηπειρωτικών Δυνάμεων στον Σύγχρονο Κόσμο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2008.
8. Κάντας, Α., *Η μικρή σκακιέρα*, Παπαζήσης, Αθήνα 2016.
9. Cassese, A., *Διεθνές Δίκαιο*, Gutenberg, Αθήνα 2012.
10. Κασκαρέλης, Β., *Η τέλεια καταγίδα: Το NATO μετά την 11^η Σεπτεμβρίου*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2017.
11. Kissinger, H., *Διπλωματία*, Λιβάνης, Αθήνα 1995.

12. Chossudovsky, M., *Η παγκοσμιοποίηση του πολέμου*, μτφρση Μ, Πουλάκου, Δ. Καπράνου, Πιρόγα, Αθήνα 2016.
13. Μάζης, Ι. Θ., *Γεωπολιτική: Η Θεωρία και η Πράξη*, Παπαζήσης, Αθήνα 2002.
14. Μάζης, Ι.Θ., *Γεωπολιτική και γεωστρατηγική της συριακής κρίσεως*, Λειμών, Αθήνα 2016.
15. Μάζης, Ι.Θ και Μπαλαφούτα, Β., *Γεωπολιτική Πραγματικότητα στο Δίπολο Ελλάδος-Κύπρου: Λύσεις και Άλλοθι*, Παπαζήσης, Αθήνα 2014.
16. Μάζης, Ι. Θ., *Μεταθεωρητική Κριτική Διεθνών Σχέσεων και Γεωπολιτικής: Το Νεοθετικιστικό Πλαίσιο*, Παπαζήσης, Αθήνα 2012.
17. Μάζης, Ι. Θ., *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική: Μνήμη Τάσσου Παπαδόπουλου*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2013.
18. Μάκιντερ, Χ. Τζ., *Δημοκρατικά Ιδεώδη και άλλες τρεις εισηγήσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2006.
19. Brzezinski, Z., *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, Λιβάνης, Αθήνα 1998.
20. Ρούκουνας, Ε., *Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*, Εστία, Αθήνα 1995.
21. Spykman, N. J., *Η Γεωγραφία της Ειρήνης*, Παπαζήσης, Αθήνα 2004.
22. Τσακίρης, Θ., «Το Δόγμα του «Εγγύς Εξωτερικού»: Η ρωσική εξωτερική πολιτική έναντι της Ουκρανίας», *«Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις»*, Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σς. 181-221.

23. Φραγκονικολόπουλος, Χ., «Επίμετρο: Ιδεολογικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της Ρωσίας στον πρώιμο 21^ο αιώνα», *Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2010, σσ.223-240.

Βιβλιογραφία (Ξενόγλωσση)

24. Mazis, I. Th., “LXV. The rationale of NATO founding and N.J. Spykman’s geopolitical example”, *Geopolitics: Academic Dissertations (2009-2016)*, Vol. II, Λειμών, Αθήνα 2016, pp. 657-673.

25. Szabo, S. F., *Germany, Russia, and the rise of geo-economics*, Bloomsbury, London 2015.

Άρθρα (Ελληνόγλωσσα)

26. Βουλγαράκης, Μ. και Γραμματικάκης, Μ., «Η Gazprom ως όπλο εξωτερικής πολιτικής: ο ρόλος της στην πρόσφατη ουκρανική κρίση», *Foreign Affairs the Hellenic Edition*, Τεύχος 42, Οκτώβριος-Νοέμβριος 2016, σς. 154-174.

27. Γρίβας, Κ., «Προς αναζήτηση ευρωπαϊών συμμάχων με στόχο και την απομόνωση της Γερμανίας: Αποσυσπείρωση της Ευρασίας μέσω διάλυσης της ΕΕ;», *Επίκαιρα*, 368^ο τεύχος, 17/02-02/03/2017, σς. 21-23.

28. Γρίβας, Κ., «ΗΠΑ-ΤΟΥΡΚΙΑ-ΕΛΛΑΔΑ: Σχέσεις σε τεντωμένο σχοινί», *Pronews*, τεύχος 08, Δεκέμβριος 2016, σς. 14-17.

29. Γρίβας, Κ., «Η Δύση πέθανε. Ευκαιρία για την Ελλάδα; Ανάγκη για νέα γεωστρατηγική στη μεταδυτική εποχή», *Επίκαιρα*, 327^ο τεύχος, 12/02/-18/02/2016, σς.62-63.

30. Ιωαννίδης, Ρ., «Τριβές στο ΝΑΤΟ για τη Ρωσία και το ανατολικό μέτωπο», *Άμυνα και Διπλωματία*, τεύχος 304, Απρίλιος 2017, σς. 10-11.

Άρθρα (Ξενόγλωσσα)

31. Bennet, K., 'Russia's Encirclement Obsession', *The American Interest*, Vol.XI, No.4 March/April 2016, pp. 59-70.

32. Breedlove, P. M., «Η επόμενη δράση του NATO: Πώς να χειριστεί την Ρωσία και άλλες απειλές», *Foreign Affairs*, Φεβρουάριος-Μάρτιος 2017, σς.54-67.

33. Edit, I., 'A wake-up call for Europe', *The Progressive Post*, #3, Winter 2016, pp. 21-22.

34. Ferguson, N., 'Donald Trump's New World Order', *The American Interest*, Vol. XII, No. 4, pp. 37-47.

35. Tocci, N., interviewed by Alain Bloëdt, 'Foreign Policy: No longer a subject of Division?', Winter 2016, *The Progressive Post*, pp. 58-60.

Διαδίκτυο (ελληνόγλωσσες πηγές)

36. Ανώνυμος, «Είναι νομιμοποιημένες οι ενέργειες της Ρωσίας στην Ουκρανία;», 4 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=573186>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

37. Ανώνυμος, 'Η Ειρήνη της Βεσφαλίας', *sansimera*, <https://www.sansimera.gr/articles/1043>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

38. Ανώνυμος, 'Τι είναι το NATO;', διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20150428_WhatIsNATO_gre.pdf (ανακτήθηκε 18/05/2017).

39. Ανώνυμος, «Το Δόγμα Τρούμαν», διαθέσιμο σε: <https://www.sansimera.gr/articles/88>, (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

40. Ανώνυμος, «Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ», *greekalert*, διαθέσιμο σε: http://www.greekalert.com/2014/06/blog-post_5264.html (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

41. Καλογήρου, Γ.Μ. και Κουτσικα, Ο., «Νόμιμη η ενσωμάτωση της Κριμαίας στη Ρωσία;» 24 Ιουλίου 2015, *analyseto*, διαθέσιμο σε: <https://analuseto.gr/nomimi-i-ensomatosi-tis-krimeas-sti-rosia-grafoun-i-kalogirou-georgia-maria-ke-koutsika-olga/>, (ανακτήθηκε 16 Δεκεμβρίου 2016).

42. Μελέτης, Ν., «Η Κριμαία και το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση», 17 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: http://www.ethnos.gr/diethni/arthro/h_krimaia_kai_to_dikaioma_ton_laon_stin_autod_iathesi-63978845/, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

43. ΟΗΕ, ‘Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών’, http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=14, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

44. Π. Παπακωνσταντίνου, ‘Η προφητεία του Κίσινγκερ και ο κόσμος του Τραμπ’, 29 Ιανουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/893922/article/epikairothta/kosmos/h-profheteia-toy-kisingker-kai-o-kosmos-toy-tramp>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

Διαδίκτυο (ξενόγλωσσες πηγές)

45. Acronym Institute for Disarmament Diplomacy, ‘UN Security Council & UN General Assembly’, διαθέσιμο σε: <http://www.acronym.org.uk/old/directory/building-security/united-nations-conference-disarmament/un-security-council-un-general-assembly> (ανακτήθηκε 6 Ιουνίου 2017).

46. Adomeit, H. ‘Russia and its Near Neighbourhood’, Απρίλιος 2011, διαθέσιμο σε: <http://aei.pitt.edu/58636/1/4.2011.pdf> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

47. Anonymous, ‘About Commonwealth of Independent States’, διαθέσιμο σε: <http://www.cisstat.com/eng/cis.htm> (ανακτήθηκε 01 Μαΐου 2017).
48. Anonymous, ‘Background information on the Responsibility to Protect’, διαθέσιμο σε: <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).
49. Anonymous, ‘Commonwealth of Independent States’, 26 Οκτωβρίου 2011, διαθέσιμο σε: <http://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/commonwealth-independent-states-cis/> (ανακτήθηκε 07 Μαΐου 2017).
50. Anonymous, ‘Direct Line with Vladimir Putin’, 17 Απριλίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796> (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).
51. Anonymous, ‘European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations: From 6 to 28 members’, 6 Δεκεμβρίου 2016, *europa.eu*, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/from-6-to-28-members_en, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2016).
52. Anonymous, ‘EU sanctions against Russia over Ukraine crisis’, διαθέσιμο σε: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).
53. Anonymous, ‘EU-Ukraine relations, factsheet’, 16 Μαρτίου 2017, *europa.eu*, διαθέσιμο σε: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/4081/-eu-ukraine-relations_en, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).
54. Anonymous, ‘First 100 days: Where President Trump stands on key issues’, 20 Απριλίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/election-us-2016-37468751>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).
55. Anonymous, ‘40 Years of EU enlargements: Who has joined the EU so far?’, *europa.eu*, Βλ. ενότητα accession criteria, διαθέσιμο σε:

http://www.europarl.europa.eu/external/html/euenlargement/default_en.htm,

(ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2016).

56. Anonymous, ‘George Kennan sends “long telegram” to State Department’, *History*, διαθέσιμο σε: <http://www.history.com/this-day-in-history/george-kennan-sends-long-telegram-to-state-department>, (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

57. Anonymous, ‘Greece Military Strength’, διαθέσιμο σε: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=greece, (ανακτήθηκε 11 Ιουνίου 2017).

58. Anonymous, ‘MH17 crash: Russia vetoes UN resolution for international tribunal’, 29 Ιουλίου 2015, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-33710088> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

59. Anonymous, ‘Montenegro approves Nato membership as Russia protests’, 28 Απριλίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-39738238>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

60. Anonymous, ‘NATO Member Countries’, *NATO’s official site*, 06 Φεβρουαρίου 2017, (διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

61. Anonymous, ‘The world adjusts to Trump’s ambiguous policies’, *diis*, διαθέσιμο σε: <https://www.diis.dk/en/trending-topic/the-world-adjusts-to-trumps-ambiguous-policies>, (ανακτήθηκε 03 Ιουνίου 2017).

62. Anonymous, ‘Организация Договора о коллективной безопасности’, διαθέσιμο σε: http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

63. Anonymous, ‘Poland in NATO’, διαθέσιμο σε: http://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/nato_2016/poland_in_nato/, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

64. Anonymous, 'Putin deplores collapse of USSR', 25 Απριλίου 2005, *news.bbc.uk*, διαθέσιμο σε: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4480745.stm> (01 Μαΐου 2017).
65. Anonymous, 'Relations with Russia', 6 Απριλίου 2017, *nato.int*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).
66. Anonymous, 'Russian Military Bases Abroad: Facts and Details', 8 Οκτωβρίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://sputniknews.com/military/201610081046123220-russian-abroad-military-bases/>, (ανακτήθηκε 10 Απριλίου 2017).
67. Anonymous, 'Signatures of Partnership for Peace Framework Document', 10 Ιανουαρίου 2012, *nato.int*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).
68. Anonymous, 'The hearing of the case Ukraine v. Russian Federation under UNCLOS will start at the beginning of 2017', 23 Δεκεμβρίου 2016, διαθέσιμο σε: <http://mfa.gov.ua/en/press-center/news/53422-na-pochatku-2017-roku-rozpochnetysya-rozglyad-spravi-ukrajina-proti-rosijsykoji-federaciji-zgidno-z-konvencijeju-oon-z-morsyko-go-prava>. (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).
69. Anonymous, 'The Orange Revolution and the Yushchenko presidency', *encyclopaediabritannica*, διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Orange-Revolution-and-the-Yushchenko-presidency#ref986649>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).
70. Anonymous, 'Trump says NATO 'no longer obsolete'', 12 Απριλίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-39585029>, (ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2017).
71. Anonymous, 'Ukraine: An evening on the front line with troops in Donetsk', 27 Ιουλίου 2015, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/av/world-europe->

[33665706/ukraine-an-evening-on-the-front-line-with-troops-in-donetsk](http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275) , (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

72. Anonymous, ‘Ukraine crisis: Timeline’, 13 Νοεμβρίου 2014, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

73. Anonymous, ‘Ukraine plans NATO referendum...but alliance reportedly shuns missile shield talks with Kiev’, 2 Φεβρουαρίου 2017, *rt*, διαθέσιμο σε: <https://www.rt.com/news/376038-ukraine-nato-russia-poroshenko/>, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017).

74. Anonymous, ‘UN General Assembly votes for resolution on human rights in Crimea’, 19 Δεκεμβρίου 2017, *Reuters*, διαθέσιμο σε: <https://www.unian.info/politics/1687011-un-general-assembly-votes-for-resolution-on-human-rights-in-crimea.html> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

75. Anonymous, ‘Warsaw Pact: Europe [1955-1991]’, διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact> (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

76. Bachelor, T., ‘The map that shows how many NATO troops are deployed along Russia’s border’, 5 Φεβρουαρίου 2017, *independent*, διαθέσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-nato-border-forces-map-where-are-they-positioned-a7562391.html>, (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017).

77. Barnes, J.E., Hodge, N., ‘NATO Shelves Plan to Meet With Ukraine: Talks about missile system in neighboring Romania seen as potentially provocative to Russia’, 1 Φεβρουαρίου 2017, *WSJ*, διαθέσιμο σε: <https://www.wsj.com/articles/nato-shelves-plan-to-meet-with-ukraine-1485964862>, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017).

78. Bershidsky, L., ‘Turkey’s Troubled NATO Status’, 14 Μαρτίου 2017, *Bloomberg*, διαθέσιμο σε: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-03-14/turkey-s-nato-status-grows-more-troubled>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

79. Bordachev, T., ‘Russia in Asia and Eurasia: Successes and new challenges’, 4 Ιανουαρίου 2017, *valdaiclub*, διαθέσιμο σε: <http://valdaiclub.com/a/highlights/russia-in-asia-and-eurasia/>, (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

80. Borger, J., Inzaurrealde, B., ‘Russian vetoes are putting UN security council’s legitimacy at risk, says US’,²³ Σεπτεμβρίου 2015, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/23/russian-vetoes-putting-un-security-council-legitimacy-at-risk-says-us> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

81. Bouchet, N., ‘Russia’s “militarization” of colour revolutions”, Vol. 4/2, January 2016, *Policy Perspectives*, διαθέσιμο σε: <https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/PP4-2.pdf>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).

82. Brilmayer, L., ‘Why the Crimean referendum is illegal’, 14 Μαρτίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/14/crimean-referendum-illegal-international-law>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

83. Bryant, N., ‘Ukraine’s Yanukovich asked for troops, Russia tells UN’, 4 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26427848>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

84. Burke, J. ‘Post-Soviet world: what you need to know about the 15 states’, 9 Ιουνίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/09/-sp-profiles-post-soviet-states>, (ανακτήθηκε 08 Απριλίου 2017).

85. Burridge, T., ‘Eastern Ukraine conflict: A new, bloody chapter’, 2 Φεβρουαρίου 2017, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-38837730>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

86. Cebrián, B. D., ‘Latvia: Can’t live with Russia, can’t live without her’, 27 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε:

http://elpais.com/elpais/2017/03/24/inenglish/1490368154_789831.html (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

87. Chausovsky, E., ‘Washington’s Cold War Containment strategy is still alive and well’, 23 Ιανουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.stratfor.com/article/washingtons-cold-war-containment-strategy-still-alive-and-well> (ανακτήθηκε 10 Μαΐου 2017).

88. Chivvis, C. S., ‘Understanding Russian ‘Hybrid Warfare’ and what can be done about it’, 22 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.rand.org/pubs/testimonies/CT468.html>, (ανακτήθηκε 11 Απριλίου 2017).

89. Conley, H. et al., ‘The Kremlin Playbook: understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe’, October 2016, διαθέσιμο σε: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/1601017_Conley_KremlinPlaybook_Web.pdf, (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

90. Council of the European Union, ‘Council Decision 2014/145/CSFP’, 17 Μαρτίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF> (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

91. Council of the EU, ‘Council Regulation EU No 692/2014’, 23 Ιουνίου 2014, διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014R0692-20141220&qid=1444987014323&from=EN>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

92. Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law, ‘Opinion on whether the decision taken by the Supreme Council of the Autonomous republic of Crimea in Ukraine to organise a referendum on becoming a constituent territory of the Russian Federation or restoring Crimea’s 1992 Constitution is compatible with constitutional principles’, adopted by the Venice Commission, on 21-22 March 2014, διαθέσιμο σε:

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e) (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

93. Council of Europe, European Commission for Democracy Through Law, ‘Opinion on Whether draft federal constitutional law No. 462741-6 on amending the federal constitutional law of the Russian federation on the procedure of admission to the Russian Federation and creation of a new subject within the Russian Federation is compatible with the international law’ endorsed by the Venice Commission at its 98th Plenary Session , on 21-22 March 2014, διαθέσιμο σε: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)004-e) (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

94. Crosby, A., ‘ICJ Rejects Kyiv’s Call to Halt Russian Support for Separatists’, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.rferl.org/a/ukraine-icj-rejects-call-russian-support-separatists/28439362.html>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

95. Daalder, I., “The best answer to Russian aggression is containment”, 16 Οκτωβρίου 2016, *FinancialTimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.ft.com/content/258cffe0-9171-11e6-8df8-d3778b55a923>, (ανακτήθηκε 04 Ιουνίου 2017).

96. Dempsey, J., ‘Georgia’s NATO, EU, and Russia Challenge’, 20 Ιουνίου 2016, διαθέσιμο σε: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/63845>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

97. De Geest, S., ‘Russian Intervention in Ukraine; R2P Limits and reclaiming the Concept and Narrative’, 11 Απριλίου 2015, διαθέσιμο σε: <http://www.hscentre.org/russia-and-eurasia/russian-intervention-ukraine-r2p-limits-reclaiming-concept-narrative/>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

98. Edts of Encyclopaedia Britannica, ‘The Maidan protest movement’, διαθέσιμο σε: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Maidan-protest-movement>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

99. Erlanger, S., ‘After Initial Triumph, Ukraines’s Leaders Face Battle for Credibility’, 1 Μαρτίου 2014, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2014/03/02/world/europe/after-initial-triumph-ukraines-leaders-face-battle-for-credibility.html>, (ανακτήθηκε 04 Ιουνίου 2017).
100. Erlanger, S., ‘Highlights: In Brussels, Trump Scolds Allies on Cost-Sharing, and Stays Vague on Article 5’, 25 Μαΐου 2017, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2017/05/25/world/europe/trump-brussels-nato.html>, (ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2017).
101. European Commission, ‘Commission Guidance note on the implementation of certain provisions of Regulations (EU) No 833/2014’, 25 Σεπτεμβρίου 2015, διαθέσιμο σε: https://europa.eu/newsroom/sites//newsroom/files/docs/body/1_act_part1_v2_en.pdf (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).
102. European Court of human Rights, May 2017, διαθέσιμο σε: http://www.echr.coe.int/Documents/CP_Ukraine_ENG.pdf (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).
103. European Parliament’s Directorate General for External Policies, ‘The situation of national minorities in Crimea following its annexation by Russia’, διαθέσιμο σε: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578003/EXPO_STU\(2016\)578003_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578003/EXPO_STU(2016)578003_EN.pdf) (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).
104. European Parliament, ‘Minsk peace agreement: still to be consolidated ont the ground’, 12 Φεβρουαρίου 2015, <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-548991-Minsk-peace-summit-FINAL.pdf> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).
105. Feith, D. J., and Cropsey, S., ‘How the Russian ‘Reset’ explains Obama’s Foreign Policy’, 16 Οκτωβρίου 2012, *foreign affairs*, διαθέσιμο σε: <http://foreignpolicy.com/2012/10/16/how-the-russian-reset-explains-obamas-foreign-policy/>, (ανακτήθηκε 03 Ιουνίου 2017).

106. Friedman, U., ‘Russia’s Slow-motion Invasion of Ukraine: Is Putin waging a new form of warfare, or a very old one?’, 29 Αυγούστου 2014, *theatlantic*, διαθέσιμο σε: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/08/russias-stealthy-slow-motion-invasion-of-ukraine/379312/>, (ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2017).
107. Galimova, I., ‘The post-soviet space as the sphere of influence of Russia: “Compelling to friendship”mission”, 25 Φεβρουαρίου 2016, *geopolitica.info*, διαθέσιμο σε: <http://www.geopolitica.info/the-post-soviet-space/> (ανακτήθηκε 01 Μαΐου 2017).
108. General Assembly, ‘Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014’, 68/262. Territorial integrity of Ukraine’, 1 Απριλίου 2014, United Nations, διαθέσιμο σε: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).
109. General Assembly, ‘71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine), 1 Φεβρουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://undocs.org/A/RES/71/205> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).
110. Giuliani, J.D. ‘Russia, Ukraine and International Law’, 17 Φεβρουαρίου 2015, *Europeanissues*, no.344, διαθέσιμο σε: <http://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-344-en.pdf>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).
111. Gobronidje, G., ‘The tragic roots of the Five-Day war between Russia and Georgia’, 9 Αυγούστου 2016, διαθέσιμο σε: <http://www.russia-direct.org/opinion/tragic-roots-five-day-war-between-russia-and-georgia> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).
112. Gordon, M. R., ‘Russia Deploys Missile, Violating Treaty and Challenging Trump’, 14 Φεβρουαρίου 2017, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2017/02/14/world/europe/russia-cruise-missile-arms-control-treaty.html>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

113. Gorka, A., ‘NATO Build-up in Romania: Clear Threat to Russia’, 22 Απριλίου 2017, *strategic culture*, διαθέσιμο σε: <http://www.strategic-culture.org/news/2017/04/22/nato-build-up-romania-clear-threat-russia.html>,

(ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

114. Grant, T., ‘Russia’s Invasion of Ukraine: What does International Law Have to Say?’, 25 Αυγούστου 2015, *lawfareblog*, διαθέσιμο σε: <https://www.lawfareblog.com/russias-invasion-ukraine-what-does-international-law-have-say>,

(ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

115. Gurcan, M., ‘Russia scores diplomacy points by mentoring Kazakhstan on Mideast’, 3 Ιανουαρίου 2017, *al-monitor*, διαθέσιμο σε: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/turkey-kazakhstan-new-mediator-for-syria.html>

(ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

116. Harding, L., ‘Nato and Russia playing dangerous game with military build-up’, 27 Οκτωβρίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/27/military-build-up-along-russias-border-no-cause-for-alarm>,

(ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

117. Harding, L, and Weaver, M., ‘Barack Obama calls for ‘reset’ in US-Russia relations’, 7 Ιουλίου 2009, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2009/jul/07/barack-obama-russia-moscow-speech>,

(ανακτήθηκε 03 Ιουνίου 2017).

118. Hayrapetyan, A., ‘Why the collective Security Treaty Organization is a pale replica of NATO’, 8 Σεπτεμβρίου 2016, *Russia-direct.org*, διαθέσιμο σε: <http://www.russia-direct.org/opinion/why-collective-security-treaty-organization-just-pale-replica-nato>

(ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

119. Hays, J., ‘Facts and Details: Manas air base and the US military in Kyrgyzstan’, 2008, διαθέσιμο σε: http://factsanddetails.com/central-asia/Kyrgyzstan/sub8_5d/entry-4793.html (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

120. Hicks, K. H. et.al., ‘NATO Enlargement: A Case Study’, 15 Μαΐου 2017, *csis*, διαθέσιμο σε: <https://medium.com/center-for-strategic-and-international-studies/nato-enlargement-a-case-study-c380545dd38d>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

121. Hirsh, M., ‘Once a Hawk, Brzezinski Sees Hope for U.S.-Russia Relations: A Cold War hardliner explains why this time is very different’, 27 Νοεμβρίου 2015, *politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.com/magazine/story/2015/11/brzezinski-sees-hope-for-us-russia-relations-interview-hirsh-213400>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

122. ICJ, ‘Application of the International convention on the Elimination of All forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation)’, 15 Οκτωβρίου 2008, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14809.pdf> (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

123. ICJ, No. 2017/15, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19412.pdf>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

124. ICJ, Ordonnance, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19394.pdf>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

125. International Crisis Group, ‘The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade’, *Report No 240*, 20 Ιουλίου 2016, διαθέσιμο σε: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/eurasian-economic-union-power-politics-and-trade> (ανακτήθηκε 07 Μαΐου 2017).

126. Itzkowitz Shiffrinson, J. R., ‘Op-Ed: Russia’s got a point: The U.S. broke a NATO promise’, 30 Μαΐου 2016, *Los Angeles Times*, διαθέσιμο σε: <http://www.latimes.com/opinion/op-ed/la-oe-shiffrinson-russia-us-nato-deal--20160530-snap-story.html> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

127. Joyce, S., ‘Along a shifting border, Georgia and Russia maintain an uneasy peace’, 13 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε:

<http://www.npr.org/sections/parallels/2017/03/13/519471110/along-a-shifting-border-georgia-and-russia-maintain-an-uneasy-peace> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

128. Karaganov, S., ‘Russia needs to defend its interests with an iron fist’, FT, 5 Μαρτίου, 2014, διαθέσιμο σε: <https://www.ft.com/content/1b964326-a479-11e3-9cb0-00144feab7de>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

129. Karatnycky, A. ‘Ukraine’s Orange Revolution’, March/April, 2005 issue, *foreignaffairs*, διαθέσιμο σε: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2005-03-01/ukraines-orange-revolution>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

130. Kelly, L., ‘NATO deploys troops to Poland while concerns about country’s army rise’, 13 Απριλίου 2017, *reuters*, διαθέσιμο σε: <http://www.reuters.com/article/us-nato-russia-poland-idUSKBN17F290>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

131. Kersten, M., ‘Does Russia have a ‘responsibility to protect’ Ukraine? Don’t buy it’, 4 Μαρτίου 2014, *theglobeandmail*, διαθέσιμο σε: <https://www.theglobeandmail.com/opinion/does-russia-have-a-responsibility-to-protect-ukraine-dont-buy-it/article17271450/?arc404=true>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

132. King, E., ‘Ukraine mulls referendum on NATO membership’, 2 Φεβρουαρίου 2017, *politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.eu/article/ukraine-mulls-referendum-on-nato-membership/>, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017).

133. Kissinger, H., ‘How the Ukraine Crisis Ends’, 6 Μαρτίου 2014, *Washingtonpost*, διαθέσιμο σε: <http://www.henryakissinger.com/articles/wp030614.html>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

134. Lambert, T., ‘A short history of Ukraine’, διαθέσιμο σε: <http://www.localhistories.org/ukraine.html>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

135. Lavrenov, S. 'The current status of Russia-Moldova relations', 24 Ιανουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://valdaiclub.com/a/highlights/the-current-status-of-russia-moldova-relations/> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).
136. Leventis, G., 'Crimea-Cyprus Self Determination: Universal Principle for Universal Implementation', 17 Μαΐου 2017, *internationalsecurityforum*, διαθέσιμο σε: <http://www.inter-security-forum.org/crimea-cyprus-self-determination-universal-principle-for-universal-implementation/> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).
137. MacFarquhar, N., 'With Michael Flynn Gone, Russia Sees a Different Trump', 14 Φεβρουαρίου 2017, *nytimes*, διαθέσιμο σε: https://www.nytimes.com/2017/02/14/world/europe/michael-flynn-russia.html?_r=0, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).
138. Marson, J., 'Putin to the West: Hands on Ukraine', 25 Μαΐου 2009, *time*, διαθέσιμο σε: <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1900838,00.html>, (ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2017).
139. Mearsheimer, J. J., 'Why the Ukraine's crisis is the West's Fault', September/October 2014 Issue, *foreignaffairs*, διαθέσιμο σε: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>, (ανακτήθηκε 26 Μαΐου 2017).
140. Minorities at Risk Project, 'Chronology for Crimean Russians in Ukraine', 2004, διαθέσιμο σε: <http://www.refworld.org/docid/469f38ec2.html> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).
141. Nafeez, A. 'Ukraine crisis is about Great Power oil, gas pipeline rivalry', 6 Μαρτίου 2014, *theguardian*, διαθέσιμο σε: <https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/mar/06/ukraine-crisis-great-power-oil-gas-rivals-pipelines>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

142. NATO, 'Enlargement', 7 Ιουνίου 2017, *nato*, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49212.htm?selectedLocale=en (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

143. NATO, 'Relations with Ukraine', 3 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm, (ανακτήθηκε 23 Μαΐου 2017).

144. NATO, 'NATO-Russia relations: the facts: NATO enlargement threatens Russia', 29 Μαΐου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#cl410, (ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2017).

145. NATO official site, 'NATO's purpose is to contain or weaken Russia', 29 Μαΐου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#cl104 (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

146. NATO, 'Member countries', 12 Ιουνίου 2017, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm (ανακτήθηκε 13 Ιουνίου 2017).

147. NATO Fact Sheet, 'NATO Enlargement & Open Door', Ιούλιος 2016, διαθέσιμο σε: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-enlargement-eng.pdf (ανακτήθηκε 26 Μαΐου 2017).

148. Osborne, S., 'Russia calls Romania a 'clear threat' and NATO outpost for hosting US missile shield', 9 Φεβρουαρίου 2017, *independent*, διαθέσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-romania-clear-threat-nato-outpost-us-anti-missile-shield-putin-tensions-a7571031.html>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

149. Osborne, S., 'Angela Merkel says Germany can no longer rely on Donald Trump's America: 'We Europeans must take our destiny into our own hands'', 28 Μαΐου 2017, *independent*, διαθέσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/angela-merkel-donald-trump->

[germany-us-no-longer-rely-european-union-climate-change-g7-a7760486.html?cmpid](http://www.dailymail.co.uk/news/article-4543726/Trump-calls-Germany-bad-bad.html?cmpid), (ανακτήθηκε 28 Μαΐου 2017).

150. Parry, H., ‘Trump calls Germany ‘bad, very bad’ over their global exports as he pledges to stop them selling millions of cars in the US during meeting with European leaders’, 26 Μαΐου 2017, *mailonline*, διαθέσιμο σε: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4543726/Trump-calls-Germany-bad-bad.html>, (ανακτήθηκε 31 Μαΐου 2017).

151. Paul, D. ‘Russia-Georgia War in 2008 Told the West –and Putin- What Was Coming’, 3 Μαρτίου 2014, *huffingtopost*, διαθέσιμο σε: https://www.huffingtonpost.com/david-paul/russia-georgia-war-in-2008_b_4891391.html (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

152. Portnikov, V., ‘Kremlin denies existence of Yanukovych’s “invasion letter”’, 11 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://euromaidanpress.com/2017/03/11/kremlin-denies-existence-of-yanukovychs-invasion-letter/>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

153. Rapoza, K., ‘Russia vetoes Crimea Resolution in U.N. Security Council’, 15 Μαρτίου 2014, *Forbes*, διαθέσιμο σε: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2014/03/15/russia-vetoes-crimea-resolution-in-u-n-security-council/#3827dd9d52e3> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

154. Roudik, P., ‘International Court of Justice: Ruling on Georgia v. Russian Federation’, 20 Οκτωβρίου 2008, *libraryofcongress*, διαθέσιμο σε: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/international-court-of-justice-ruling-on-georgia-v-russian-federation/> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

155. Sengupta, S., ‘Russia Vetoes U.N. Resolution on Crimea’, 15 Μαρτίου 2014, *thenewyorktimes*, διαθέσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2014/03/16/world/europe/russia-vetoes-un-resolution-on-crimea.html> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

156. Sharkov, D., ‘Russian troops amassing heavy weaponry on Ukraine border’, 28 Μαΐου 2015, newsweek, διαθέσιμο σε: <http://www.newsweek.com/pro-russian-rebelsrussia-militaryukraine-russian-borderukraine-conflict-604303> (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

157. Sullivan, M., ‘Justifying Crimea: President Putin invokes R2P’, 11 Απριλίου 2014, *brownpoliticalreview*, διαθέσιμο σε: <http://www.brownpoliticalreview.org/2014/04/justifying-crimea-president-putin-invokes-r2p/>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

158. Quigley, A., ‘Haley: Russian sanctions will continue under Trump’, 2 Φεβρουαρίου 2017, *politico*, διαθέσιμο σε: <http://www.politico.com/story/2017/02/nikki-haley-russia-sanctions-trump-234566>, (ανακτήθηκε 26 Μαρτίου 2017).

159. RFE/RL's Belarus Service, ‘Lukashenka Accuses Russia of ‘Grabbing Belarus By the Throat’’, (3 Φεβρουαρίου 2017), διαθέσιμο σε: <https://www.rferl.org/a/belarus-lukashenka-chaos-and-conflict-press-conference/28276919.html>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

160. RFE/RL, ‘EU warns Moldova to honor trade pact as President looks to Russia’, 19 Απριλίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.rferl.org/a/moldova-eu-warning-trade-pact- Eurasian-Union/28439766.html> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

161. Saffire, W., ‘ON LANGUAGE; The Near Abroad’, *The New York Times*, 22 May 1994, διαθέσιμο σε: <http://www.nytimes.com/1994/05/22/magazine/on-language-the-near-abroad.html> (Ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).

162. Safire, W., ‘Putin’s ‘Creeping Coup’’, 9 Φεβρουαρίου 2004, *nytimes*, διαθέσιμο σε: <http://www.nytimes.com/2004/02/09/opinion/putin-s-creeping-coup.html>, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).

163. Samolovon, I., ‘Responsibility to Protect and Russia: From Georgia to Crimea’, 2 Ιουλίου 2015, *intersectionproject*, διαθέσιμο σε:

<http://intersectionproject.eu/article/politics/responsibility-protect-and-russia-georgia-crimea>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

164. Sasse, G., ‘Revisiting the 2014 Annexation of Crimea’, 15 Μαρτίου 2017, *carnegieeurope*, διαθέσιμο σε: <http://carnegieeurope.eu/2017/03/15/revisiting-2014-annexation-of-crimea-pub-68423>, (ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

165. Sawyer Samp, L. et al., ‘Recalibrating U.S Strategy Toward Russia: A New Time for Choosing’, March 2017, *csis*, διαθέσιμο σε: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/170329_Hicks_USStrategyTowardRussia_Web.pdf?PHeYffp2ZLh9ZiFy7s99TukdFvRdWRLX, (ανακτήθηκε 4 Μαΐου 2017).

166. Shraibman, A., ‘The far-reaching consequences of Belarus’s conflict with Russia’, 8 Φεβρουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://carnegie.ru/commentary/?fa=67939> (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

167. Sokolsky, R., ‘The new NATO-Russia Military Balance: Implications for European Security’, 13 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://carnegieendowment.org/2017/03/13/new-nato-russia-military-balance-implications-for-european-security-pub-68222>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

168. Szoldra, P., and Associated Press, ‘Here’s who is paying the agreed-upon share to NATO- and who isn’t’, 16 Φεβρουαρίου 2017, *businessinsider*, διαθέσιμο σε: <http://www.businessinsider.com/nato-share-breakdown-country-2017-2>, (ανακτήθηκε 11 Ιουνίου 2017).

169. The Data Team, ‘Military spending by NATO members Does America contribute more than its fair share?’, 16 Φεβρουαρίου 2017, διαθέσιμο σε: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2017/02/daily-chart-11>, (ανακτήθηκε 12 Ιουνίου 2017).

170. Toucas, B., ‘NATO and Russia in the Black Sea: A New Confrontation?’, 6 Μαρτίου 2017, διαθέσιμο σε: <https://www.csis.org/analysis/nato-and-russia-black-sea-new-confrontation>, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

171. Tsygankov, A. P., ‘the Russia-NATO mistrust: Ethnophobia and the double expansion to contain “the Russian Bear”’, 13 Δεκεμβρίου 2015, διαθέσιμο σε: https://www.researchgate.net/publication/257427501_The_Russia-NATO_mistrust_Ethnophobia_and_the_double_expansion_to_contain_the_Russian_Bear, (ανακτήθηκε 01 Ιουνίου 2017).

172. United Nations, ‘General Assembly adopts Resolution Calling upon states not to recognize Changes in Status of Crimea Region’, διαθέσιμο σε: <https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm> (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

173. United Nations office on genocide prevention and the responsibility to protect, ‘Responsibility to Protect’, διαθέσιμο στη δνση <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html> (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

174. Vasovic, A., ‘Montenegro’s NATO membership important for keeping Russia at bay – McCain’, 12 απριλίου 2017, *reuters*, διαθέσιμο σε: <http://www.reuters.com/article/us-usa-montenegro-nato-idUSKBN17E1VB>, (ανακτήθηκε 18 Μαΐου 2017).

175. Vermeulen, M., ‘Dusting off the Karaganov doctrine’, 17 Απριλίου 2014, διαθέσιμο σε: <https://www.europeangeostrategy.org/2014/04/dusting-karaganov-doctrine/>, (ανακτήθηκε 07 Ιουνίου 2017).

176. Vladimir Putin’s Speech, ‘Crimea crisis: Russian President Putin’s speech annotated’, 19 Μαρτίου 2014, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26652058>, (ανακτήθηκε 7 Ιουνίου 2017).

177. Watson, I. And Tkachenko, M., ‘Russia, Ukraine agree on naval-base-for-gas deal’, 21 Απριλίου 2010, *cnn*, διαθέσιμο σε:

<http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/04/21/russia.ukraine/index.html?hpt=T2>
(ανακτήθηκε 24 Μαΐου 2017).

178. Weiss, S., ‘It’s time to kick Erdogan’s Turkey Out of NATO’, *huffingtonpost*, διαθέσιμο σε: http://www.huffingtonpost.com/stanley-weiss/its-time-to-kick-erdogans_b_9300670.html, (ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2017).

179. Weymouth, L., ‘Russia is a threat’: Estonia frets about its neighbour’, 24 Μαρτίου 2017, *The Washington Post*, διαθέσιμο σε: https://www.washingtonpost.com/opinions/russia-is-a-threat-estonia-frets-about-its-neighbor/2017/03/24/011ad320-0f2b-11e7-9b0d-d27c98455440_story.html (14 Μαΐου 2017).

180. Wood, L. Todd, ‘Putin: Breakup of USSR a great tragedy for Russians’, 28 Σεπτεμβρίου 2015, *The Washington Times*, διαθέσιμο σε: <http://www.washingtontimes.com/news/2015/sep/28/l-todd-wood-putin-breakup-ussr-great-tragedy-russi/> (01 Μαΐου 2017).

181. Woody, C., ‘Baltic states think Russia is laying the groundwork for looming ‘kinetic operations’’, 3 Απριλίου 2017, *businessinsider*, διαθέσιμο σε: <http://www.businessinsider.com/russia-propaganda-in-lithuania-attack-on-the-baltics-2017-4> (ανακτήθηκε 14 Μαΐου 2017).

182. Yegorov, O., ‘The Minsk Agreements: 2 years, 2 deals-but no peace in Ukraine’, 5 Σεπτεμβρίου 2016, *rbth*, διαθέσιμο σε: https://www.rbth.com/international/2016/09/05/the-minsk-agreements-2-years-2-deals-but-no-peace-in-ukraine_627177, (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

Πηγές Παραρτήματος

183. Anonymous, ‘Countries in the Soviet Union’, *History/Russia*, διαθέσιμο σε: <http://historyofrussia.org/countries-in-soviet-union/> (Ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

184. Anonymous, ‘The future of NATO. NATO flexes its muscle memory: Russia’s aggression in Ukraine has made NATO’s summit in Wales the most important since the end of the cold war’, 30 Αυγούστου 2014, *theeconomist*, διαθέσιμο σε:

<http://www.economist.com/news/international/21614166-russias-aggression-ukraine-has-made-natos-summit-wales-most-important> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

185. Anonymous, ‘History of NATO enlargement’, 08 Νοεμβρίου 2010, *sputniknews*, διαθέσιμο σε: <https://sputniknews.com/infographics/20101108161251239/>, (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

186. ‘European Union Maps’, 25 Φεβρουαρίου 2014, *bbcnews*, διαθέσιμο σε: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24367705>, (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

187. The World Bank, ‘World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files’, *theworldbank*, διαθέσιμο σε: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).

188. <http://www.globalfirepower.com/> (ανακτήθηκε 10 Ιουνίου 2017).